

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI**

**BİR FİNANSMAN TEKNİĞİ OLARAK BARTER
SİSTEMİ VE İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah KOÇDOĞAN

Bursa 2008

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI**

**BİR FİNANSMAN TEKNİĞİ OLARAK BARTER
SİSTEMİ VE İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah KOÇDOĞAN

Danışman

Doç. Dr. Ali KAYA

Bursa 2008

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslâm bilimleri Anabilim Dalı, İslâm Hukuku Bilim Dalı'nda U2004650 numaralı Abdullah KOÇDOĞAN'ın hazırladığı "Bir Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi ve İslâm Hukukundaki Yeri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 20.10./2008 günü 11.00. - 13.00...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

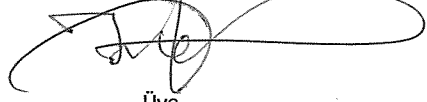

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. ALI KAYA

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Handi DÖNDÜREN

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. M. Asım Tediyıldız

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

20.10./20.08

ÖZET

Yazar : Abdullah KOÇDOĞAN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı : İslâm Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VIII + 98
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ali KAYA

BİR FİNANSMAN TEKNİĞİ OLARAK BARTER SİSTEMİ VE İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ

“Bir Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi ve İslam Hukukundaki Yeri” başlıklı bu tez çalışması, son yıllarda dünya ekonomisine alternatif bir finansman aracı olarak temâyüz etmiş olan Barter Sistemini tanıtmak ve bu sistemin İslâm Hukukundaki yerini ortaya koymak için yapılmış bir çalışmadır.

Tez, kısa bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Barter Sistemiyle ilgili genel bilgiler, sistemin işleyişi ve diğer finansman ve pazarlama teknikleriyle ilişkisi en sade şekliyle izah edilmiştir. İkinci bölümde ise, Barter sisteminin İslâm Hukukundaki yerinin tespiti ve değerlendirmesi hususuna yer verilmiştir. Bu bağlamda, öncelikle İslâm Şirketler Hukuku açısından Barter şirketi ele alınmış, daha sonra da Barter Sisteminde taraflar arasında gerçekleşen vekâlet, kefâlet, havâle ve takas akdi gibi hukukî işlemlerin İslâm Hukuku açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç olarak, yeni bir ticaret finansman sistemi olduğu için ismen İslâm Fıkhı kaynaklarında yer almayan Barter Sisteminin, uygulamada birçok yönüyle İslâm Borçlar Hukukunun ortaya koyduğu hükümlere uygunluk arzettiği görülmüş, ekonomide para piyasasından mal piyasasına geçiş sürecinin orta noktasında olduğu ve dünyaya hakim olan faize dayalı ticarî mantaliteye karşı ciddi bir alternatif olarak incelemeye ve geliştirmeye değer bir sistem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Barter Sistemi, Finansman, İslâm Hukuku

ABSTRACT

Author : Abdullah KOÇDOĞAN
University : Uludağ University
The Department : Basic İslamic Sciences
The Branch : İslamic Jurisprudence
Type of The Thesis : Master Thesis
Pages : VIII + 98
Date :
Advisor : Doç. Dr. Ali KAYA

BARTER AS A FINANCIAL METHOD AND ITS POSITION IN ISLAMIC JURISPRUDENCE

This dissertation named as ‘Barter as a financial method and its position in islamic jurisprudence’ aims to introduce the barter system which has emerged as an alternative financial tool for the world economy in the recent years and to reveal its position in islamic jurisprudence.

Dissertation is composed of a short introduction and two following sections. In the first section, general information about the barter method, its functioning and incorporated other finance and marketing tools are explained in the simplest way. In the second section, the position of Barter method in islamic law and its evaluation are discussed. In this context, firstly Barter method is handled from the perspective of islamic corporation law. Afterwards, judicial tansactions like ‘attorneyship’, ‘bail’, ‘assignment’, and ‘exchange’ which are performed by the parties during the barter transaction are discussed from the islamic jurisprudence perspective.

As a conclusion, Barter method which is not mentioned in Islam fiqh resources since it is a new finacial tool for trade is found to be in accordance with the rules of Islamic debt law from many perspectives. It is also concluded that barter system is in the middle of the flow from money markets to the goods markets in the economy and it desreves to be analysed and developed as an important alternative for interest (usury) based trade mentality which is currently dominant over the world.

Keywords :Barter System, Finance, Islamic Law

ÖNSÖZ

Günümüz ekonomi dünyasında işletmeler, likidite sıkıntısı, atıl kapasite, stok fazlası ve pazarlama yetersizliği gibi kendilerini ciddi ölçüde sıkıntıya sokan pekçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların çözümü için değişik finansman teknikleri uygulanmaktadır. Bunlardan biri de, mal ve hizmetlerin, para kullanılmadan alım satımı esasına dayanan Barter tekniğidir. Aslında, paranın icadına kadar geçen sürede, insanlar ihtiyaçlarını zorunlu olarak karşılıklı takas yöntemiyle tedarik ediyorlardı. Paranın icadıyla birlikte tedavülden kaldırılan bu yönteme yirminci yüzyılda tekrar ihtiyaç hissedilmiş ve yöntem daha da geliştirilerek insanlığın hizmetine sunulmuştur. Geline nokta, Barter sistemi olarak adlandırılan bu yeni finansman tekniği, günden güne işletmelerin ilgi odağı haline gelmekte ve para piyasasından mal piyasasına geçişin sinyallerini vermektedir. Dünyada yaklaşık olarak yetmiş beş yıldır uygulanagelen bu sistem ülkemizde son onbeş yıldır kullanılmakta olup halâ gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını beklemektedir. Yasal açıdan durum böyle olmakla birlikte bir takım akademik çalışmalara konu yapılmıştır. Ancak adı geçen sistem İslâm Hukuku açısından ele alınmamıştır. Bu bakımdan çalışmamız, günümüz ekonomileri için önem arzeden Barter sistemini tanıtmayı ve İslâm Hukuku açısından bu sistemi değerlendirmeyi amaçlamıştır. Sözkonusu değerlendirme kapsamında İslâm Hukuku kaynaklarında günümüzde kullanılan ismiyle yer almayan Barter sisteminin, amacı ve mahiyeti itibariyle İslâm dininin muamelât alanında ortaya koyduğu genel prensiplere ve özel hükümlere uygunluk arzedip arzetmediği ortaya konacaktır.

Böylesine güncel ve önemli bir konunun tez konusu olarak seçilmesi, çalışılması ve yazıya aktarılması sürecinde gerekli desteği sağlamakta son derece hassas davranan danışman hocam Doç.Dr. Ali Kaya Bey'e, tezin hazırlanması sürecinde daima yanımda hissettiğim saygıdeğer hocam Ahmet Remzi Genel Bey'e ve konu ile ilgili kaynaklara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Mehmet Deniz Bey'e şükranlarımı sunar, kendilerine hayatlarında hayırlı muvaffakiyetler dilerim.

Abdullah KOÇDOĞAN

Konya-2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BARTER SİSTEMİ

I- BARTER SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	5
A- Barter Sisteminin Tanımı.....	5
B- Barter Sistemine İlişkin Temel Terimler.....	6
C- Barter Sisteminin Tarihçesi.....	8
D- Barter Sisteminin Çalışma Şekilleri.....	12
E- Barter Sisteminin Türleri.....	12
1- Perakende Barter.....	12
2- Toptan Barter.....	13
3- Uluslararası Barter.....	13
F- Barter Sisteminin Kullanım Amaçları.....	13
1- Finansal Amaçlı Kullanımı.....	14
2- Ticari Amaçlı Kullanımı.....	14
G- Barter Sistemine Konu Olan Mallar.....	15
H- Barter Sisteminin Türk Hukuk Mevzuatındaki Yeri.....	16

II- BARTER SİSTEMİNİN İŞLEYİŞ SÜRECİ.....	18
A- Barter Sistemine Üyelik.....	18
B- Satın Alma Limitinin Belirlenmesi.....	20
C- Arz ve Taleplerin Sisteme Bildirilmesi.....	21
D- Barter Hesabının Açılması.....	22
E- Barter Çeki Düzenlenmesi.....	23
F- Satış Yetki Kodu Alınması.....	23
G- Borçların İfası ve Alacakların Tahsili.....	24
1- Barter İşlem Çeşitleri.....	25
a- Yüzde yüz barter.....	25
b- Kısmi barter.....	25
2- Borcun İfası.....	25
a- Mal ya da hizmet arz ederek ödeme.....	25
b- Nakit ödeme.....	26
3- Alacağın Tahsili.....	26
a- Mal ya da hizmet satın alarak tahsilat.....	26
b- Nakit olarak tahsilat.....	26
4- Fiyatlama.....	26
H- Barter Şirketine Komisyon Ücreti Ödenmesi.....	27
I- Garanti Fonu.....	27
İ- Örnek Uygulama.....	28
J- Barter Sisteminin Sakıncaları.....	30
III- BARTER SİSTEMİNİN DİĞER FİNANSMAN VE PAZARLAMA TEKNİKLERİYLE İLİŞKİSİ.....	32

A- Barter Leasing.....	32
B- Barter Factoring.....	33
C- Barter Franchising.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

BARTER SİSTEMİNİN İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ

I- İSLAM HUKUKU AÇISINDAN BARTER SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	
II- İSLAM ŞİRKETLER HUKUKU AÇISINDAN BARTER ŞİRKETİ.....	41
A- İslâm Hukukunda Şirketler.....	42
B- Beşeri Hukukta Şirketler.....	48
C- Barter Şirketinin İslâm Şirketler Hukuku Açısından Değerlendirmesi.....	54
III- BARTER SİSTEMİNİN İÇERDİĞİ HUKUKİ İŞLEMLER VE İSLÂM BORÇLAR HUKUKU AÇISINDAN TETKİKİ.....	58
A- Vekâlet İlişkisi Açısından.....	59
B- Kefâlet İlişkisi Açısından.....	64
C- Havâle İlişkisi Açısından.....	73
D- Takas Esasına Dayalı Alım-Satım İlişkisi Açısından.....	79
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	86
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	98

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
a.y.	Aynı yer
b.	Bin
bk	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Türkçeye Çeviren
DEÜİFD	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
hz.	Hazırlayan
IRTA	Dünya Barter Birliği
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
s.	Sayfa
sy.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SMMMO	Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TURMOB	Türkiye Serbest Muhasebeciler ve Yeminli Mali Müşavirler Odası Birliği
v.	Vefatı
vb.	Ve benzeri
ve dğr.	Ve diğerleri
yay.	Yayımları
y.y.	Yayın yeri yok
ts.	Tarihsiz

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada ticarete meydana gelen genişleme ve gelişmelere, geleneksel finansman teknikleriyle uyum sağlama gayreti işletmeleri zor durumda bırakmaktadır. İşletmelerin dünya pazarlarındaki etkinlikleri diğer işletmelerle rekabet edebilme güçlerine bağlıdır. Genel olarak ülkelerin içinde buldukları ekonomik durumlar göz önüne getirildiğinde, işletmelerin sermayelerini koruyabilme ve artırabilmeleri için mevcut finansman teknikleri yeterli gelmemektedir. Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle gerçekleşen uluslararası ticari anlaşmaların bir neticesi olarak uluslararası ticaretin önündeki engellerin azalması, ülke içi ekonomik krizlerin sıkça patlak vermesi, paranın maliyetinin yükselmesi ve toplumların sosyo ekonomik durumlarında gözlenen değişiklikler gibi nedenlerden dolayı Barter, Leasing, Factoring, Forfaiting ve Franchising gibi yeni finansman ve pazarlama teknikleri dünya ticaretinde ciddi bir alternatif sistem olarak işletmelerin ilgisini çekmektedir. Söz konusu finansal teknikler aynı zamanda, ekonomi dünyasının gerek yüksek enflasyon, gerekse yükselen faizlerden korunma tedbirlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu tekniklerin hemen hepsi para temeline dayandığından, çoğu zaman paranın maliyetinin düşürülmesinde yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle paranın maliyetini minimum düzeye indirmek, hatta ortadan kaldırmak için tek yol, ulusal ve uluslararası ticarete en önemli maliyet unsuru olan paranın kullanımını azaltmaktır. Zaten paranın icadından önce de insanlık, ihtiyacı olan ürünleri elde edebilmek için, ihtiyaç fazlası ürünlerini kullanmakta, mal ve hizmetler birbirleriyle takas edilmek suretiyle ihtiyaç sahipleri arasında el değiştirmekteydi. İşte bu noktadan hareketle, büyük ekonomik krizlerin yol açtığı ekonomik çöküntüden kurtulmanın bir yolu olarak takas esasına dayalı ticaret, 'Barter Sistemi' şeklindeki yeni ismiyle yeniden dünya ekonomisinin gündemine girmiştir.

Önceleri bilateral (iki istasyonlu) olarak uygulanan takas işlemleri, mal ve hizmetlerin çeşitlenmesiyle, günümüzde multilateral (çok istasyonlu) olarak uygulanmakta ve işletmelere önemli faydalar sağlamaktadır. Barter sistemi, Barter şirketi tarafından üye işletmelerin takas esasına dayalı olarak gerçekleştirdikleri alım-satım işlemlerinin organize edilmesi suretiyle işlemekte olup, satın alınan mal veya hizmetlerin bedeli, üretilen mal veya hizmetlerle ödenmektedir. Sistem üyesi işletmelerin mal ve hizmetlere

olan arz ve talepleri, Barter şirketi tarafından, sistemin ana unsuru olan bilgi bankası aracılığı ile diğer üye işletmelere duyurulmakta, böylelikle de söz konusu arz ve talepler üyeler arasında değerlendirilmektedir. Barter sisteminde arz ve talebin para kullanılmadan el değiştirmesi, sistemi diğer finansman tekniklerinden farklı ve üstün kılmaktadır. Günümüzde en başarılı örneklerin ABD’de uygulandığı Barter sistemi, pekçok Avrupa ülkesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de ise onbeş yıllık bir geçmişi olan Barter sistemi, henüz pek tanınmamakta, dolayısıyla da sistemin beraberinde getirdiği avantajlardan ülkemizdeki işletmeler yararlanamamaktadır. Bu sisteminin Türkiye’de kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlayıcı tanıtımların ve sisteminin işleyişi ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, Türkiye ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır.

İslâm Hukuku muamelât alanında asırlardır insanların beşeri münasebetlerini düzenleyici ve onlara yön verici mahiyette eserler telif edilmiş ve neşredilmiştir. Ticari ilişkiler de beşeri ilişkilerin bir parçasıdır. Söz konusu eserlerde ticari hayata dair meselelerin çözümüne geniş yer ayrılmıştır. Takas esasına dayalı alım-satım ilişkileri de bu meselelerin içinde yer almıştır. Ancak, takasa dayalı ticaretin geliştirilerek Barter sistemi şeklini alan günümüzdeki kullanımı pek tabiidir ki klasik İslâm fıkhi kaynaklarında yer almamaktadır. Bu durum, İslam hukukçularının bu konuda fikir beyanında bulunmalarına ya da bir değerlendirme yapmalarına engel değildir. Bilâkis, güncel bir konu olması sebebiyle üzerinde düşünülmesi, fikir teatisinde bulunulması ve değerlendirmelerde bulunulması gerekmektedir.

Bu araştırmada, günümüz ekonomilerinde işletmelerin alternatif bir finansman tekniği olarak kullanımına sunulan Barter sisteminin tanıtılması ve İslâm Hukukundaki yerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu bağlamda, birinci bölümde, Barter sistemi ile ilgili genel tanıtıcı bilgilere, sistemin işleyişine ve diğer finansman teknikleri ile ilişkisine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise İslâm hukuku açısından Barter sisteminin yerinin tespiti hususu üzerinde durulmuştur. Buna göre öncelikle Barter sistemini organize eden Barter şirketinin İslâm şirketler hukukundaki yeri tespit edilmiş ve bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bundan sonra da, Barter sisteminde Barter şirketi ile sisteme üye işletmeler arasında ve üyelerin kendi aralarında Barter işlemlerinden doğan bazı hukuki işlemlerin (takas, vekâlet, kefâlet ve havâle) İslâm Borçlar Hukukunda ortaya konan prensip ve hükümler ışığında değerlendirilmesi hususuna geçilmiştir. En son olarak da

konu ile ilgili olarak sonuç ve önerilerle bu çalışma nihayete erdirilmiştir. Çalışmanın en sade ve anlaşılır şekilde olması konusunda gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Barter sistemi ile ilgili bilgilerin aktarılmasında muhtelif akademik çalışmalardan, yayımlanmış kitaplardan, dergilerden, gazetelerden ve Barter şirketlerinin internet adresleri ile şube temsilcilerinden önemli ölçüde istifade edilmiştir. Konunun İslâm hukuku ile alakalı kısmı ile ilgili olarak yayımlanmış herhangi bir esere rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu yönüyle konusunda ilk çalışma olması sözkonusudur. Barter sisteminin İslâm hukukundaki yerinin tespiti bölümünde dört büyük mezhebe (Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî) mensup alimlerin eserlerinden ve günümüzdeki akademik çalışmalardan yararlanıldı. Genel şeması itibariyle konusunda ilk çalışma olan bu araştırma, elbette ki bazı eleştirilere, tenkitlere maruz kalacaktır. Bu değerlendirmelerin Barter sisteminin gelişimine katkı sağlaması ve İslâm Hukukçularınca daha detaylı bir şekilde ele alınıp faize dayalı ekonomik sisteme karşı daha güçlü alternatif bir ticari sistem ortaya çıkarılmasına vesile olacağı ümit edilir.

BİRİNCİ BÖLÜM
BARTER SİSTEMİ

I- BARTER SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Barter sistemi, ticari anlamda birçok işlemi ihtiva eden ve bu yönüyle karmaşık bir yapı arzeden önemli bir finansman sistemidir. Karmaşık yapısı sebebiyle, Barter sistemi hakkında yapılan akademik çalışmalarda sistemin doğru ve net bir şekilde anlaşılabilmesi için özellikle konu başlıklarının özenle ve yerinde seçilmesi gerekir. Bunun bir gereği olarak bu çalışmada öncelikle Barter sistemini genel manada tanıtıcı bilgilerin aktarılmasının daha uygun olacağı düşünüldü. Buna göre bu başlık altında Barter sisteminin tanımına, tarihçesine, ilgili terimlerin kısa açıklamalarına, şekillerine, türlerine, kullanım amaçlarına, Türk Hukuk Mevzuatındaki yerine ve sisteme konu olan mallar gibi hususlara yer verilecektir.

A- Barter Sisteminin Tanımı

Barter” kelimesi İngilizce kökenli olup, trampa etmek; yani, bir malın para kullanılmaksızın diğer bir malla takas edilmesi demektir.¹

Takas işlemi, iki kişi arasında yapılan ve aynı değerdeki malların mübadelesi olup ticaret yapmanın bilinen en eski yoludur.² Mal mübadelesi (takas), paranın kullanılmaya başlanmasından önce insanların ihtiyacı olan, ancak kendilerinin üretemediği veya tedarik edemedikleri malları elde edebilmelerinin tek yoluydu.³

Anlamı itibariyle, mala karşı mal değişiminden ibaret olan takas sözleşmesine işaret eden barter işleminin uygulamadaki gelişiminin daha farklı bir yönde olması, onun takastan daha farklı bir kavram olmasını sağlamıştır. Buna göre takas, barter uygulamasının daha saf ve ilkel şeklidir. Barter metodlu ticarete , çok sayıda firma ve birden fazla mal ya da hizmet bulunmaktadır. Bunlar, takasta olduğu gibi birebir değil de, organize bir sistem dahilinde faaliyette bulunurlar. Bu sistemde şirketlerin, ihtiyaçları olan malları ve hizmetleri, bu konuda bir sınırlama olmaksızın para ödmeden ve hiçbir şekilde nakit akışını bozmadan alabilmelerine, bunun karşılığında da ellerinde bulunan mal ve hizmetleri yine para almadan satarak ihtiyaçlarını finanse etmelerine olanak sağlanmaktadır. Bu nedenle; şekil olarak aslında ilkel bir yöntem olan, ancak çağdaş ekonomide bir ticari finansman tekniği olarak yer bulan takas ticareti, günümüzde, modern

¹ Redhouse English-Turkish Dictionary, 3.bs., Redhouse Yay., İstanbul, 1977, s. 73.

² Arslan, C. Murat - Aykutlu, Fercan, *Barter Uygulaması*, Turmob Yayınları - 97, Ankara, 1999, s. 1.

³ <http://www.ankarabarter.com/BarterNedir> 11.10.2007.

teknoloji kullanılarak işletmelerin ticari hayattaki sorunlarına farklı bir çözüm getirebilecek organizasyonların araya girmesiyle ekonomi literatüründe Barter Sistemi veya Barter Organizasyonu olarak isimlendirilmektedir. Daha genel bir tanımlamayla “Barter Sistemi”, sadece organizatör bir firmanın kurduğu sisteme üye olan şirketlerin birbirleriyle alışveriş yapabildikleri, işletmelerin satın aldıkları mal veya hizmetin bedelini kendi ürettikleri mal veya hizmetle ödedikleri, ihtiyaçlarını faizsiz döviz kredisi ya da yerel para birimi ile karşılama imkanına sahip oldukları ve tek ya da çok istasyonlu olarak karşılıklı mal-hizmet mübadelesinin gerçekleşebildiği modern bir ticaret ve finansman sistemidir.⁴

B- Barter Sistemine İlişkin Temel Terimler

Barter sisteminin yapısını oluşturan unsurlarla ilgili temel kavramlar kısa açıklamalarıyla birlikte şunlardır:

Barter şirketi: Firmaların kendi aralarında barter sistemi ile çalışmalarını organize eden aracı bir kuruluştur.(Bkz. Ek-1)

Barter ortak pazarı: Barter sistemine üye firmalar tarafından arz ve talep edilen mal ve hizmetlerin sunulduğu pazarlardır.⁵

Barter hesabı: Barter şirketinin, üyeler arasındaki tüm alışverişleri, üyelerin tüm borç ve alacak hareketlerini takip ettiği cari hesaptır.⁶

Barter kartı: Barter şirketinin, üyeler arasındaki barter alışverişlerinin kolay bir şekilde gerçekleşmesi için üyelerine verdiği, başkasına devredilemez nitelikte bir evraktır.⁷

Barter doları: Barter işlemlerinde bir mübadele aracı olarak kullanılan, özel olarak üretilen ve sadece sistem içerisindeki üyeler arasında kullanı geçerliliği olan bir para birimidir.⁸

Barter çeki: İki üye firma arasında gerçekleşen alım satım işlemlerinde bir ödeme

⁴ Şimşek, M.Sırrı, *Parasız Ticaret Barter*, Kapital Medya Yay., İstanbul, 2004, s. 28.

⁵ Solak, Sadık, “ Firmalar Barter Sistemini Başarılı Nasıl Kullanır? ” *Barter Finans Dergisi*, sy.6, Yıl:1 Haziran 2004, s.19.

⁶ Erkan, Mehmet, “Yeni Bir Finansman Aracı: Barter”, *Vergi Dünyası*, sy. 221, Ocak 2000, s. 96.

⁷ Olgundeniz, Veli, “Barter’la Yüksek Kazanç”, *İntermedya Ekonomi*, sy. 51, 20 Aralık 1998, s. 27.

⁸ Şimşek, “*Parasız Ticaret Barter*”, s. 40.

ve tahsilat aracı olarak kullanılan, üzerinde yapılan işlemin yabancı para cinsinden tutarının yazılı olduğu ve işlemi yapan taraflarca imzalanıp kaşelenen, barter sisteminin kıymetli evrakıdır.⁹

Barter kredisi: Üyenin, Barter Ortak Pazarı'nda, miktarı Barter Şirketi tarafından belirlenen Barter çeki ile ödeme yapmak üzere mal ya da hizmet satın alarak borçlanabilmesidir.(Bkz. EK-1)

Broker: Barter şirketi adına, üye firmalara, barter sistemi ile çalışmalarında üyelik ve üyelik sonrası hizmetlerinde yardımcı olan kişidir.(Bkz. EK-1)

İşlem yapma yetkisi: Firmanın, üyelik müracaatını inceleyen ve gerekli işlemleri tamamlayan barter şirketinin firmayı üyeliğe kabul ettiğini ve sistem içinde işlem yapabileceğini gösteren belgedir.¹⁰

Arz listesi: Üye firmaların, barter sistemi ile satmak istedikleri mal veya hizmetlerin bilgilerinden oluşturduğu ve yayınladığı listelerdir.¹¹

Talep listesi: Üye firmaların, barter sistemi ile satın almak istedikleri malların veya hizmetlerin bilgilerinden oluşturduğu ve yayınladığı listelerdir.¹²

Satın alma kredi limiti: Barter şirketi tarafından belirlenen üyenin kullanabileceği maksimum barter kredisi miktarıdır.¹³ Bu miktar, üyenin sistemden gerçekleştirdiği satış bedeli kadardır. Üyenin henüz satış yapmadan alım yapmak istemesi durumunda, vereceği teminat karşılığında, aracı kurum tarafından kendisine kullanılabilir kredi limiti belirlenebilir

Satış provizyon kodu: Barter sistemi ile satış yapacak firmaya, satın alacak firmanın bu ürünü satın alabileceğine dair verilen onay kodudur.¹⁴ Bir diğer ifade ile satış tarihinde alıcının hesabında yeterli miktarda kredi bulunduğunu teyit etmeyi sağlayan koddur.

⁹ Erkan, Mehmet, "Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Barter'in Vergi Hukuku Karşısındaki Durumu" *Vergi Dünyası*, sy. 225, Mayıs 2000, s. 98.

¹⁰ <http://www.barteractive.com.tr/terimler.asp>. 13.10.2007.

¹¹ Yıldız, A.Murat - Gümüşay, Serdar, "Barter Sistemi, Yapısı ve Avantajları ile Vergisel Boyutu-1", *Maliye Postası*, sy. 551, Yıl 24, 15 Ağustos 2003, s. 111-112.

¹² Yıldız - Gümüşay, *a.g.m.*, s. 111-112.

¹³ <http://www.ankarabarter.com>. 14.10.2007.

¹⁴ <http://www.abarter.com>, 15.10.2007

Cari hesap: Barter sistemi üyesi bir firmanın diğer üyelerle yaptığı alım-satım işlemlerinin, bu işlemleri sebebiyle barter şirketi lehinde doğacak komisyon bedellerinin, yapılan ödemelerin ve tahakkuk eden komisyonların kaydedildiği hesaptır.(Bkz. EK-1)

Teminat: Barter kredisi kullanmak isteyen üyenin, kredi limiti oluşturmak için barter şirketine teminat olarak verdiği banka teminat mektubu, devlet tahvili, hazine bonusu, gayrimenkul ipoteği gibi hukuki enstrümanlardır.(Bkz. EK-1)

Yıllık üyelik ücreti: Firmanın barter sistemine dahil olabilmesi için kendisine sağlanan hizmetlerin bedeli karşılığı yıllık olarak alınan değerdir.¹⁵

Komisyon: Üyenin barter alım ve satım işlemlerinde, işlem danışmanlığı ve aracılığına dair Barter Şirketine ödeyecekleri oransal değerdir.¹⁶

Barter Leasing: Barter Sisteminin sunmuş olduğu orta vadeli mal ve hizmet kredisidir. Barter Ortak Pazarına üye olan yatırımcı ve ihtiyaç sahibi şirketin beğenip seçtiği, pazarlığını yaptığı ve uygun gördüğü mal veya hizmeti Barter Leasing sistemiyle üye olan başka bir şirketten satın alarak, ödemesini barter veya nakit olarak kabul ettiğini öngören bir anlaşmadır.¹⁷

Barter Factoring: Barter Sisteminin, sisteme üye olan alacaklı şirketlerin alacaklarının tahsilatına aracı olmasıdır.¹⁸ Her barter işleminde, alıcı şirket barter finansmanını kullanmakta; buna karşılık satıcı şirket ise alacağını factoring etmektedir.

Barter Franchising: Barter şirketi ile bağımsız bir firmanın, barter ticareti için genel merkez adına üye yapma ve üye olan şirketlere barter işlemleri konusunda aracılık etme hususlarında yaptıkları anlaşma neticesinde uygulanan bir pazarlama ve dağıtım sistemidir.¹⁹

C- Barter Sisteminin Tarihçesi

İnsanlar paranın icadından önce, ihtiyaçlarını takas esasına dayalı bir ticaret sistemi kullanarak karşılıyorlardı. Ticaret yapmanın bilinen en eski yolu olan takas, paranın kullanılmaya başlamasından önce insanların ihtiyacı olan, ancak kendi

¹⁵ <http://www.barteractive.com.tr/terimler.asp>. 13.10.2007.

¹⁶ <http://www.barteractive.com.tr/terimler.asp>. 13.10.2007.

¹⁷ Şimşek, "Parasız Ticaret Barter", s. 133.

¹⁸ Şimşek, "Parasız Ticaret Barter", s. 136.

¹⁹ Şimşek, "Parasız Ticaret Barter", s. 178-179.

üretmediği veya tedarik edemediği malları elde edebilmelerinin tek yolu olmuştur. Ancak ekonomi geliştikçe, takas sisteminin kullanışlı bir yöntem olmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü, arz ve talebin karşılıklı olarak tatmin edilebilmesi için, sadece istenen mal veya hizmete sahip birini bulmak yeterli olmayıp, karşı tarafın da, sunulacak mal veya hizmeti kabul etmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, tedavüle konu olan mal ve hizmetler de çeşitlendiğinden, malların değerini kıyaslamamanın ve aradaki farkları başka mallarla karşılamanın gittikçe güçleşmeye başlaması, mal ve hizmet trafiğinde, sabit bir değer atfedilerek, mal ve hizmetlerin diğer mal ve hizmetlerle değişiminde aracı olarak kullanılabilmesi fikrini ortaya çıkarttı. Bu süreç çeşitli aşamalardan geçerek modern dünyada kullanılan mal veya hizmet-para ekonomisine kadar geldi. Böylelikle takas sistemi önemini büyük ölçüde kaybetti ve uluslararası ticaret geliştiğinde de, para kullanılmaya başlandı. Metal para ve daha sonra banknotun ekonomide likidite amaçlı olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ticaretin ilk şekli olan takas, pratik olmaması nedeniyle uygulamadan kalktı. İnsanlık, paranın icadı ile birlikte paranın maliyeti olan faizle tanıştı. Faizin ekonomik maliyeti de, büyük çaplı dünya ekonomik krizlerini gündeme getirmekte gecikmedi. Ekonomilerde yaşanan konjonktürel krizlerle birlikte para ve sermaye piyasaları, krizin kaynağının para temelli ekonomilere yeni alternatifler üretilmemesinden kaynaklandığını sorgulamaya başladı. Özellikle 1930'lu yıllarda, dünyada yaşanan büyük ekonomik krizle birlikte, ellerinde yeterli miktarda mal ve hizmet bulunmasına rağmen, gerek şahıslar gerekse ülkeler, altın rezervi ve dolar bulamadıkları için ticaretlerinde büyük sıkıntılar çekiyorlardı. İşte barter uygulaması öncelikli olarak Latin Amerika ülkelerinde olmak üzere bu yıllarda yaygın bir şekilde gündeme geldi ve finansal bir enstrüman olarak gelişmeye başladı.²⁰ Ulusal ve uluslararası ticarete paranın maliyetini en aza düşüren veya ortadan kaldıran alternatif ticaret yollarının teoride ve pratikte kullanılması ve araştırılmaya başlanmasıyla birlikte, barter olarak isimlendirilen, mal veya hizmetin bir başka mal veya hizmetle para kullanılmaksızın değişimini sağlayan bu sistem, başta ABD olmak üzere Avrupa ülkelerindeki birçok şirket tarafından atıl kapasitenin ürüne dönüştürülmesinde ve ürünlerin pazarlanmasında en düşük maliyetli

²⁰ Polat, Dilek, Bir Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi, İşleyişi ve Türkiye'deki Barter Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2002, s. 34-35.

yöntemlerden biri olarak rağbet gördü.²¹ 1930-1933 yılları arasında hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri, çok sayıda barter anlaşmaları yapmışlardır. Özellikle Almanya, gıda ve hammaddelerini barter yoluyla Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinden temin etmiştir. O yıllarda, savaş ve yaşanan ekonomik krizler barter uygulamalarının ülke bazında yapılmasını zorunlu kıldığından, daha çok ülkelerarası barter gündemdedi. Ancak daha sonra bu uygulamalar işletme seviyesinde de yaygın olarak uygulanmaya başlandı.²²

Barter sistemi, Avrupa'da ilk olarak İsviçre'de küçük ve orta ölçekli işletmeleri büyük holdingle karşı korumak ve kendi aralarındaki işbirliğini artırmak amacıyla 1934 yılında WIR-Genossenschaft adlı organizasyon tarafından hayata geçirilmiştir ve bugün onbinlerce üyesi bulunan büyük barter organizasyonlarından biri ortaya çıkmıştır.²³ Almanya'da ilk barter teşkilatı 1983 yılında Hamburg'da, Avusturya'da ise 1984 yılında Viyana'da faaliyete geçmiştir.²⁴

Japonya'daki barter şirketlerinin, diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, barter'i çok farklı bir yorumla yaptığı görülmektedir. Öncelikle barter şirketi sayısı azdır ve en önemlisi bu şirketler çok güçlü finans kaynaklarına sahiptirler. Ayrıca büyük organizasyonlar ile örgütlenmektedirler ve firmalara da çok zengin hizmet portföyü sunmaktadırlar. Firmaların hem satın alma bölümleri, hem de satış departmanları gibi çalışabilmekte, kendi fonları ile finansmanlarını sağlayabilmektedirler. Bunların dışında, teknoloji, pazarlama, üretim, yönetim konularında profesyonel uzman kadroları ile firmaların taleplerini karşılamaktadırlar.²⁵

Barter tekniğinin dünyada hızla yayılmasında en önemli görev kuşkusuz ki bilgisayar teknolojisindeki gelişmelere düşmüştür. Bilgisayar donanımlarının ve teknolojilerinin akıl almaz bir süratle insan yaşamına girmesi, barter sistemine işlevsellik kazandırmıştır.²⁶ Artık ciddi bir endüstri halini alan barter, sektörel anlamda yapılanmasını tamamlamış, turizm, medya, emlak, sanayi mamulleri gibi birçok

²¹ Erkan, Mehmet, "Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Barter'in Diğer Finansman Teknikleri ile Karşılaştırılması", *Active Finans*, sy. 12, Nisan-Mayıs 2000, s. 80.

²² Sürmen, Yusuf - Kaya, Uğur, "Barter ve Muhasebe İşlemleri", *Vergi Dünyası*, sy. 235, Ankara, Mart 2001, s.131.

²³ Gökçe, Mehmet Uğur, "Barter Nedir?", *Maliye Postası*, sy. 407, 15 Ağustos 1997. s. 42.

²⁴ <http://www.barteringshop.com/barter tarihçe> 24.10.2007.

²⁵ Şimşek, M.Sırrı, "Barter Şirketlerinin Çalışma Şartları", *Barter Ekonomi Dergisi*, sy. 20, Ağustos 1999, s. 40.

²⁶ Gökçe, a.g.m., s.42.

konuda hizmet veren barter kurumları yanında, toptan ve perakende olarak da ayrı ayrı hizmetler veren barter kurumları olmuştur. Dünya barter ticareti, merkezi Amerika'da bulunan ve kısa adı IRTA olan Dünya Barter Birliği tarafından örgütlenmektedir. Barter ticaretini canlandırmak amacıyla 1979 yılında kurulan IRTA, kongreler, barter'ı tanıtmaya yönelik etkinlikleri, yabancı ülkelerdeki barter uygulamaları ve bunlar arasında koordinasyon sağlama çalışmalarının yanı sıra barter sözleşmeleri, barter işlemlerinin güvenliği, vergi kanunları, toplumlararası barter ticaretinin düzenlenmesi gibi konularda etkili çalışmalar yapmaktadır. Yönetiminde, ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Kolombiya, Güney Afrika, Arjantin, Fransa, Belçika, Hollanda, İzlanda ve Türkiye'nin bulunduğu Dünya Barter Birliği IRTA, dünyanın 180 ülkesinde temsil edilmektedir.²⁷

Bölgelere göre, 2004 yılı istatistikleri şöyledir:²⁸

Kuzey Amerika ve Latin Amerika'da 500 barter şirketi, 4.4 milyar \$ toptan ve perakende barter toplamı; Avrupa'da 100 barter şirketi, 1.8 milyar EURO toptan ve perakende barter toplamı; Avustralya ve Asya'da; 100 barter şirketi, 1.85 milyar AUD (Avustralya Doları) perakende barter toplamı vardır.

Dünyada 2004 yılında barter şirketleri arasında yaklaşık 10 milyar \$'lık ticaret hacmi gerçekleşmiştir. IRTA verilerine göre ABD'de tüm genel iş harcamalarının %4'ünün barter ile karşılandığı görülmektedir. Uluslararası Barter Organizasyonları Birliği IRTA'nın iş harcamalarında Barter ile yapılan iş hacmi 128 milyar dolara ulaşmıştır. Barter sistemini tüm dünyada 600.000'in üzerinde şirket kullanmaktadır.²⁹

Türkiye'de ilk barter organizasyonu, 1992 yılında, merkezi Avusturya'da bulunan Euro Barter Business (EBB) firması tarafından temsilcilik açmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda yerli firmaların da katılımıyla barter sistemi ülkemizde kendisine faaliyet alanı edinmiştir. Geline nokta, Türk Barter, Atlas Barter, EG Bartering, World Barter, Garanti Barter, İhlas Barter, Destek Barter, Fon Barter, A Barter, Avrasya Barter, Anatolia Barter, WTC Barter, Victoria Barter, Evrensel Barter, Aktif Barter ve Ankara Barter gibi firmalar barter şirketi olarak faaliyet göstermektedirler.

²⁷ Bektaş, Mustafa, "Dünya Barter'a Koşuyor", *Barter Ekonomi Dergisi*, sy. 33, Eylül 2000, s. 21.

²⁸ Uçtu, Mustafa, "Hergün Gelişen Dünyada Barter: En Uygun Ekonomik Sistem", *Üsiad Vizyon*, Yıl:1, sy. 3, Ekim 2005, s. 9.

²⁹ <http://www.turkbarter.com.tr//DunyaBarterBirligi.htm>, 25.10.2007.

Genellikle Ege ve Marmara bölgelerinde faaliyet gösteren bu firmalar, Türkiye’de barter ticaretinin, toplam ticaret hacmi içerisindeki payını henüz yüksek seviyelere çıkarabilmiş değillerdir. Bunun sebebi, sistemin yeterince tanıtılmamış olması ve sistemle ilgili mevzuatın bulunmamasıdır. Belirtilen olumsuzlukların düzeltilmesi durumunda, Barter sistemi Türkiye’de ekonomik anlamda önemli gelişmelere ön ayak olacaktır.

D- Barter Sisteminin Çalışma Şekilleri

Ticarette barter tekniği, geçmişinden günümüze kadarki serüveninde bilateral (iki istasyonlu) ve multilateral (çok istasyonlu) olarak uygulanagelmiştir.

Bilateral (İki istasyonlu) barter sisteminde talebi yapan firma ile arzı yapan firma karşı karşıyadır ve mal veya hizmetlerini birebir olarak takas etmek durumundadırlar. Ancak, zamanla mal ve hizmetlerin rekabet ortamında çoğalması, çok şekilli, renkli ve sınıflı hale gelmesiyle, bu sistemi uygulamak imkânsız hale gelmiştir.³⁰

Multilateral (çok istasyonlu) barter sisteminde ise, barter organizasyonu bir havuz oluşturmakta ve üyeler bu havuza borçlanarak mal veya hizmet almakta, borçlarını da kendi mal veya hizmetlerini sunarak ödemektedirler. Bu sistemde, firmalar birbirlerinden doğrudan alım yapmakta, ancak sisteme borçlanmaktadır. Böylece mal veya hizmet satıcısının alacağı garanti altına alınmakta, bilateral sistemde olduğu gibi arz eden taraf mal sattığı firmanın malını almak zorunda kalmadan, ihtiyacı olan malı sistem içinde almak hürriyetine sahip olmaktadır.³¹

E- Barter Sisteminin Türleri

Barter uygulamasında en çok şu yöntemler kullanılır: Perakende barter, toptan barter ve uluslararası barter.

1- Perakende Barter

Literatürde Barter Exchange olarak da tanımlanan bu uygulama, Barter Sistemine üye olan şirketlerin, danışmanlık hizmeti olarak karşılıklı mal ya da hizmet takasında bulunmalarından ibarettir. Genellikle büyük ölçekli işletmeler, bankalar ve serbest meslek grupları içerisinde perakende faaliyette bulunan firmalar tarafından kullanılır. Perakende

³⁰ Gürsoy, Celal, “*Bartering 2.Kitap-Türkiye’de Barter Ticaretinin Kullanıldığı Sektörler*”, 1.bs., EG Bartering, İstanbul, 2000, s. 4.

³¹ Gürsoy, a.g.e., s. 6.

barter işletmelerin alış gücünde artış sağlama, nakit tasarrufu gerçekleştirme, yeni müşteriler kazanma gibi amaçlarına hizmet eder.³²

2- Toptan Barter

Üreticiler ve toptancılar stokta kalan mallarını pazarlarda değerinin altında satmak istememektedirler. Bu bağlamda barter aracı kurumu, görevini barter sistemi ile veya nakit olarak stoktaki bu malları satın alıp tekrar pazarlayarak yapmaktadır. Özellikle nakit akışı sağlamak ve stokta bulunan malları eritmek amacıyla yapılan bu barter türü, işletmelerin kendi mal veya hizmetlerini, ticari faaliyette buldukları diğer işletmelerle takas etme işlemleridir. Örnek olarak basın yayın kuruluşlarının, reklamını yaptıkları işletmelerin ürünleriyle reklam hizmetlerini takas etmeleri gösterilebilir. Toptan barter aracı kurumları broker sisteminden farklı olarak müşteri bulan alıcı ve satıcı gibi çalışmaktadır.³³

3- Uluslararası Barter

Uluslararası barter ticareti, karşılıklı iki ülke arasında hükümetler ya da çok uluslu işletmeler düzeyinde karşılıklı mal-hizmet takası (countertrade) ve farklı ülkelerdeki barter şirketlerinin kendi aralarında yapmış oldukları özel anlaşmalar neticesinde, sisteme üye firmaların organizatör şirketlerin kendilerine sağladığı kredilerle karşılıklı olarak gerçekleştirdikleri mal-hizmet takası olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Dış ticarete ithalat-ihracat dengelerinin sağlanması, nakit paranın ülke içinde korunması, yeni pazarlara açılmayı kolaylaştırması ve üretim kapasitelerinin artırılmasına yönelik ekonomi politikalarında etkin bir rol oynaması düşünülen bu sistem, günden güne gelişimini sürdürmektedir.³⁴

F- Barter Sisteminin Kullanım Amaçları

Gerek teori ve gerekse pratik uygulamaları planında incelendiğinde, Barter Sisteminin bir finansman tekniği veya bir pazarlama-satış yöntemi olarak hizmet ettiği görülmektedir. İşletmeler, Barter sistemini finansal amaçlı kullanırken, aynı zamanda

³² Arslan - Aykutlu, *a.g.m.*, s. 9.

³³ Arslan - Aykutlu, *a.y.*

³⁴ Şimşek, "*Parasız Ticaret Barter*", s. 30-31.

ticari amaçlı da kullanmış olurlar.³⁵ Buradan hareketle barter sisteminin iki amaçlı kullanıldığı söylenebilir. Bunlar finansal amaçlı kullanım ve ticari amaçlı kullanımlardır.

1- Finansal Amaçlı Kullanımı

Barter sistemine üye olan ve havuza mal ya da hizmet arzında bulunan firmalar, arz ettikleri mal ve hizmet değerinde barter ortak pazarından ihtiyaçlarını mal ya da hizmet talep ederek karşılırlar. Buna karşılık, sistemden mal ya da hizmet alan bir firma aldığı karşılığında ortak pazara borçlu olur ve borcunu, 9-12 aylık süre içinde ürettiği mal ya da hizmetleri ortak pazara arz ederek öder. Ancak, alınan mal ve hizmetin karşılığında bu sürede mal veya hizmet satışı gerçekleşmezse, alınan mal veya hizmet bedeli döviz cinsinden ödenmektedir. Bu durumda sistem, alıcıya 9-12 ay süreli bir kredi açmış bulunmaktadır. Ancak bu kredinin diğer finans kurumlarından alınan kredilerden daha düşük olmaktadır. Çünkü, normal kredilerde kur farkının yanında faiz ve komisyon da mevcuttur. Barter sistemindeki kredide ise, sadece 9-12 aylık sürede oluşan kur farkının dışında herhangi bir maliyet söz konusu değildir. Barter sisteminde mal ve hizmetlerin değerlendirilmesi yabancı para birimlerine (dolar, euro) oranlı yapıldığı için vadeye dayalı ödemelerde farklı ülkelerin para birimleri arasında kur farkı oluşur.³⁶ Mal kredisi olarak değerlendirilebilecek olan bu imkân, işletmeler için önemli bir finansman kaynağı olmaktadır.

2- Ticari Amaçlı Kullanımı

Barter Sistemi, hem alıcı hem de satıcı konumundaki firmalar için aynı oranda ticari amaçlı olarak kullanılabilir. Barter sistemine üye olan bir firma, ihtiyacı olan mal ya da hizmeti, sahip olduğu barter kredisi ile sisteme üye herhangi bir firmadan karşılayabilir. Bunda herhangi bir zaman kısıtlaması yoktur. Yine, alıcı firma malı istediği firmadan alabilir ve sahip olduğu kredinin tamamını salt bir mal ya da firmayla kapatmak zorunluluğu da yoktur. Dilediği oranda bir malı bir firmadan alırken, ihtiyacı olan başka bir malı ise bir diğer firmadan alabilir. Dolayısıyla, ihtiyacı olan mal ya da hizmetleri

³⁵ Deveci, İrfan, Barter İşlemleri ve Barter İşlemlerinin Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Muhasebeleştirilmesi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2000, s. 64-65.

³⁶ Sürmen - Kaya, *a.g.m.*, s. 130.

uygun gördüğü firmadan almakla kârlı bir ticaret yapma olanağına sahip olur. Bu özelliği ile Barter Sistemi, ülke içi ya da uluslararası mal ve hizmet borsası işlevi görür.³⁷

G- Barter Sistemine Konu Olan Mallar

Barter sisteminde, işletmelerin faaliyet alanlarıyla ilgili olarak hemen hemen tüm mallar alım satıma konu olabilir. Bu konuda herhangi bir kısıtlama ya da kota sözkonusu değildir. Bununla birlikte; genel olarak tarım ürünleri, tekstil ürünleri, mobilya, demir-çelik, cam ve çeşitli sentetik eşyalar sistemde geniş yer almaktadır. İçlerinde en çok tercih edilen ürün ise, hiç şüphesiz ticaret ve sanayinin vazgeçilmez hammaddesi olan tarım ürünleridir. Çünkü tarım ürünleri, arzın devamlılığını, stok fazlası ürünlerin dağıtımını ve tarife dışı engellerin aşılmasını sağlar. Bunların dışında otomotiv sanayi ürünleri, petrol ürünleri ve kimyasal maddeler de alım-satıma konu olabilmektedir.³⁸

Barter sisteminde sanayi ve ticaret mallarının alım-satımı yanında, her türlü hizmet ticareti de yapılabilir. Muhasebe hizmetleri, turizm hizmetleri, belediye hizmetleri, sağlık hizmetleri, sigortacılık ve kargo hizmetleri gibi daha niceleri pazarda kendine yer bulabilmektedir.³⁹

Genel olarak Barter sistemine konu olan sektörler ile mal ve hizmet grupları şöyle sıralanabilir:⁴⁰

- Tarım ve hayvancılık,
- Konfeksiyon,
- Gıda,
- Sağlık ve Tıp Hizmetleri,
- Otomotiv ve yan sanayi,
- Mobilya ve mutfak eşyaları,
- Turizm ve eğlence sektörleri,
- İnşaat malzemeleri, mimari, dekorasyon, proje,

³⁷ Şimşek, “Parasız Ticaret Barter”, s. 41.

³⁸ Sürmen - Kaya, *a.g.m.*, s.133.

³⁹ Günlü, Ebru, “Turizm Sektöründe Barter Sisteminin Kullanımı,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, 2000, s.3.

⁴⁰ Erkan, “Yeni Bir Finansman Aracı: Barter”, s.100.

- Dayanıklı tüketim malları,
- Deri ürünleri,
- Ambalaj sanayi,
- Bilgisayar malzemeleri,
- Basın-Yayıncılık,
- Taşımacılık ve ulaşım,
- Eğitim ve öğretim kurumları,
- Elektrik ve elektronik,
- Parfümeri ve kozmetik,
- Her türlü hizmet sektörü,
- Telekomünikasyon ve iletişim hizmetleri,
- Reklam, tanıtım ve organizasyon hizmetleri,
- Petro-kimya ürünleri,
- Spor organizasyonları,
- Gayrimenkuller,
- Güvenlik hizmetleri,
- Cam ve cama dayalı ürünler,
- Film, kaset ve fotoğrafçılık.

H- Barter Sisteminin Türk Hukuk Mevzuatındaki Yeri

Türkiye, cumhuriyet dönemi sonrasında ticarete takas sistemi ile yasal düzenleme açısından ilk defa 31 Mayıs 1932 tarihinde yayınlanan “Takas Komisyonu Teşkiline Dair Kanun” ile birlikte tanışmıştır. “Takas Komisyonu” , 5 Ağustos 1939’ da “Takas Limited Şirketi” nin kuruluşuna kadar faaliyet göstermiştir. 31 Mayıs 1941’ de dış ülkelerle gerçekleştirilen ticari ilişkilerde takas sisteminin kabul edilmesinin ardından mezkûr şirket tasfiye edilmiştir. 1950 yılında kabul edilen “Karşı İthal Hakkı Doğuran İhracat Sistemi”nin amacı dışında kötüye kullanılması nedeniyle, dış ticarete takas sisteminin

kullanılmasına 1953 yılında son verilmiştir. Ancak, 17 Mayıs 1979 tarihli “Dış Satım Düzenleme Kararı” ve 28 Aralık 1983 tarihli “İhracat Rejimi Kanunu”nda, dış ticarete takas sisteminin kullanılmasına imkân tanıyan bazı istisnalara yer verilmiştir. Nihayet 1990 yılında çıkarılan “İhracat Rejimi Kararı” ile takas ve bağlı muamele yasağı tamamen kaldırılmış,⁴¹ 6 Ocak 1996 tarihli “İhracat Yönetmeliği”nde takas ve bağlı muamele hakkında hükümlere yer verilmiştir.⁴²

Ancak, ülkemizde uygulamada ortaya çıkmış olan ve günden güne gelişme kaydeden Barter Sistemine ilişkin özel hükümler, yürürlükte öngörülmuş değildir. Bununla birlikte, Barter Sistemine ilişkin işlemler, Türk Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanununda vaz’ edilen genel hükümlere göre yürütülmektedir. Buna göre, barter ticaretinin hukuki esasları Borçlar Kanununun 118-123. maddeleri arasında düzenlenen takas sisteminin hükümlerine dayanılarak belirlenmeye çalışılmaktadır.⁴³ Yine, Borçlar Hukuku’nda benimsenen “sözleşme özgürlüğü” ilkesi çerçevesinde tarafların, hukuk düzenini aşmamak şartıyla kanunlarda öngörülmemiş bir sözleşme meydana getirebilecekleri ifade edilmektedir.⁴⁴ Bu tip sözleşmelere “*isimsiz sözleşme*” adı verilmektedir ve bu tip sözleşmeler Türk Ticaret Kanunu ile Borçlar Kanunu hükümlerine tabidir.⁴⁵ Böylece, ilk bakışta trampa ve satım sözleşmesinden ibaretmiş gibi gözükten Barter Sözleşmesi, “*isimsiz sözleşme*” olarak da vasıflanabilir.

Barter şirketi ile üye işletmeler arasında yapılan üyelik sözleşmesi Barter Sisteminin temel esaslarını teşkil eder. Üyelik sözleşmesi, muhtevası itibariyle birden fazla sözleşmenin iç içe olmasıyla *karma nitelikli isimsiz sözleşmeler* sınıfına girmektedir. Buna göre barter sistemi *vekalet, kefalet, cari hesap, tellallık, acentelik ve komisyon sözleşmelerinin yanı sıra; alacağın temliki, üçüncü şahıs adına sözleşmeler, üçüncü şahsın filini taahhüt ve temsil yetkisi* gibi hukuki konuları da ihtiva etmektedir. Bütün bu unsurlar kanunlarda tanımlandığı ve hükme bağlandığı için, Barter Sisteminin yurt içi işlemleri yasalara uygun olarak uygulanmaktadır.⁴⁶ Fakat, sistemin dış ticaret mevzuatında

⁴¹ Yönezer, Nurhan, “Takas Ticareti Kârlı Bir İş Oldu”, *Ekonomist*, 13 Eylül 1992, s. 20.

⁴² Resmi Gazete, 6 Ocak 1996.

⁴³ Doğan, Zeki, “Yeni Bir Finansman Tekniği Olarak Barter ve Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe ve Denetim Bakış*, sy. 3, Ocak 2001, s. 45.

⁴⁴ Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler I*, İstanbul, 1998, s. 279.

⁴⁵ Tandoğan, Haluk, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler I*, İstanbul, 1988, s. 12.

⁴⁶ Erkan, “*Yeni Bir Finansman Aracı: Barter*”, s. 101.

tanımlanmamış olması, yurtdışı işlemlerinde sorunlar doğurmaktadır. Genel manada ithalat ve ihracat işlemleri *Dış Ticaret ve Kambiyo Rejiminin* belirlediği sınırlar içerisinde gerçekleştirilmektedir. Takas sistemi bir ihracat modeli olarak ihracat mevzuatında, bir ödeme şekli olarak da *Kambiyo Mevzuatında* tanımlanmıştır. Buna göre, takas yapan ihracatçı firma, ihraç ettiği malın bedelini en çok 6 ay içerisinde ülkeye mal ya da hizmet olarak sokmak zorundadır ve aksi durumda hakkında uygulanacak hukuki müeyyidelere karşı kendisi sorumlu tutulur. Bu durum, Barter Sisteminin yurtdışına açılmasını güçleştirmektedir.⁴⁷

Barter Sistemiyle gerçekleştirilen ticari işlemlerde tarafların elde ettikleri kazanç; *Gelir Vergisi Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Damga Vergisi Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunu* hükümlerine tâbidir.⁴⁸

II- BARTER SİSTEMİNİN İŞLEYİŞ SÜRECİ

Barter sisteminin işleyiş süreci, bir takım işlemlerin gerçekleştirilmesi ile meydana gelir. Bu işlemler; üyelik, satın alma limitinin belirlenmesi, arz ve taleplerin sisteme bildirilmesi, Barter hesabının açılması, Barter çeki düzenlenmesi, satış yetki kodu alınması, borçların ifası, alacakların tahsil edilmesi, Barter şirketine komisyon ücreti ödenmesi ve garanti fonunun oluşturulması işlemleridir. Barter sistemini işleyiş mekanizmasını oluşturan bu unsurların mahiyeti aşağıdaki aktarıldığı gibidir. Ayrıca bu bölümün sonunda Barter sisteminin sakıncaları ile bir de örnek uygulamaya yer verilmiştir.

A- Barter Sistemine Üyelik

Barter sisteminde işlem yapmak için, öncelikle barter organizasyonuna üye olmak gerekir. Teori planında, sektör kısıtlaması olmaksızın tüm özel ya da tüzel kişiler sisteme üyelik başvurusunda bulunabilirler. Ancak; özel şahısların barter organizasyonlarına üye olmaları, çalıştıkları barter organizasyonu üyesi olan firmanın barter hesabı üzerinden ve maaşlarından kesilmek üzere düzenlenebilecek özel bir anlaşmayla mümkün olabilmektedir.⁴⁹ Organizatör şirket, üyelik başvurusunu değerlendirirken iki temel faktörü

⁴⁷ Şimşek, M. Sırrı, "Barter Sisteminin Çalışma Şartları", *Barter Ekonomi*, sy. 21, Eylül 1999, s. 53.

⁴⁸ Özkan, Azzem, "Barter İşlemleri ve Muhasebe Uygulamaları", *EÜİİBFD*, sy. 18, Kayseri, 2002, s.72

⁴⁹ Kaçar, Hülya - Mavuş, Banu, "Modern Takas Fırsatını Kaçırmayın", *İntermedya Ekonomi*, sy. 9, 30 Mart 1997, s. 21.

göz önünde bulundurur. Bunlar, firmanın piyasadaki itibari durumu ile sistemdeki arz-talep dengesidir. İkinci faktörün uygulanmasına bağlı olarak, aynı sektörde faaliyet gösteren firmaların sayısı yeter seviyesinin üzerine çıkarılmamaktadır.⁵⁰ Buna göre değerlendirme; üyeliğe hemen kabul etme, ileriki bir tarihte kabul etme ya da tamamen reddetme şeklinde sonuçlanabilmektedir. Üyelik başvurusu kabul edilen firma, yıllık üyelik bedelini öngörülen şekilde nakit ya da vadeli olarak öder ve üyelik sözleşmesini imzalar. Sözleşmeye ek olarak; vergi levhası fotokopisi, imza sirküleri, şirket ticaret sicil gazetesi, ticaret odası faaliyet belgesi, onaylı bilanço ve gelir tablosu, şirket faaliyetini anlatan tanıtım broşürü, kira kontratı veya tapu fotokopisi, arz ve talep bildirim formu da eklenmektedir.⁵¹

Barter sistemine üyelik sadece bir işlem için ya da bir yıllık zaman dilimi için olabilir. Tek işlem için üyelik; kendisine barter şirketinden gelen teklifi değerlendirmek isteyen ve bir yıllık üyeliğe sahip olmayan firmalarla yapılır. Buna göre; firma talep konusu malı ya da hizmeti barter ortak pazarına sunar ve bedelini de karşı taraftan arz edilen ürünlerden ihtiyacı olanı alarak tahsil eder. Firmanın alacağını tahsil etmesiyle birlikte hesabı kapatılacağı için havuza sunduğu mal ya da hizmetin değeri ile aldığı değeri eşit olmalıdır. Uygulamada, sisteme bir yıl süreli üyeliğe fazla rastlanmamaktadır. Bu tür sözleşmede, sene sonunda sözleşmesi biten işletmelerin, sistemle faaliyete devam etmek isterlerse sözleşmeyi yenilemeleri gerekmektedir.⁵²

Üyelik sözleşmeleri çerçevesinde, barter organizatörü ile sisteme üye işletmelerin yükümlülükleri genel manada şöyle ifade edilebilir.⁵³

Taraflarca imzalanan üyelik sözleşmesi gereği, Barter şirketi, sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesi için gerekli tedbirleri alma, ortak pazara girmelerine izin verdiği üyelerin arz ve taleplerini karşı karşıya getirerek, bunlar arasında arz edilen mal veya hizmetleri konu edinen bir sözleşmenin gerçekleşmesini organize etme, firmalar arasında barter yöntemiyle gerçekleşen ticari işlemlerin hesaplarını tutma, firmalar

⁵⁰Kayacan, Hale, "Takasın Çağdaş Adı Barter: Paranız Değil Malmız Konuşsun", *Trend*, sy. 27, 10-16 Ekim 1993, s. 34.

⁵¹Yeşiloğlu, Talat - Yiğit, Selçuk, "Barter ile Ticaret Çok Avantajlı Oldu," *Ekonomist*, sy. 47, 24 Kasım 1996, s. 22.

⁵²Çımat, Ali - Avcı, Mehmet, "Türkiye' de Barter Sisteminin Hukuki Dayanağı ve Muhasebeleştirilmesi", *Mali Çözüm*, sy. 60, Yıl 12, Temmuz - Ağustos - Eylül 2002, s. 154.

⁵³Keskin, A. Dilşad, Barter Sözleşmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2000, s. 103-120.

arasında bilgi alışverişini mümkün kılacak bir iletişim sistemi kurarak üyelerin birbirlerini takip etmelerini sağlama, firmaların sistemi en verimli şekilde kullanmalarını sağlamak üzere onlara gerekli teknik desteği sağlama ve üye işletmeler hakkında elde ettiği ve dosyaladığı özel bilgileri muhafaza altına alma görevlerini üstlenmektedir. Üye firma için ise, ortak havuza mal ya da hizmet arz etme, arzına karşılık talep geldiği zaman da bedelin barter yöntemiyle tahsil edilmesini kabul etme, organizatör firmaya yıllık aidat ücreti ile gerçekleşen her işlem için ayrı ayrı komisyon ücreti ödeme, sistemdeki bilgilerin üçüncü kişilere aktarılmaması hususunda hassasiyet gösterme, barter şirketinin kendisinden kaynaklanan problemlerle ilgili barter şirketinin yaptığı masrafları ödeme yükümlülükleri vardır.

Üyelik Sözleşmesi, dört durumda sona erer. Bu durumlar; tek bir işlem için üyelik halinde üyelerin barter sistemiyle amaçladıkları hedeflere ulaşmaları yolunda Barter şirketinin iş görme borcunu ifa etmesi, belirli bir süre için gerçekleşen üyeliklerde sözleşme süresinin sona ermesi ve sözleşmenin taraflarca feshedilmesidir. Sözleşmenin feshi, tarafların kendi rızalarıyla karşılıklı olarak sözleşmeyi feshetmeleri (ikâle) şeklinde olabileceği gibi, sözleşme maddelerinin taraflardan biri tarafından ihlali halinde mağdur olması sözkonusu olan tarafın tek taraflı olarak sözleşmeyi feshetmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Belirli bir süre için üye olup da, süre sonunda sözleşmeyi yenilemeyen üye, sisteme olan borçlarını nakit olarak defaten öder. Hesapta kalan alacağını ise nakit olarak talep edemez. Onun yerine sözleşmenin sona erdiği tarihten itibaren belli bir süre içerisinde barter ortak pazarına arz edilmiş olan mal veya hizmetlerden alacak miktarınca talepte bulunur. Kendisine tanınan ek süre zarfında alacağını tahsil edememişse ve daha ileriki bir tarihte bunu gerçekleştireceğini organizatör firmaya bildirmişse, alacağını tahsil edinceye kadarki süre içerisinde üyelik bedelini ödemekle yükümlü olur.(Bkz. EK-1)

B- Satın Alma Limitinin Belirlenmesi

Bir üyenin barter ortak pazarından ürün satın alabilmesi için satın alma limitinin bulunması gerekir. Satın alma limiti, üye firmanın hesabındaki alacak miktarı veya banka teminatıdır. Satın alma limiti iki şekilde oluşmaktadır. Birincisi, üye firmanın barter pazarında ilk işlem olarak satış yapmasıyla birlikte ürünün bedeli kadar sistemden alacaklı olmasıdır. Bu miktar, söz konusu firmanın sistemden alabileceği ürünler için satın alma limitini oluşturmaktadır. İkincisi ise, mal ya da hizmet arzında bulunmadığı için sistemden

alacağı olmayan üyenin ürün satın almak istediğinde, barter şirketine teminat vererek satın alma limiti oluşturmasıdır.⁵⁴ Teminat olarak, genellikle para ve banka teminat mektubunun yanı sıra; firma çekleri, senetler, hazine bonusu, devlet tahvili ve gayrimenkuller de kabul edilmektedir. Sistem aracılığıyla mal veya hizmet satın alan firmaların daha sonra bu mal ya da hizmetleri almaktan vazgeçmeleri veya yükümlülüklerini yerine getirmemeleri riskinin bulunması, teminat alınmasını gerekli kılan diğer bir etmendir.⁵⁵ Barter şirketi tarafından kabul edilen teminata dayalı olarak oluşturulan satın alma limitinin kullanılmasıyla birlikte üyeye ait hesapta biriken borcun, belirlenen süre içerisinde sisteme mal ya da hizmet satışında bulunulması yoluyla kapatılması gerekir. Aksi takdirde teminat olarak gösterilen şey devreye sokulur ve satın alma limiti sona erdirilir.⁵⁶

C- Arz ve Taleplerin Sisteme Bildirilmesi

Üyelik sözleşmesi gereği, üye firmaların barter ortak pazarına mal veya hizmet arzında bulunmaları gerekliliğinin yanında arz ve taleplerini de barter şirketine bildirmek zorundadırlar. Bu da, talep ve arz listeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Üyenin satmak istediği mal ve hizmetler arz listesine, satın almak istedikleri ise talep listesine kaydedilir. Listelerdeki bilgilerin doğruluğu ile firmalar arası anlaşmalarda belirtilen niteliklerin mallarda bulunup bulunmamasından üye firmalar; talep ve arz edilen mal ve hizmetlerin doğru kodlanarak objektif olarak diğer üyelerin bilgisine sunulmasından ise organizatör firmalar sorumludur. Ayrıca, üyeler arz ve talep bildirimlerinde yapacakları değişiklikleri mutlaka barter şirketine bildirmek zorundadırlar. Bu listelerde mal veya hizmetlerin, barter sisteminde kullanılan yabancı para cinsinden birim fiyatları, miktarları, teknik özellikleri gibi bilgiler yer alır.⁵⁷ Arz edilecek mal ve hizmetlerin nitelikleri ya da nicelikleri hususunda herhangi bir sınırlama söz konusu değildir.⁵⁸ Üyelerin sisteme arz ettikleri mal ve hizmetler barter şirketi tarafından diğer üyelere yapılmış bir “icap” niteliğindedir. Yine, üyenin arzına karşılık bir talebin gelmesi ise karşı tarafça yapılmış

⁵⁴ Şenol, Aydın, Barter Sisteminin İşleyişi, Uygulama ve Muhasebesi., Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 1999, s. 25.

⁵⁵ Örtün, Remzi, "Barter ve Muhasebe Uygulamaları", *Ankara SMMMÖ Bülteni*, Ağustos, Eylül, Ekim 1998, sy. 90, 91, 92. s. 1.

⁵⁶ Adadağ, İ. İtri, İşletmelerde Alternatif Finans Kaynakları ve Seçimi, Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s. 77.

⁵⁷ Örtün, a.y.

⁵⁸ Erkan, "Yeni Bir Finansman Aracı: Barter", s. 93.

“kabul” beyanı anlamına gelir. Artık bu andan itibaren arz edilen mal sistemden geri çekilemez. Çünkü satım akdi gerçekleşmiştir. Ancak; talepten önce arz edilen mal geri çekilmek istenirse, bu, barter şirketinin onayıyla mümkün olabilir.⁵⁹

Barter şirketlerinin başarısı arz ve talep dengesiyle doğru orantılıdır. Bu dengenin korunması için bir takım önlemlerin alınmasına ihtiyaç vardır. Buna göre, üyeler alacakları mal alma eğiliminde değillerse, satış yapmamaları konusunda uyarılır. Her ürün ve sektör için arz-talep dengesi gözetilir ve arzın, talebin çok üstünde olmasına izin verilmez.⁶⁰ Sisteme üye kaydı, eldeki taleplerin yönlendirmesiyle, arz-talep dengesi göz önünde tutularak yapılır. Aksi takdirde, sistemin arz-talep dengesi bozulur ve kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirememeye sıkıntısı ile karşı karşıya kalır.

D- Barter Hesabının Açılması

Barter sisteminde faaliyette bulunma yetkisi verilen her üyeye bir hesap açılır. Buna cari hesap da denir ve Barter organizatörü tarafından açılır. Bu hesap aracılığıyla barter organizatörü, üye firmanın sistemde gerçekleştirdiği alım satım işlemlerinin tutarlarını, YTL, USD veya EURO cinsinden kayıt altına alır. Hesap ekstreleri her ayın sonunda üye firmalara gönderilir. Üye firma gerekli kontrolleri yapar. Herhangi bir eksiklik ya da yanlışlık durumunda itiraz edilerek düzeltme işlemi gerçekleştirilir.⁶¹

Amerika Birleşik Devletleri gibi barter sisteminin geliştiği ve yaygın olarak kullanıldığı ülkelerde, üyelere ait cari hesaplarda değer belirleme aracı olarak tedavüldeki para biriminin yerine, barter organizatörünün sistem için belirlediği “barter doları”nın kullanıldığı görülmektedir. Bir barter doları genellikle, bir amerikan dolarına eşit değerde olmakla birlikte, barter işlemlerinin yaygınlaşması ve üye sayısının artış göstermesine bağlı olarak da değer kazanmak suretiyle bu değer üstüne çıkabilmektedir.⁶² Buna göre, mal ve hizmet arz ederek sistemden alacaklı duruma gelen üye, arz ettiği mal ve hizmetin bedeli kadar barter doları kazanmış olur. Kazandığı barter dolarını sistemden mal satın alarak kullanır. Aynı durum sisteme borçlu olduğunda da söz konusu olmaktadır. Yani üye, borç konusu olan mal ve hizmetlerin bedeli kadar barter doları miktarınca borçlanmış

⁵⁹ Eren, *a.g.e.*, s. 231.

⁶⁰ Şenol, *a.g.t.*, s. 13.

⁶¹ Erkan, “*Yeni Bir Finansman Aracı: Barter*”, s. 96.

⁶² Grahani, H. Norris, “Barter Redefined”, *Barter Ekonomi*, sy. 13 Yıl 2 Ocak 1999, s. 70.

olur. Belirlenen süre içinde sisteme mal ve hizmet satarak bu borç kapatılır.

E- Barter Çeki Düzenlenmesi

Barter çeki, bazı barter kuruluşlarının, üyeler arasında sistem dahilinde gerçekleşen alım satım işlemlerindeki ödeme ve tahsilatlarda hem bir kolaylık sağlaması hem de belge işlevi görmesi amacıyla işletmelerin kullanımına sundukları, üzerinde yapılan işlemin sistemin değerlemede kullandığı para birimi cinsinden tutarının yazılı olduğu, işlemi yapan taraflarca imzalanıp kaşelenen⁶³ ve Ticaret Kanunlarıncı çek özelliği taşımayıp, yalnızca barter sistemi içerisinde geçerli olan kıymetli bir evraktır.⁶⁴ Barter çeki, mal veya hizmet satın alan üye firma tarafından üç nüsha halinde düzenlenir. Bir nüshası alıcıda, bir nüshası satıcıda kalır, bir nüshası da barter şirketine gönderilir. Barter şirketi kendisine gönderilen çekteki bilgilere göre alıcı ve satıcı firmaların cari hesaplarını günceller.⁶⁵

Barter çekleri, tanımından da anlaşıldığı gibi, sistemde iki amaçla kullanılmaktadır. Birincisi, sistem içinde gerçekleşen işlem bilgilerinin taraflarca saklanarak ileride çıkabilecek sorunların çözümünde belge olarak ortaya konabilmesi, ikincisi ise, barter sisteminin kıymetli evrakı olarak kullanılmasıdır. Barter çekleri, sistem dahilinde olmak koşuluyla, alacağı karşılık olarak üye firmalara ciro edilebilmektedir. Buna göre, çekler barter sistemi üyesi üçüncü şahsa devredilebilmekte veya üzerinde belirtilen ürün ve firma için kullanımı talep edilebilmektedir. Nihai manada çeklerin nasıl kullanılacağı hususunda karar mercii barter şirketi yönetimidir.⁶⁶

F- Satış Yetki Kodu Alınması

Barter sistemi üyesi bir firma, ihtiyaç duyduğu mal veya hizmeti satın almak istediğinde, kendisine danışman olarak tayin edilen brokerin de desteğiyle, aradığı malı en uygun şartlarla sisteme arz eden üye firmayı tespit eder. Alacağı malın miktarı, kalitesi, teslim şekli ve diğer hususları konusunda görüşmelerde bulunur ve uygun görürse anlaşma yapar. Satıcı firma, barter şirketi merkezinden alıcı firmanın satın alma kredisi (Barter kredisi) olup olmadığını öğrenir ve kredisi varsa satış yapacağını

⁶³ Erkan, "Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Barter'in Vergi Hukuku Karşısındaki Durumu," s. 98.

⁶⁴ Bahar, Gönül, "İşinizi Geliştirmek İçin Barter Yeni Yardımcınız", *Barter Ekonomi*, sy. 12, Yıl:1, Aralık 1998, s. 52.

⁶⁵ Örten, a.g.m., s.2.

⁶⁶ Erkan, "Yeni Bir Finansman Aracı: Barter", s.99.

beyan eder. Barter şirketi, satıcı firmaya hangi limitler dahilinde mal satabileceğini bildirir ve kendisine bir satış yetki kodu verir. Satıcı firma da bu kodu, düzenleyeceği barter çekinin üzerine yazması için alıcı firmaya bildirir. Alıcı firma da çeki gereği gibi, bir tanesi kendisinde kalmak üzere üç nüsha halinde düzenler ve satıcı firmanın imzasına sunar. Daha sonra bu çekin diğer iki nüshasının satıcı firma ile barter şirketine gönderilmesi ve barter şirketinin de çektaki satış bilgilerini tarafların hesaplarına kaydetmesiyle birlikte, alıcı ve satıcı arasındaki mal alış ve satışı gerçekleşir.⁶⁷

G- Borçların İfası ve Alacakların Tahsili

Barter işlemlerinden doğan borçların ödenmesi ile alacakların tahsilinin ne şekilde yapılacağı, firmaların kendi aralarında gerçekleşen anlaşmalar çerçevesinde belirlilik kazanır. Buna göre, barter sisteminde, tarafların ödeme ve tahsilat konusunda benimsedikleri şekiller şöyle sistematize edilebilir:⁶⁸

- 1- Barter İşlem Çeşitleri
 - a- Yüzde Yüz Barter
 - b- Kısmi Barter
- 2- Borcun İfası
 - a- Mal ve hizmet arz ederek ödeme
 - aa- Peşin
 - ab- Vadeli
 - b- Nakit ödeme
 - ba- Peşin
 - bb- Vadeli
- 3- Alacağın Tahsili
 - a- Mal ve hizmet satın alarak tahsilat
 - aa- Peşin
 - ab- Vadeli
 - b- Nakit olarak tahsilat
 - ba- Peşin
 - bb- Vadeli

⁶⁷ Özkan, *a.g.m.*, s. 67-68.

⁶⁸ Gürel, Y. Ziya, Finansal Sistemde Alternatif Bir Ekonomi Modeli Olarak Barter Sistemi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2001, s. 48-51.

4- Fiyatlama

1- Barter işlem çeşitleri

Barter işlemlerinde firmalar arası mahsuplaşmanın ne oranda barter yöntemiyle ve ne oranda nakit olarak yapılacağı hususu taraflarca belirlenir. Buna göre, iki tür barter işlemi vardır: Yüzde yüz barter ve kısmi barter.

a- Yüzde yüz barter

Alıcı ve satıcı firmanın, ürün bedelinin tamamının barter yöntemiyle yapılması konusunda anlaşmaya varmaları sonucu, yüzde yüz barter işlemi gerçekleşmiş olur. Yüzde yüz barter işlemlerinin tamamı barter şirketinin garantisindedir.

b- Kısmi barter

Satım konu olan ürünün bedelinin bir kısmının nakit ya da çekle, kalan kısmının da barter yöntemiyle ödenmesinin kararlaştırılması neticesinde, kısmi barter işlemi gerçekleşmiş olur. Kısmi barter işlemlerinde, barter şirketi garantisine giren kısım, barter yöntemiyle ödenmesi öngörülen kısımdır. Nakit olarak ya da çekle ödenmesi kararlaştırılan kısımda sorumluluk firmaların aittir.

2- Borcun ifası

Barter sisteminde satın alma kredisine sahip alıcı bir firmadan, satın aldığı ürünün bedelini, öncelikle mal ve hizmetle ödemesi istenir. Belirlenen süre içerisinde bu gerçekleşmezse, ikinci bir çözüm olarak nakit olarak ödeme planı devreye sokulur.

a- Mal ve hizmet arz ederek ödeme

Alıcı firma, sistemden aldığı mal ve hizmetlerin bedelini, sözleşmede belirlenen süre (genellikle 9 ya da 12 ay) içerisinde kendi ürünlerine gelen talepleri satışa çevirerek ödemek durumundadır. Bu da tarafların ihtiyarıyla peşin ya da vadeli olabilmektedir. Peşin ödeme koşuluyla yapılan alımlarda, satın alınan ürünün bedeli belirlenen süre içerisinde bir veya birkaç defada peşin olarak ödenir. Ödemesi vadeye dayalı alımlarda ise, yine belirlenen süre içerisinde tarafların uygun gördükleri aralıklarda taksitlendirme işlemi uygulanır. Faturalar belirlenen vadelere göre düzenlendiği için, alıcı firma, bu vadelerdeki fatura bedeli kadar borçlandırılır.

Alıcı firmanın farklı zamanlarda yaptığı ayrı alımlar için ayrı bir ödeme süreci başlatılır, ilk sürece dahil edilmez. Bu durumda, yapılan her ödemeyle, önce ilk yapılan alımdan doğan borç ve sonra sırasıyla diğerleri kapatılır.

b- Nakit ödeme

Uygulamada pek rastlanmayan ve tercih edilmeyen bir durum olmakla beraber; barter sisteminden mal alarak sisteme borçlanan firma, borcunu belirlenen süre içinde mal ya da hizmet mukabili ödeyemezse, nakit olarak ödemek zorunda kalır. Uygulamada bu konuda farklı yöntemler bulunmaktadır. Yurt dışındaki pek çok barter şirketi, borçluyu kendi ürünü ile ödeme yapması konusunda zorlamak için, söz konusu borca faiz uygulamaktadır. Bazılarında ise böyle bir uygulama söz konusu değildir. Buna göre, öncelikle borcun peşin olarak ödenmesi talep edilir. Şayet, firma peşin ödeme yapacak durumda değilse, ya teminat devreye sokulur ya da barter leasing sözleşmesiyle ödeme süresi 36 - 48 aya kadar uzatılabilir. Ancak, yine de yüksek enflasyon ortamında borçlu için, borçlu kalmanın cazibesi, nakit ödeme korkusu ile giderilmeye çalışılmaktadır.

3- Alacağın tahsili

Barter Sisteminde mal satarak kendilerine satın alma kredisi oluşturan ve aynı zamanda alacaklı duruma gelen işletmeler, alacaklarını, ya sistemden ihtiyaç duydukları ürünleri alarak ya da nakit olarak tahsil ederler.

a- Mal ve hizmet satın alarak tahsilat

Satıcı firmalar alıcıları borçlandırdıkları şekle göre alacaklarını tahsil edebilirler. Ürün peşin ödeme koşuluyla satılmışsa, tahsilat, satışın yapıldığı anda birebir olabileceği gibi, sonradan değişik zamanlarda, değişik meblağların toplamıyla da gerçekleşebilmektedir. Eğer vadeli satın söz konusu ise, vade planına göre alacaklı olduğu için, sadece vade tarihindeki fatura bedeli kadar sistemden ürün satın alabilir. En son vade tarihinin gelmesiyle birlikte, alacağının tamamını tahsil etmiş olur.

b- Nakit olarak tahsilat

Sistemden alacaklı olan satıcı firma, sözleşmede belirtilen süre içerisinde ihtiyacı olan ürünü bulamadığı ya da bulduğu halde alıcı firma ile malın kalitesi, fiyat gibi hususlarda anlaşma sağlayamadığı için satın alamadığı durumlarda, alacağını sistemden nakit olarak isteme hakkına sahiptir. Bu durumda barter şirketi garanti fonunu devreye sokarak problemi ortadan kaldırır.

4- Fiyatlama

Barter sisteminde satışa konu olan mal ve hizmetlerin değerleri hususu işletmelerin karşılıklı anlaşmalarıyla netlik kazanmaktadır. Barter şirketi bu konuda söz sahibi

olmamakla birlikte, ürünlerini piyasa değerinin çok üzerinde ya da çok altında satmak suretiyle arz-talep dengesizliğine sebep olan işletmelere, sistemin sıhhati açısından müdahale etmekle sorumludur.

Peşin ödemeli işlemlerde, satın alınan mal ya da hizmetin piyasadaki peşin fiyatı; vadeye dayalı işlemlerde ise piyasadaki vadeli fiyatı esas alınmaktadır. Alıcı firma buna göre borçlandırılırken, satıcı firma da aynı şekilde alacaklı duruma getirilmektedir.

H- Barter Şirketine Komisyon Ücreti Ödenmesi

Barter şirketlerinin gelirleri, üyelerin yıllık aidatlarının yanı sıra firmalar arası gerçekleşen her işlem için ayrı ayrı talep edilen komisyon ücretlerinden meydana gelmektedir. Barter işlem komisyonu, gerçekleşen barter işlemleri için alıcıdan, satıcıdan veya alıcı ve satıcı her iki taraftan, işlem tutarının belli oranında alınan ticari komisyondur. Uygulamada, üyelik aidatları dışında herhangi bir ücret talep etmeyen barter şirketlerine rastlanmakla beraber, gerçekleşen her işlem için tarafların her ikisinden de komisyon ücreti talep edenler de olmaktadır. Komisyon ücretleri, genel olarak %4 - 7 arasında değişen oranlarda alınmaktadır.⁶⁹

Üyelik aidatları ile komisyon ücretlerinin nakit ödenmesi esastır. Ancak; üyelik sözleşmesinde, bu ücretlerin üyelerin barter hesabına borç kaydı olarak düşülmesi yoluyla tahsil edilmesi mümkündür.⁷⁰

I- Garanti Fonu

Garanti fonu, barter sisteminden alacaklı olan firmaların sözleşmede belirlenen süre içerisinde karşılanamayan taleplerinin nakit olarak finanse edildiği, sistem üyesi işletmelerin ortak bir hesabı gibi çalışan ve sisteme olan borçlarını ürünleriyle belirlenen süre zarfında ürünleriyle ödeyemeyen üyelerin bunu nakit olarak ödemeleri ya da gösterdikleri teminatın paraya çevrilmesi sonucu oluşan nakit miktarının ayrı bir banka hesabında bloke edilerek saklanmasıyla oluşturulan fonun adıdır.

Barter sistemi, alıcı firmaya satın alma limiti kadar kredi sağlarken, satıcıya da tahsilat garantisi vermektedir. Buna göre, eğer bir üye malını satar ve karşılığında da belirlenen süre (9 veya 12 ay) içerisinde mal alamazsa “garanti fonu” devreye girer. Garanti fonu, mal satışı karşılığında talebini 9 veya 12 aylık sürede karşılayamayan bir işletmenin, malının karşılığını nakit olarak alabileceği fondur.⁷¹ Bunun yanında, garanti

⁶⁹ Erkan, “Yeni Bir Finansman Aracı: Barter”, s. 99.

⁷⁰ Yeşiloğlu ve Yiğit, *a.g.m.*, s. 19.

⁷¹ Sürmen ve Kaya, *a.g.m.*, s. 130.

fonu sayesinde satın almak istediği herhangi bir mal veya hizmeti barter sistemi dışından anlaştığı herhangi bir firmadan satın alabilmesi ve ürün bedelinin barter şirketi tarafından, ürünün satın alındığı firmaya nakit olarak ödenmesi de, bu hususta alternatif bir çözüm olarak imkan dahilindedir.⁷²

İ- Örnek Uygulama

FİRMA	SEKTÖR	TALEP	MİKTAR	ARZ	MİKTAR
A	Kargo	Bilgisayar Büro Malz.	20000 YTL 10000 YTL	Nakliye	50000 YTL
B	Bilgisayar	Bilgisayar Masası	20000 YTL	Bilgisayar	20000 YTL
C	Otelcilik	Klima	50000 YTL	Konaklama	50000 YTL
D	Mobilya			Büro Malz Bil. Masası	40000 YTL
E	Beyaz Eşya	Nakliye Kamyonet	20000 YTL 40000 YTL	Klima	50000 YTL
F	Otomotiv	Nakliye Konaklama	20000 YTL 20000 YTL	Kamyonet Araç Bakım	40000 YTL 20000 YTL
G	Seyahat Acentası	Araç Bakım	5000 YTL	Turistik Gezi	10000 YTL

Farklı zamanlarda bir Barter Şirketine üyelik başvurusunda bulunup da üyeliği kabul edilen yukarıdaki üyelerin işletmeler ortak pazardan ihtiyaçları oranda ürün talep

⁷² Doğan, a.g.m., s. 42.

etmiş ve karşılığında mal veya hizmet arzında bulunmuşlardır. Buna göre firmaların barter şirketi nezdinde durumları şöyledir:

A Firması:

A firmasının sisteme arz ettiği 50000 YTL tutarındaki nakliye hizmetinin 20000 YTL'lik kısmı E firması, 20000 YTL'lik kısmı ise F firması tarafından satın alınmış, A firması sistemden 40000 YTL alacaklı duruma geçmiştir. A firması daha sonra söz konusu alacağının 20000 YTL'lik kısmıyla D firmasından büro malzemesi, 10000 YTL'lik kısmıyla da B firmasından bilgisayar satın almıştır. Son durumda, A firmasının halen sistemden 10000 YTL'lik alacağı bulunmakta ve 10000 YTL'lik nakliye hizmeti arzı da uygun talep beklemektedir. 50000 YTL'lik satın alma limiti yeniden açılmıştır.

B Firması:

Bilgisayar masası talebi D firması tarafından karşılanan B firması, sisteme 20000 YTL tutarında borçlanmıştır. B firması 3 ay sonra A firmasına 10000 YTL tutarında bilgisayar satmış, sisteme olan borcu 10000 YTL'ye düşmüştür. 10000 YTL'lik arz, sisteme olan borcunu kapatmak için uygun alıcı beklemekte olup, halen söz konusu borcu ödeme için 6 ay süresi vardır. 10000 YTL'lik "satın alma limiti" yeniden açılmıştır.

C Firması:

C İşletmesi, E firmasından aldığı klimaların bedeli olarak sisteme olan 50000 YTL'lik borcunu, belirlenen süre içerisinde (9 ay) F firmasına 50000 YTL'lik konaklama hizmeti sağlayarak ödemiş olup, sisteme borcu veya sistemden alacağı yoktur. 50000 YTL'lik "satın alma limiti" yeniden açılmıştır.

D Firması:

D firması; A ile B firmalarına büro malzemesi ve bilgisayar masası satarak, sistemden toplam 40000 YTL alacaklı durumdadır. Bu alacağını kullanmak için ihtiyacına uygun talep beklemektedir.

E Firması:

E firması, C işletmesine 50000 YTL tutarında klima satmıştır. Dolayısıyla sistemden 50000 YTL alacaklı duruma geçmiştir. E firması söz konusu alacağının 20000 YTL'lik kısmını nakliye hizmeti satın alarak kullanmıştır. Satın alma limiti 50000 YTL olan E

firması, kalan 30000 YTL'lik alacağıının karşılığında 40000 YTL'lik kamyonet talep etmiş, satın alma limitini aşan 10000 YTL'lik kısım için barter şirketine banka teminat mektubu vererek talebini karşılamıştır. Sisteme 10000 YTL borçlu olan E firmasının söz konusu borcu ödemesi için 9 ay süresi vardır.

F Firması:

F firması sisteme 40000 YTL'lik kamyonet ve 20000 YTL değerinde araç bakım hizmeti arz etmiştir. Kamyonet E firması; araç bakım hizmetinin 5000 YTL'lik kısmı ise G firması tarafından satın alınmıştır. F firması sistemden olan 45000 YTL'lik alacağıının 20000 YTL'lik kısmıyla A firmasından nakliye hizmeti, 20000 YTL'lik kısmıyla C işletmesinden konaklama hizmeti satın almıştır. Sistemden 5000 YTL alacaklı durumda olan F firmasının 60000 YTL'lik satın alma limiti yeniden açılmış olup, 15000 YTL'lik arzı ise uygun alıcı beklemektedir.

G Firması:

G firması üyelik aşamasında barter şirketine sunduğu gayrimenkul ipoteği karşılığı kendisine açılan 20000 YTL'lik satın alma limitinin 5000 YTL'lik kısmını araçlarının bir kısmının bakımı için kullanmış, F firmasından 5000 YTL'lik araç bakım hizmeti satın alarak sisteme 5000 YTL borçlanmıştır. Söz konusu borcunu karşılamak için sisteme 10000 YTL tutarında şehir dışı turistik gezi hizmeti sunmuş olup arzına uygun talep beklemektedir.

J- Barter Sisteminin Sakıncaları

Bir ticaret ve finansman tekniği olarak işletmelere çok yararlılıklar gösteren barter sistemi, beraberinde bazı sakıncaları da taşımaktadır. Bunlar şu şekilde belirlenmektedir:

1- İşletmelerin sistem bünyesinde gerçekleştirdikleri her işlem için ayrı ayrı komisyon ödemeleri giderleri arttırabilir: Barter organizasyonunda alım satım işlemlerinde organizatöre komisyon ödenmesi giderleri arttırıcı bir etkiye sahiptir. Bu durum ise, sisteme mesafeli yaklaşılmasına neden olmaktadır.

2- Mal ve hizmet talebinin, arzdan fazla olması hem sistem içi hem de sistem dışı piyasada arz-talep dengesini bozabilir: Sistemden yapılan mal ve hizmet talebi, sisteme arz edilen mal ve hizmetlere göre daha fazla olmaktadır. Bu husus

sistemdeki arz ve talep dengesini bozabilir. Nitekim yapılan bir çalışmada barter şirketlerindeki talebin, arzdan sekiz kat daha fazla olduğu görülmüştür.⁷³

3- Sistemden mal satın alma kredisi bulunan üye işletme, ihtiyaç duyduğu mal ya da hizmeti sistemde bulamazsa, nakit para akışında sorun yaşayabilir : Barter sistemine mal satan üye, alacağını ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri satın alarak tahsil edemez ise, nakit akışında dengeyi bozabilmektedir. Böylelikle paniğe kapılıp ve ihtiyaç duymadığı halde sistemdeki diğer malları alma arayışına girebilmekte, böylece sisteme olan güveni kaybolabilmektedir.⁷⁴

4- İşlemlerde kullanılan belgelerin yasalarda yerini bulamaması zamanla sıkıntılara yol açabilir: Barter işlemleriyle ilgili henüz bir yasa olmadığı için, bu işlemlerle ilgili belgeler de yasalar çerçevesinde düzenlenmemektedir. Bu bağlamda, barter sisteminde kullanılan belgelerin yasal bir işleme dönüştürülmemesi sistemin olumsuz bir yönüdür.

5- Malların piyasa fiyatının üzerinde satılmaması riski nedeniyle satış kârları düşebilir: Normal ticari yaşamda işletmelerin mal veya hizmetlerini diledikleri fiyata satabilmeleri sözkonusu iken, sisteme üye olan işletmelerin mallarını piyasa fiyatlarının üzerinde satamamaları söz konusu olabilir.

6- Sağlıklı bir şekilde fiyat ve kalite değerlemesi yapılamayabilir: Sisteme arz edilen mal veya hizmete karşılık talep edilen mal veya hizmet sistemde yoksa sistem dışından barter organizatörü vasıtasıyla sağlanması durumunda fiyat ve kalite yönünden sağlıklı değerlendirme yapılabilmesi mümkün olmayabilmektedir. Diğer taraftan spekülatif fiyatların ortaya çıktığı dönem ve sektörlerde, mal teminindeki gecikme nedeniyle alış fiyatlarında meydana gelen artışlar, işletmeyi zarara uğratabilmektedir.⁷⁵

7- Sisteme üye işletmeler zamanla birbirlerine bağımlı kalabilir ve ticari hayatta donukluğa sebebiyet verebilirler: Barter sistemi zamanla işletmelerin birbirlerine bağımlılığını arttırabilir. Dolayısıyla işletmeler normal koşullarda sadece

⁷³ Gürsoy, "Türkiye ve Dünyada Barter Sisteminin Çalışması", *İGEME*, sy. 9 İstanbul, 1999, s. 72-76.

⁷⁴ Çan, Altan, "Barter sistemi Nedir?", *Barter Ekonomi*, şubat 2001, s. 52.

⁷⁵ Sürmen - Kaya, *a.g.m.*, s. 133.

sistemdeki üyelerle alış-veriş yapmak zorunda kalabilirler.⁷⁶

III- BARTER SİSTEMİNİN DİĞER FİNANSMAN VE PAZARLAMA TEKNİKLERİYLE İLİŞKİSİ

Barter Sistemi, günümüzde ticari hayatta kullanılan bazı ticari teknikleri kullanmaktadır. Bunlar; leasing (finansal kiralama), factoring ve franchising teknikleridir. Literatürde ‘Barter Leasing’, ‘Barter Factoring’ ve ‘Barter franchising’ başlıkları altında adlandırılırlar. Mezkûr tekniklerin her birinin Barter Sistemi bünyesinde uygulanma şekilleri ayrı başlıklar halinde şöyledir:

A- Barter Leasing

Leasing, kelime anlamı itibariyle kiralama demektir. Ekonomi literatüründe ise “bir menkul veya gayri menkulün ekonomik ömrünün belirli bir süresi ya da tamamı boyunca mülkiyetini kiraya verende, kullanım hakkını (zilyedliğini) ise belirli bir bedel karşılığında kiracıya bırakan, kira süresi sonunda varlığın geri verilmesini ya da belirli bir bedel karşılığında mülkiyetinin kiracıya devredilmesini öngören bir sözleşme” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanıma göre bir leasing işleminde üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; kiracı (leasing alan), kiralayan (leasing veren) ve satıcı (leasing konusu olan malı leasing verene satan üretici firma) dır. Leasing işlemi şu şekilde gerçekleşir: Öncelikle kiracı (leasing alan), ihtiyaç duyduğu fakat maddi imkânsızlıklar sebebiyle satın alıp mülkiyetine geçiremediği malla ilgili olarak üretici firmayla fiyat ve teslim şartları hususunda anlaşır. Daha sonra bir leasing şirketi (kiralayan) ile ilgili malın satın alınıp kendisine kiralanması için anlaşma yapar. Leasing şirketi de malı üreticiden satın alır ve kiracıya teslim eder. Bu durumda malın mülkiyeti leasing şirketinde olup, kullanım hakkı ise kiralama müddeti süresince kiracıdadır. Kira müddeti sona erdiğinde ise malın mülkiyeti yapılan anlaşma gereği ya kiralayana ya da kiracıya geçer. Diğer bir uygulamada ise kira müddeti sona erdiğinde mal asıl sahibine (üretici firma) geri iade edilir. Bu durumda mal sahibine sadece malın kullanım ücreti verilmiş olur.⁷⁷

Leasing tekniğinin Barter Sistemi içerisindeki uygulamasına gelince; hatırlanacağı üzere, firmalar barter şirketi aracılığıyla satın aldıkları mal ya da hizmetlerin bedelini 9-

⁷⁶ Sürmen, Yusuf, “Barter ve Muhasebe İşlemleri”, *Vergi Dünyası*, sy. 239, Ankara, Temmuz 2001, s.133.

⁷⁷ Gerni, Cevat, *Dış Ticaret Finansmanı*, TOBB Yay. Ankara, 1990, s.107-109.

12 ay süresi içerisinde barter ortak pazarına mal ya da hizmet arzında bulunarak ödemekle yükümlüydüler. Bu durum aynı zamanda barter sisteminin alıcı firmalara on iki aylık bir finansman kredisi sağladığı şeklinde de ifade edilmektedir. Firmalar, Barter Sisteminden kullandıkları bu krediyi 12 ay içerisinde kendi ürünleri ile karşılayamazlarsa nakit ödemek durumundadırlar. Şayet, nakit ödeme yapamayacak durumda ise, onu bu zor durumdan kurtarmak için devreye Barter Leasing sözleşmesi girer. Ödeme süresi otuz altı ve kırk sekiz aya kadar uzatılabilir. Ödeme süresinde üyenin sisteme mal satması durumunda, bu miktar borcundan düşülerek kalan kısım taksitleri devam ettirilir. Aynı şekilde üye, borcunun tamamını leasing uygulaması sırasında yine barter ile ödeyebilir. Satın alma kredisi ve teminatı olmayan üyeye Barter Leasing ile kredi verilebilir. Bu durumda üye ihtiyaç duyduğu ürünü barterle alırken, kendisine leasing kredisi sağlanmış olur. Ancak; üyenin, Barter Leasing'e konu olabilecek alımlarını Barter Sistemi ile yapabilmesi için alımlardan doğabilecek riske karşılık Barter şirketine teminat vermesi gerekmektedir. Leasing işlemine konu olan ürün bedeli kadar banka teminat mektubu alınır veya gayrimenkulüne ipotek işlemi uygulanır. Bu teminat, özellikle Barter şirketinden ziyade, sistemin işlemesi ve doğal olarak diğer barter üyelerini risklere karşı korumak için önemlidir. Üye, taksitlerini aylık nakit ödeyerek borcunu sıfırladığında, banka teminat mektubu çözülür ya da gayrimenkulü üzerindeki haciz kaldırılır. Benzer şekilde hacze konu malı bulunmayan üyeler için barter ile satın alabileceği ürünlere sınırlama konulur ve bu durumda da üyenin aldığı ürüne haciz konabilir. Ancak; bu, haczedilebilir mallar için geçerli olabilecek bir uygulama olacaktır.

Klasik anlamda finansal kiralama tekniği uygulayan leasing şirketlerinin kullandıkları kaynakları bankalardan alıyor olmaları, yüksek maliyetli geri ödeme tablolarını ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber, ödemeler mutlaka nakit olarak talep edilmektedir. Barter Leasing' de ek hiçbir maliyetin olmaması ve geri ödemenin mutlak manada nakit olarak değil de, barter tekniği kullanılarak da yapılabilmesi, onun diğer leasing şirketlerinden farklı olduğunun göstergesidir.⁷⁸

B- Barter Factoring

Factoring, kredili satış yapan (yurtiçi veya yurtdışı) firmaların her türlü mal ve hizmet satışından doğmuş ve doğacak hakları factor adı verilen bir aracı kuruma temlik

⁷⁸ Şimşek, "Parasız Ticaret Barter", s. 133-134.

etmeleri, aracı kurumun belli bir komisyon bedeli karşılığında satıcı firmaya ön ödemede bulunması, alacaklarla ilgili her türlü tahsilat işlerini yürütmesi ve borçlu firma borcunu ödeyemediği takdirde factorun tüm ticari riski üstlenmesini de kapsayan kısa vadeli bir finansman tekniğidir.⁷⁹ Tanımdan da anlaşılacağı gibi, bir factoring işleminde üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; factoring işlemini talep eden ve alacaklarını factoring şirketine devreden satıcı firma (müşteri), müşterinin alacaklarını devir alarak factoring hizmeti sunan şirket (factor) ve müşterinin alacaklı olduğu kişi ya da kurum (borçlu) dur.

Factoring işleminde taraflar arası ilişki ve işleyiş süreci ana hatlarıyla şu şekilde gerçekleşir: Alıcı firma satıcı firmaya mal ya da hizmet siparişi verir. Bu sipariş konusunda satıcı firma factoring şirketine başvurur. Factor firma siparişi ve taraf firmaları incelemeye alır. Araştırma sonucunun olumlu çıkması durumunda onaylar ve satıcı firma ile factoring anlaşması yapılır. Bu anlaşma gereğince, satıcı firma alacak haklarını factor firmaya devreder. Satıcı firma ancak bu aşamadan sonra siparişe konu olan mal ya da hizmeti alıcı firmaya sunar. Satıcı firma, alacağını factor firmadan ya hemen ya da factor firma alıcı firmadan tahsil ettikten sonra talep edebilir. Factoring şirketi yaptığı bu hizmete karşılık, ücretini mal bedelinden daha önceden belirlenen oranda düşerek alır. Yurtiçi factoring uygulaması bu şekilde gerçekleşir. Yurtdışı ihracat ve ithalat işlemlerinde gerçekleşen factoring işlemleri de mahiyeti itibarıyla yurtiçi işlemlerinden farklı değildir. Sadece şekil yönünden fark vardır. O da, farklı ülkelerde bulunan satıcı ve alıcı firmalar arasındaki factoring işlemine konu olan ticari faaliyetin her iki ülkede bulunan factor firmaları tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu durumda satıcı firma yerel factorla, alıcı firma ise ithalatçı factor (muhabir) ile muhatap olur. Alıcı firma borcunu ithalatçı factor'a öder, o da yerel factor'a bunu teslim eder. Satıcı firma da alacağını yerel factordan tahsil eder.⁸⁰

Factoring tekniğinin Barter sistemi içerisindeki uygulaması Leasing tekniğindeki gibi ayrı bir sözleşmeye dayalı olarak gerçekleşmez. Çünkü, Barter sisteminin kendisi, factoring işlemlerindeki esaslara dayanmaktadır. Şöyle ki; Barter Ortak Pazarına mal ya da hizmet arzında bulunmak suretiyle alacaklı durumda olan bir firmanın alacağı, borçlu firma ödemeyi gerçekleştirirse de gerçekleştirilmezse de, sözleşme gereği Barter Şirketi

⁷⁹ Toroslu, Vefa, "Factoring İşlemleri", *Vergi Dünyası*, sy.227, Temmuz 2001, s.137.

⁸⁰ Öçal, Tezer, *Para Teorisi*, Ankara 1990, s.140-141.

tarafından garanti altına alınmaktadır. Bu durumda Barter Şirketi, factoring işlemindeki factor firmanın rolünü üstlenmiş olmaktadır.

Barter factoring uygulamasının diğer bir şekli daha vardır. Buna göre, devir ya da satış nedeni ile aralarında borç ilişkisi olan ve Barter sistemi üyesi olmayan iki firmadan alacaklı olan şirket, Barter şirketine müracaatta bulunarak alacak hakkını devretmek istediğini beyan eder. Barter şirketi gerekli araştırmaları yaptıktan sonra duruma onay verirse, iki firmaya öncelikle Barter sistemine üyelik hakkı tanır. Alacaklı firma hiçbir teminat göstermeksizin üye olabilirken, borçlu ancak firma teminat beyanında bulunarak sisteme üye olabilir. Üyelik işlemlerinden sonra alacaklı firmaya borçlu firmanın sunduğu teminat değerince satın alma kredisi açılır. Borçlu firma da Barter sistemine mal arzında bulunmak suretiyle borcunu ödemiş olur.⁸¹ Bu işlem, Barter sisteminin alacaklı firmanın alacağını temlik ettiğini gösterir. Bu da bir factoring uygulamasıdır. Barter şirketi factoring hizmeti karşılığında taraflardan komisyon ücreti dışında ek bir ücret talep etmez.

C- Barter Franchising

Franchise ya da franchising kelimesinin ana kökeni, serbest bırakma, vergi-resim ve harçlardan muaf tutma anlamına gelen Fransızca ‘affranchir’ ve İngilizcede aynı anlama gelen ‘to free’ fiillerinden oluşmaktadır.⁸² Kelimenin günümüzdeki kavramsal içeriğine kavuşması, Amerikan İngilizcesi’nde uzun bir süreç sonunda gerçekleşmiştir.⁸³ Türkçede tek kelimelik karşılığı bulunmamakla birlikte, ‘satış dağıtım imtiyazı’ veya ‘isim, marka ve işletme hakkının satışı’ olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴

Bir dağıtım ve pazarlama sistemi olarak nitelendirilen Franchising Sistemi, “Belli bir ürün ya da hizmetin imtiyaz hakkına sahip olan tarafın (franchisor), belli bir süre, şart ve sınırlamalar dahilinde işin yönetim ve organizasyonuna ilişkin bilgi ve destek sağlamak suretiyle, imtiyaz hakkına konu ticari işleri yürütmek üzere ikinci tarafa (franchisee) verdiği imtiyazdan doğan, uzun dönemli ve sürekli iş ilişkisi” olarak tanımlanarak işletim

⁸¹Öz, Yaşar, Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Barter ve Barter’in Türkiye’deki İşletmelerde Finansman Amaçlı Kullanımı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005, s. 79.

⁸²Şoğur, Macide, “İşletme Sistemi Olarak Franchising”, İ.Ü. İşletme Yönetimi ve Muhasebe Araştırma Merkezi, İstanbul, 1993, s. 3.

⁸³ Saban, Nihal, “Franchising ve Vergilendirme”, Beta Yay. 1.bs., İstanbul, 1997, s. 6.

⁸⁴ <http://www.opal.com.tr/yd/franchising.asp> 25.12.2007.

sistemleri içerisinde yerini almıştır.⁸⁵ Yapılan bu tanımdan anlaşılacağı üzere, franchising sisteminde iki taraf vardır. Bunlardan biri, içinde bulunduğu sektörde kendini kanıtlamış, başarılı bir marka ve isme sahip olup bunların satış, dağıtım ve işletme hakkını belli bir bedel karşılığında veren firma, yani franchisordur. Diğeri ise franchisor tarafından idari, mali, teknik, pazarlama ve eğitim konularında desteklenmek suretiyle belli bir bedel karşılığında onun marka, isim ve işletme hakkını kullanan bağımsız bir işletme, yani franchiseedir. Franchisee, franchisora bedel olarak, franchising başlangıç ücreti ile yıllık ciro ya da kârdan sözleşmede belirlenen oranda pay vermektedir.

Franchising sistemi ile, ticari hayatta dağıtım ve pazarlama tekniği olarak kullanılan bayilik ve acentelik sistemleri şirket örgütlenmesi açısından benzer bir görünüm arzetsede, işleyişleri itibariyle aralarında bir takım farklar mevcuttur. Franchising sisteminde, franchise alan, işletme işyeri tabelasında franchisorun ismini kullanır, onun tarafından zorunlu olarak idari, teknik ve eğitim konularında desteklenir ve denetlenir. Farklı markaların satışını yapamaz. Franchisora yukarıda belirtildiği şekilde belli bir bedel öder. Bayilik sisteminde ise böyle değildir. Bayi, işyeri olarak kendi ismiyle ticari faaliyet gösterir. Ana firmayla uzun süreli ilişki içerisinde değildir. Markanın satışlarına bağlı olarak sözleşme sona erer ya da devam eder. Yıllık ciro ya da kârdan belli bir pay ödemez. Aksine belli bir satış düzeyinde marka sahibi kendisine kâr payı öder. Ana firma tarafından desteklenme zorunluluğu yoktur ve onun tarafından denetlenemez. Franchising sistemi ile acentelik arasında da fark vardır. Aralarındaki en büyük fark, franchisor yasal olarak bağımsız bir işletme özelliğini korurken, acente ana firmaya bağımlı olarak onun vekili sıfatıyla hareket eder. Yani piyasada onun adına ticari faaliyetlerde bulunur. Ayrıca acentelik sisteminde ana işletmeye acente tarafından belli bir ödeme yapılmaz. Aralarında marka ve isim birliği de yoktur.⁸⁶

Barter şirketleri genellikle, faaliyetleri için önemli buldukları illerde kendi şubelerini açmakta, diğer illerde ise franchising sistemi ile bayilikler vermektedirler. Şubeler, barter şirketlerinin faaliyetlerini, ülkenin önemli merkezlerinde ve barter için potansiyeli yüksek bölgelerde birebir yönlendirme imkânı sağlamaktadır. Bayiler, barter şirketi ile imzaladıkları franchising anlaşması çerçevesinde barter ticareti yapan ticari

⁸⁵ Özbaşar, Sera, "Franchising Nedir, Ne Değildir?", *Dünya Gazetesi*, 22 Şubat 1993, s. 3.

⁸⁶ Varlı, Naz, *Ulusal Pazarlara Giriş Stratejilerinden Franchising Sistemi ve Türkiye Uygulaması*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2005, s. 37-42.

kuruluşlardır. Brokerlar ise, barter işlemlerini, barter şirketi ile imzaladıkları franchising anlaşması çerçevesinde kendi başına yapan ve firmaların gerçekleştirdikleri barter işlemlerinden komisyon elde eden gerçek ve tüzel kişilerdir.⁸⁷

⁸⁷ Erkan, “*Yeni Bir Finansman Aracı: Barter*”, s. 98.

İKİNCİ BÖLÜM
BARTER SİSTEMİNİN İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

I- İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN BARTER SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Hukuki açıdan incelendiğinde, Barter sisteminde iki tarafın bulunduğu mülhaza edilmektedir. Bunlardan biri Barter şirketi, diğeri ise Barter sistemi üyesi firmadır.

Barter şirketi, sistemi organize eden taraftır. Sözleşme gereği, Barter ortak pazarına girmelerine izin verdiği işletmelerin arz ve taleplerini karşı karşıya getirerek takas esasına dayalı olarak birbirleriyle mal ya da hizmet alışverişinde bulunmalarını sağlar. Karşılıklı ticaretten doğan hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesini temin eder. İşletmelerin Barter sistemi içerisinde yaptıkları alım-satımların hesaplarını tutar. Ayrıca, sistemin sağlıklı ve etkin bir şekilde işleyebilmesi için gerekli tüm tedbirleri alır. Barter şirketi, yerine getirdiği bu işlevleri dolayısıyla, en genel manada firmaların sistemi kullanmalarına aracı bir kurum olarak faaliyet gösterir. Türk hukuk mevzuatında hakkında özel bir düzenleme bulunmayan Barter şirketlerinin kuruluş ve örgütlenmesi Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunu hükümlerine tabidir.⁸⁸ Uygulamada Barter şirketlerinin *anonim* ya da *limited şirket* şeklinde kurulduğu ve örgütlendiği görülür.⁸⁹

Barter sistemi üyesi firma ise, Barter şirketi ile yaptığı üyelik sözleşmesi gereği, Barter ortak pazarına dahil olur ve sisteme mal ya da hizmet arzında bulunur. Taleplerini de sisteme sair firmalar tarafından arzedilmiş ürünlerden karşılar ve kendi arzından doğan alacağını bu şekilde tahsil etmeyi kabul eder. Şahıslar tek başlarına Barter sistemine üye olamazlar. Ancak bağlı buldukları işletmeler aracılığı ile Barter ortak pazarından yararlanmaları konusunda hiçbir engel de yoktur. Bu durumda işletme mal ya da hizmeti kendi adına satın alır ve bunu talep eden şahsa satar. Bedelini de kendi aralarında anlaştıkları şekilde tahsil eder.

Barter şirketi ile Barter sistemine üye olan firmalar arasındaki ilişki, bazı hukuki işlemleri içerir. Bunlardan biri vekâlet ilişkisidir. Üyelik sözleşmesi gereği Barter şirketi, Barter sistemi üyesi firmanın Barter ortak pazarına arz ettiği mal ve hizmetlerin satımı için aracılık faaliyetinde bulunmak ve yapılan işlemlerden doğan alacak ve borçların hesabını tutmakla yükümlüdür. Barter şirketinin bu yükümlülüğü yerine getirmesi, üye

⁸⁸ Şimşek, "Parasız Ticaret Barter" s. 47-48.

⁸⁹ Keskin, *a.g.t.*, s. 35.

firmanın kendisine vekâlet vermesini öngörür. Dolayısıyla, Barter şirketi ile sisteme üye firmalar arasındaki ilişkinin esasen bir *vekâlet* ilişkisi şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir.

Barter şirketi ile üye firmalar arasındaki ilişkinin ihtiva ettiği hukuki işlemlerden biri de kefalettir. Barter ortak pazarına mal ya da hizmet arzında bulunan firma, Barter sistemi nazarında alacaklı konuma gelir. Söz konusu firmanın bu alacağı üyelik sözleşmesi gereği, Barter şirketinin garantisidir. Buna göre firma, Barter ortak pazarına üye diğer firmalar tarafından arz edilen mal ve hizmetlerden talepte bulunarak alacağını tahsil eder. Eğer arz listesi ihtiyacına uygun ürün içermiyorsa, en son çözüm olarak kendisine garanti fonundan nakit ödemede bulunulur. Bu durum, Barter şirketinin üye firmanın alacağına kefil olduğunu, dolayısıyla aralarında bir kefalet ilişkisi olduğunu gösterir. Ayrıca, sistemin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için alınan tedbirler bağlamında, Barter şirketince firmalardan teminat talep edilebilmektedir. Üye firmanın tercihine göre bu, banka teminat mektubu olabilmektedir. Bu durumda üye firma ile teminat mektubunun alındığı banka arasında da bir *kefalet* ilişkisi doğmaktadır. Çünkü; banka, üye firmanın Barter sistemine borcunun olması ve bu borcun ödenmemesi durumunda, borca kefil olmaktadır.

Barter sistemine üye bir firma, Barter ortak pazarına mal veya hizmet arzında bulunmakla sistemden alacaklı hale gelir. Kendisinin arzettiği ürün için talepte bulunan ve onu satın alan diğer bir firma borcunu henüz ödemediği takdirde, alacaklı firma ortak pazar arz listesinden ürün alımında bulunmak suretiyle sistemden alacağını tahsil edebilir. Yani, alacağına karşılık kendisine sistemden kredi kullanırılır. Bu durumda borç, alacaklı firmanın zimmetinden Barter şirketinin zimmetine nakledilmiş olur. Hukuk literatüründe bu işlem, bir *havâle* işlemidir. Ayrıca, Barter factoring müessesesinin devreye girdiği durumlarda da havâle işlemine rastlanır. Şöyle ki, Barter sistemine üye olmayan şirketler arasında devir ya da satış nedeni ile borç ilişkisi doğar. Meselenin halli için iki firma da Barter sistemine üye yapılır ve üç taraf arasında factoring işlemine ilişkin sözleşme yapılır. Sözleşme gereği, borçlu firmadan borcu miktarınca teminat alınır ve alacaklı firmaya satın alma kredisi açılır ya da borçlu firmadan teminat talebinde bulunulmaksızın Barter ortak pazarına mal ya da hizmet arzında bulunması istenir ve alacaklı firmaya satış yetki kodu verilir. Böylece alacaklı firmanın zimmetindeki borcun Barter şirketinin zimmetine nakledilmesi neticesinde taraflar arasında factoring işlemi gerçekleşmiş olur.

Barter sisteminde ticaret, takas esasına dayalı olarak gerçekleşir. Ticari işletmeler organizatör bir şirketin oluşturduğu bir sistem bünyesinde bir araya gelerek karşılıklı olarak nakit ödemeksizin mal ve hizmet mübadelesinde bulunurlar. Bu durum firmalar arasında gerçekleşen ticari ilişkinin *trampa (takas) sözleşmesi* olarak nitelendirilmesini gerektirir.

Barter sisteminin işleyiş sürecine ilişkin en çok merak edilen hususlardan biri hiç şüphesiz sistemin faiz müessesesiyle olan ilişkisidir. Sistem içerisinde gerek teori ve gerekse uygulama planında doğrudan faiz uygulaması bulunmamaktadır. Ticari faaliyetin karşılıklı mal ve hizmet mübadelesi esasına dayalı olarak gerçekleştiği ve her türlü sektörün uygun şartlarda dahil olabildiği Barter sisteminde takas tekniğine bağlı olarak, doğrudan olmasa da dolaylı yünden faiz müessesesinin yer alıp almadığı hususu, hukuki açıdan incelenmesi gereken konular arasında yerini alacaktır.

Yukarıda anahatlarıyla değinildiği üzere, Barter sisteminin, bünyesinde birçok hukuki işlemi ihtiva eden bir finansman sistemi olduğu görülüyor. Buna göre, Barter sisteminin İslam Hukukundaki yeri hususu şu bağlamda ele alınacaktır:

- 1- İslam Şirketler Hukuku açısından Barter şirketi
- 2- İslam Borçlar Hukuku açısından Barter sisteminin içerdiği hukuki işlemler
 - a- Vekâlet akdi açısından
 - b- Kefâlet akdi açısından
 - c- Havâle akdi açısından
 - d- Takas esasına dayalı alım-satım ilişkisi açısından

II- İSLÂM ŞİRKETLER HUKUKU AÇISINDAN BARTER ŞİRKETİ

Barter sisteminde organizatör firma olarak faaliyet gösteren Barter şirketleri uygulamada ya anonim şirketi olarak ya da limited şirketi olarak kurulmaktadır. İslâm Şirketler Hukukunda anonim ya da limited şirketi adı altında herhangi bir şirket yapılanmasına rastlanmamaktadır. Fakat işleyişleri itibariyle ortak yanları bulunmaktadır. Bu bağlamda, Barter şirketlerinin İslâm Şirketler Hukuku içerisindeki yerinin tespiti aşamasında öncelikle İslâm Hukukunda ve beşeri hukukta şirketler bahsine anahatlarıyla

değınilecek, sonra da, uygulamada anonim ortaklık ve limited ortaklık olarak kurulan Barter şirketinin İslâm Şirketler Hukukundaki durumu değeriendirilecektir.

A- İslâm Hukukunda Şirketler

‘Şirket’ kelimesi, kökeni itibariyle arapça bir kelime olup iki ortağın emek ve sermayelerini birbirine katmaları manasına gelir.⁹⁰ İslâm Hukuku terimi olarak ise, iki veya daha çok kimsenin ortak iş veya ticaret yaparak elde edecekleri kârı paylaşmaları ve ortaya çıkabilecek zarara da katlanmaları şartlarıyla kurdukları ortaklık demektir.⁹¹

Şirketlerin İslâm dini nazarındaki meşruiyeti Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir. Kitap’ ta şirketin caiz oluşunun delilleri:

‘Doğrusu ortakların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna. Bunlar da ne kadar az.’⁹²

‘Allah(c.c.), çekişip duran birçok ortakların sahip olduğu bir adam ile yalnız bir kişiye bağı olan bir adamı misal olarak verir. Bu ikisi eşit midir?’⁹³

‘Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yiyin. Haramla kendinizi mahvetmeyin.’⁹⁴

Sünnetten delilleri:

‘Yüce Allah(c.c.) şöyle buyurdu: İki ortaktan biri diğerine ihanet etmediğı sürece üçüncüsü benim. Ama ihanet olduğu zaman ben aradan çıkarım.’⁹⁵

‘Allah’ın kudret eli, ortaklar birbirlerine hıyanet etmedikleri sürece, onların üzerindedir.’⁹⁶

Peygamberimiz (s.a.v.) risaletten önce Sâib b. Ebî Sâib ile ticâret ortaklığı kurmuştu. Sonradan kendisini gördüğü zaman şöyle hitap etmişti: “Benim ortağım idin hem de ne ortak idin. Ne anlaşmazlık çıkardın ne de münâkaşa.”⁹⁷

⁹⁰ İbnü’l-Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mükrim (v.711/1311), *Lisânü’l-Arab*, Dâru’s-Sadr, I-XV, Beyrut, 1410/1990, X, 444.

⁹¹ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yay., 2. bs., İstanbul, 2005, s. 527-528.

⁹² Sa’d-38/24

⁹³ Zümer-39/29.

⁹⁴ Nisa-4/29.

⁹⁵ Ebu Davud, *Büyu’*, 26; Nesai, *Büyu’*, 109.

⁹⁶ İbn Kudâme, Muvaffukuddîn Abdullah b. Ahmed (v.620/1223), *el-Muğni*, 3. bs, Dâru’l-Menâr, I-X, Kâhire, 1970, V, 1.

Bu konuda daha başka hadis-i şerif ve sünnetten uygulamalar da bulunmaktadır. Şirketlerin cevazına icmâdan delile gelince, Hz. Peygamber (s.a.v.) den günümüze kadar bütün alimler şirketlerin caiz olduğu hususunda görüş birliği etmişler ve hiçbir şekilde bunu inkâr cihetine gitmemişlerdir.⁹⁸

“Şirket” kavramı, Hanefî mezhebi hukukçularınca ‘bir anlaşma neticesinde iki veya daha çok kimse arasında meydana gelen ortaklık’⁹⁹, Şâfiî mezhebinde ‘iki ve daha çok kimse için bir şeyde bilinen bir yol ile hakkın sabit olması’¹⁰⁰, Mâlikî mezhebinde ‘iki ortaktan herbirinin diğerine her ikisine ait olan malda tasarruf yetkisi vermesi’¹⁰¹, Hanbelî mezhebinde ise ‘iki ya da daha fazla kimsenin tasarrufta biraraya gelmeleri’¹⁰² olarak tanımlanmıştır.

İslâm hukukçuları şirketleri tasnif ederlerken, konuya çok geniş bir açıdan bakarak şirket mefhumunu diğer hukuk sistemlerinden daha geniş bir sahaya teşmil etmişlerdir.¹⁰³ Bu durum, çok çeşitli ve birbirinden farklı şirket tasnifleri yapılmasına yol açmıştır.

Hanefiler şirketleri; ibâha şirketi, mülk şirketi ve akit şirketi olmak üzere öncelikle üç kısma ayırırlar.¹⁰⁴

İbâha şirketi, mübah olan şeyleri yani muhrez bulunmayan (birisi tarafından elde edilmeyen) sular, otlar ve av hayvanları gibi aslen kimsenin mülkü olmayan şeyleri kazanıp elde etme ve temellük hususunda toplumdaki bütün fertlerin ortak olmasıdır.¹⁰⁵

⁹⁷ Ebu Davud, *Edeb*, 17; İbn Mâce, *Ticarât*, 63.

⁹⁸ İbnü'l- Humâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (v.861/1456), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru's-Sâdır, I-VIII, Beyrut, 1316/1898, V, 3.

⁹⁹ Ali Haydar, Hoca Emin Efendizâde (v.1935), *Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Dersââdet, I-IV, İstanbul, 1330/1912, III, Mecelle maddesi. 1045.

¹⁰⁰ eş-Şirbinî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb (v.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifet-i Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Ma'rife, I-IV, Lübnan, 1418/1997, II, 274.

¹⁰¹ ez-Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 2. bs., Dâru'l-Fikr, I-VIII, Dimaşk, 1405/1985, IV, 792.

¹⁰² ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, IV, 792.

¹⁰³ Armağan, Servet, *Anahatlarıyla İslâm Ekonomisi*, Timaş Yay., İstanbul, 1991, 54.

¹⁰⁴ es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v.483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, I-XXX, Beyrut, 1398/ 1978, XI, 151.

¹⁰⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi (v.1970), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayınevi I-VIII, İstanbul, 1970, VII, 61.

Mülk şirketi, mülk edinme sebeplerinden satın almak, hibe, veraset ve istilâ gibi yollardan veya mülk sahiplerinin iradî ya da gayri iradî olarak mallarının birbiriyle ayrılmayacak derecede karıştırılması neticesinde meydana gelen ortaklıktır.¹⁰⁶

Akit şirketi ise, iki veya daha fazla kimsenin belli bir mal üzerinde kazanç elde etmek için ortaklık akdi yapımlarıyla ortaya çıkan şirket türüdür.¹⁰⁷ İbâha ve mülk şirketleri bir akit olmadan kurulabilmektedir. Akit şirketi ise ancak îcâb ve kabulden müteşekkil bir akit neticesinde meydana gelir.¹⁰⁸ Her ne kadar İslâm hukukçuları ibâha ve mülk şirketlerini şirketler tasnifine dahil etmişlerse de, şirketler konusunda akit şirketine daha ağırlık vermişlerdir. Bu sebeple İslâm hukukunda şirketler deyince, ilk olarak akla bu tür şirket gelmektedir. Akit şirketinde, şirket ortakları birbirlerine şirketin malları üzerinde tasarruf etme ve alım-satım konularında vekâlet verme durumunda oldukları için vekâlete ehil olmalıdırlar.¹⁰⁹ Şirket kurulurken sermaye belli olmalı ve şirket kârının paylaşımında ortakların ne oranda pay alacakları belli olmalıdır.¹¹⁰ Şirket malları ortakların elinde emanet hükmündedir. Yani kasıt olmaksızın bir ortağın elindeki mal zarara konu olsa, o ortak bunu tazminle mükellef tutulmaz.¹¹¹

Akit şirketi, İslâm fukahâsının tümüne göre özet olarak dört çeşittir. Bunlar; mufavada şirketi (yetki ortaklığı), inan şirketi (sermaye ortaklığı), ebdan şirketi (iş ortaklığı) ve vücuh şirketi (kredi ortaklığı)dir.¹¹² Bir başka tasnifte bu şirketlere bir de emval şirketi ilave edilip şu şekilde bir sınıflandırma cihetine gidilmiştir: Akit şirketi, sermayenin cinsi ve mesuliyeti bakımından mufâvada ve inan; sermayenin cinsi bakımından da emvâl, ebdân ve vücuh şirketi şeklinde tasnife tâbi tutulmuştur. Emvâl, ebdân ve vücuh şirketleri de herbiri kendi arasında mufâvada ve inan şeklinde ayrıca sınıflandırılır.¹¹³ Mezkûr şirket çeşitlerinin tanımları ve kısaca nitelikleri şöyledir:

¹⁰⁶ Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz (v.885/1480), *Dürerü'l-Hukkâm fî Şerhi Ğureri'l-Ahkâm*, Mahmut Esad Matbbası, I-II, İstanbul, 1300/1881, II, 628.

¹⁰⁷ Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne*, (trc. Ahmet Sanoğlu -Tayyar Tekin), 3. bs., Pınar Yay., I-IV, İstanbul, 1992, IV, 161.

¹⁰⁸ el-Merğînânî, Ebu'l Hasen Ali b. Ebî Bekr (v.593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Kahraman Yay., I-IV, İstanbul, 1986, III, 3.

¹⁰⁹ İbnü'l-Humâm, *a.g.e.*, V, 5.

¹¹⁰ el-Kâsânî, Alâuddîn Ebu Bekr b. Mes'ûd (v.587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, 2.bs., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-VII, Beyrut, 1982, VI, 59.

¹¹¹ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, IV, 828.

¹¹² İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed (v.595/1199), *Bidâyeti'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, I-II, Beyrut, 1988, II, 285

¹¹³ Armağan, *a.g.e.*, s. 74

Mufâvada şirketi, iki veya daha fazla kimse arasında malda, tasarrufta, kârda ve dinde eşitlik bulunmak üzere yapılan akitle kurulan ortaklıktır. Bu eşitliğin akdin başlangıcından sonuna kadar kesintisiz devam ettirilmesi gerekir.¹¹⁴ Bu şirkette ortaklar birbirinin hem vekili hem de kefilî olmak durumundadırlar.¹¹⁵ Şirket sermayesinin ayn olması şarttır. Yani ortaklar başkalarında bulunan alacaklarını şirkete sermaye olarak koyamazlar.¹¹⁶ Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre mufâvada şirketi sahih bir şer'î delile dayanmadığı için caiz değildir.¹¹⁷

İnan şirketi, iki veya daha fazla kimsenin ortaya sermaye koyarak ticaret yapmaları ve elde edilecek kârı belli oranlarda paylaşmaları esasına dayalı olarak kurdukları ortaklıktır. İnan şirketinde, mufâvada şirketinde olduğu gibi sermayede ve kârda eşitlik şartı yoktur. Ortaklar birbirlerinin vekilidir ama kefilî değildir. Şirket zarar ettiğinde her ortak sermayesi oranında zarara katlanır.¹¹⁸

Emvâl şirketi, iki veya daha çok kişinin kârdan belli bir pay almak kaydıyla, çalışıp işletmek üzere ortaya birer sermaye koyarak kurdukları ortaklıktır.¹¹⁹ Emvâl şirketinde sermayenin nakit ve ayn olması gerekir. Yani, nakit dışındaki mallar ile başkasının zimmetindeki borçlar sermayeye konu olamaz. Ayrıca, ortakların ortaya koydukları sermayelerin birbirinden ayrılmayacak derecede karıştırılması durumu vardır. Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre bu, şart değildir. İmam Züfer ile İmam Şâfiî'ye göre ise akitten önce sermayeler birbirine karıştırılmalıdır.¹²⁰ Bu şirkette, ortaklar şirket malını satma hususunda eşit hakka sahiptirler. Ancak, şirket malını teberrû ya da hibe edemezler. Emanet olarak başkasına verebilirler. Şirket adına borç alabilirler ama diğer ortakların izni olmadan borç veremezler. Şirket adına yapılan seyahatlerde masraflar şirketten karşılanır. Şirket kârı ortakların kendi aralarındaki anlaşmaya göre dağıtılır. Yine emvâl şirketi, ortakların anlaşmasına göre mufâvada ya da inan tarzında kurulabilir.

Ebdân şirketi ya da diğer tabirle amel şirketi, iki veya daha fazla kişinin bir işi taahhüt etmek üzere kabul edip, elde edecekleri kârı aralarında belirledikleri oranda

¹¹⁴ el-Merğînânî, *a.g.e.*, III, 5.

¹¹⁵ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, IV, 798.

¹¹⁶ el-Meydânî, Abdülğani el-Ğanîmi (v.1289/1881), *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, El-Mektebetü'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut, ts., II, 125.

¹¹⁷ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, IV, 800.

¹¹⁸ Seyyid Sâbık, *a.g.e.*, IV, 162.

¹¹⁹ Heyet, *Fetavâyı Hindîyye*, (trc. Mustafa Efe), Akçağ Yay. I-XVI, Ankara, 1988, IV, 409.

¹²⁰ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, IV, 807.

paylaşmak üzere şirket kurmalarıdır.¹²¹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere ebdân şirketi bir iş ve taahhüt ortaklığıdır. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler bu şirketin cevazında ittifak etmişlerdir. İmam Züfer, Şâfîiler ve Zâhirîlere göre ise, ebdân şirketi bâtıldır. Çünkü, bir şirket ancak mal üzerine kurulur ve şirketin esas manası malların karıştırılmasıdır. Amel şirketinde ise mal yoktur, iş vardır. Ayrıca, iş üzerine ortaklık kurulması belirsizlik nedeniyle caiz değildir.¹²² İş ortaklığında, bir ortağın taahhüt ettiği iş diğer ortağı da bağlar. Şirket kârı, yapılan işe göre değil, tazmin yükümlülüğüne göre dağıtılır. Zarara da bu şekilde ortak olunur.¹²³ Ebdân şirketinde amelin ve mekânın yerinin aynı olması zorunlu değildir. Yani, bir demirci ile marangoz farklı mahallerde olup ortaklık kurabilirler.¹²⁴ Emvâl şirketinde olduğu gibi amel şirketi de ortakların anlaşmasına göre mufâvada ve inan ortaklığı şeklinde kurulabilir.

Vücut şirketi (kredi ortaklığı), toplumda itibarı olan iki ya da daha fazla kişinin sermayeleri olmaksızın, veresiye mal satın alıp peşin satmak ve elde edilecek kârı anlaşmada belirledikleri oranda taksim etmek üzere oluşturdukları ortaklıktır.¹²⁵ Böyle bir ortaklıkta, ortaklar zarara ve riske katlanma oranında kârdan pay alırlar. Hanefî, Hanbelî ve Zeydîlere göre kredi ortaklığı caizdir. Çünkü, burada ortakların birbirlerini mal alım ve satımı hususunda vekil tayin etmeleri ve meydana gelecek zararı ve kârı paylaşmak üzere sözleşme yapmaları sözkonusudur.¹²⁶ Şâfîî ve Mâlikîlere göre ise bu ortaklık batıldır. Çünkü ortaklık ya sermayeye ya da bir işe (sanata) dayanmalıdır. Vücut şirketinde ikisi de yoktur. Ayrıca, bir iş veya sanatla sınırlı olmayan bir kazancı başkasına bedel olarak vermeyi üstlenmekten kaynaklanan garar (bilinmezlik) vardır.¹²⁷ Vücut şirketi de ortakların anlaşmasına göre mufâvada ve inan ortaklığı şeklinde kurulabilir.

Akit şirketleri tetkik edildiğinde, her bir şirketin vekâlet sözleşmesi ihtiva ettiği, kâra ancak mal, amel ve daman karşılığında hak kazanılabildiği, kâr dağıtım oranlarının belli olması ve önceden belirlenmiş maktu bir pay olmaması gerektiği, ortakların birbirlerinin emini olmaları sebebiyle şirket malının ellerinde emanet hükmünde olduğu,

¹²¹ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1385.

¹²² İbnü'l-Humâm, *a.g.e.*, V, 28-31.

¹²³ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1346.

¹²⁴ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1385.

¹²⁵ Bilmen, *a.g.e.*, VII, 60.

¹²⁶ es-Serahsî, *a.g.e.*, XI, 153.

¹²⁷ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 289.

ortaklardan birisinin ölümü ya da akli dengesini kaybetmesi durumunda şirketin fesh olduğu hususları göze çarpmaktadır.

Yukarıda anlatılan şirket çeşitlerinin yanı sıra, fıkıh kitaplarında ismi geçen ve kendilerine mahsus özellikler taşıyan başka şirket şekilleri de mevcuttur. Bunlar; mudâraabe, müzâraa, müsâkât ve muğârâse adı verilen ortaklıklardır.

Mudâraabe, bir taraftan sermaye sahibi, diğer taraftan bu sermayeyi işletme kabiliyetini hâiz emek sahibi kimselerin kâr elde etmek ve bu kârı anlaşma çerçevesinde paylaşmak amacıyla kurdukları ortaklıktır.¹²⁸ Mudârabede sermaye, emek sahibinin elinde emanet hükmündedir. Kasıt ve ihmal bulunmaksızın sermayeyi zâyî ederse onu tazmin etmekle yükümlü değildir. Aksi durumda ğâsıp hükmünde olur ve sermayeyi tazminle mükellef tutulur.¹²⁹

Müzâraa, bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışma olmak üzere, çıkacak ürünün belli oranlarda paylaşılması şartı ile yapılan bir ortaklık sözleşmesidir. İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve Ahmed b. Hanbel'e göre bir kimsenin toprağını çıkacak ürünün belli bir yüzdesi karşılığında müzâraa yöntemiyle vermesi caizdir. Ebu Hanife, İmam Şâfî ve İmam Mâlik'e göre ise caiz değildir. Çünkü bu miktar meçhul bir bedeldir. Ancak, bu meçhuliyetin giderilmesi durumunda caiz olur.¹³⁰

Müsâkât, işletmecinin bağ ve bahçeden elde edilecek ürünün bir bölümü karşılığında sulama, bakım ve ıslah işini üstlenmesidir. Ebu Hanife hariç bütün imamlar bu şekilde yapılan bağ-bahçe ortaklığını benimsemişlerdir.¹³¹

Muğârâse ise, sahibi ile anlaşmak suretiyle boş araziye ağaç dikme ve dikilen ağaçlara ortak olma esasına dayalı bir ortaklık şeklidir.¹³²

İslâm Hukukunun, şirketler konusunda, sermayenin sıhhati ve kullanımı, ortakların güvenilirliği, kârın kazanılması ve dağıtılması, zararın paylaşımı ve şirket amacına konu olan iş kolunun ve ticaretin meşruluğu hususlarında son derece duyarlı olduğu belirtilmelidir.

¹²⁸ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1400.

¹²⁹ el-Meydânî, *a.g.e.*, II, 131.

¹³⁰ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticâret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul, 2003, s. 441.

¹³¹ Döndüren, *a.g.e.*, s. 445.

¹³² Döndüren, *a.g.e.*, s. 449.

İslâm Hukukunun şirket sınıflandırması genel olarak bu şekildedir. Bundan sonra lâik hukuktaki şirketlerin ne şekilde tasnife tâbi tutuldukları hususu ortaya konacaktır.

B- Beşeri Hukukta Şirketler

Beşeri hukukta, ortak ekonomik amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmek, ya da belli bir ekonomik amaç veya çıkarın gereği olarak birden çok kişilerin emek ve sermayelerini bir araya getirmeleri ile kurulan işletmelere şirket denilir.¹³³ Günümüzde “şirket” denildiğinde iktisâdi gâye güden adi şirketler ve ticaret şirketleri anlaşılır. Hukukî yapıları açısından şirketler; adi şirketler ve ticaret şirketleri olarak iki guruba ayrılırlar.¹³⁴

Adi şirketler, kanunen yasak olmayan her türlü maksat ve mevzu için gerçek kişiler arasında kurulan ve ortakların ortaklık borçlarından müteselsilen sorumlu oldukları bir şirket olup bunlar Türk Ticâret Kanunu’nun ticârî şirketler için getirdiği ayırddedici özellikleri taşımayan kuruluşlardır.¹³⁵ Buna göre adi şirket, ticârî şirketler yasalarına göre değil, Borçlar Kanununun 520 ve devamındaki maddelerine tâbidir. Adi şirketler, başlangıcından bu yana, şirket türlerinin özü olarak kabul edilir. Buna göre ticâret şirketleri, yasalarla belirlenmiş özel şirket türleridir. Adi şirkette tüzel kişilik ve ünvan yoktur. Ayrıca, iflasa tabi değildir ve ticaret siciline kaydedilmez.¹³⁶ Adi şirketin kuruluşu, kanunda özel bir şekle tâbi tutulmamıştır. Ortakların şirket kurmak hususunda sözlü olarak anlaşmaları ile adi şirket teşekkül edebilir. Fakat hukuk sistemimiz bakımından bu anlaşmanın yazılı yapılması doğru olur. Aksi takdirde bu şirket anlaşmasının varlığını ispat etmek sonradan ortaklar arasında güçlük çıkarabilir.¹³⁷ Ortakların adi şirketteki en önemli borçları, sermaye getirme borcudur. Borçlar Kanununun 521. Maddesinde ortakların şirkete sermaye olarak; para, alacak, mal, emek, bir şeyin menfaati (kirası), iktisadi değerler, yayın hakları, her türlü taşınmaz hakları, taşınır ve taşınmaz mallardan faydalanma ve kullanma hakları, maden arama ve işletme ruhsatnameleriyle ihtira beratları gibi iktisadi değeri olan diğer haklar, ticari itibar, markalar, patent, lisans, ustalık, teknik bilgi ve ticârî işletmeyi koyabilecekleri

¹³³ Alpugan, Oktay, *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, 5. bs. Beta Yay., İstanbul, 1997, s. 63.

¹³⁴ Ansay, Tuğrul - Yongalık, Aynur, *Bankacılar İçin Şirketler Hukuku Bilgisi*, 14. bs. Adalet Mat., Ankara, 1992, s. 5.

¹³⁵ Poroy, Reha-Tekinalp, Ünal-Çamoğlu, Ersin, *Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku*, Arıkan Yay., İstanbul, 1988, s.17

¹³⁶ Karalar, Rıdvan, *İşletme: Temel Bilgiler-İşlevler*, 3. bs., Etam Matbaacılık, Eskişehir, 1994, s. 97.

¹³⁷ Ansay-Yongalık, *a.g.e.*, s. 11.

öngörölmüştür.¹³⁸ Adi şirkette, kâr ve zararın paylaşımı sözleşme esasları uyarınca gerçekleştirilir. Bütün ortaklar şirketin yönetiminde yetki sahibidir. Ancak, bu yetki bir veya birkaç ortağa ya da ortakların kararı ile dışarıdan seçilecek birine devredilebilir. Üçüncü kişilere karşı ortaklar sınırsız ve zincirleme olarak sorumludurlar. Bu şirket türünde ortakların sorumlulukları sınırsız olduğundan her ortak şirketin tüm borçlarından kişisel sorumludur.¹³⁹ Adi şirketlerin sürekli olmayan şirketlerden oldukları söylenebilir. Çünkü kuruluş anlaşmasında aksine hüküm yoksa, ortaklardan birinin ölmesi ile şirket sona erer. Bunun gibi, ortaklar arasındaki anlaşmazlık şirketi genellikle sona erdirir.¹⁴⁰

Ticaret şirketlerine gelince; Türk Ticaret Kanunu'na düzenlenen bu tür ortaklıklar tüzel kişiliğe haiz olup, şahıs şirketleri ve sermaye şirketleri olmak üzere iki gruba ayrılır. Şahıs şirketleri, çoğu kez, birbirini iyi tanıyan ve birbirine güvenen kişiler tarafından kurulur. Bu nedenle ortakların sayısı azdır ve ortaklığın devri güçtür. “Kollektif” ve “ Adi Komandit” şirketler bu grubun tipik örnekleridir. Sermaye şirketlerinde ise ortakların sorumlulukları şirkete getirdikleri sermaye ile sınırlıdır. Getirdikleri sermaye oranında pek çok kişi şirkete katılabilir. Şirketin yönetimi genellikle uzman kişilere bırakılır. Ortakların değişmesi kolay olduğundan sermaye ortaklıkları daha uzun ömürlü olabilirler. “Anonim şirketler ” ile “Sermayesi paylara bölünmüş Komandit şirketler” ve “Limited şirketler” sermaye şirketleri olarak sayılabilirler.¹⁴¹

Kollektif şirket, iki ve daha çok kimse tarafından bir ticari işletmeyi müşterek bir ticaret ünvanı altında işletmek amacıyla bir akde dayalı olarak kurulan ve şirket alacaklılarına karşı ortakların tümünün sorumluluğu sınırsız ve zincirleme olan, hak ehliyeti, işletme konusuyla sınırlı tüzel kişiliğe sahip bir ticaret şirkettir.¹⁴² Kollektif şirket sözleşmesi yazılı olarak yapılır. Sözlü olarak yapılmış sözleşme geçersizdir. Ortaklar arası ilişkiler, sözleşmede istenildiği gibi belirlenebilir. Ortakların taahhüt ettiği sermaye zamanında yerine getirilmezse şirket tarafından borcu aslı ile birlikte temerrüt faizi ve bu yüzden şirketin uğradığı zarar da istenebilir veya katılma payının ödenmemesi anlamında haklı bir sebep sayılarak bu ortak oy birliği ile şirketten çıkarılabilir. Her ortak bilanço yapılarak kâr payının tespitini ve kendisine düşen payın

¹³⁸ Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, *a.g.e.*, s. 49.

¹³⁹ Alpugan, *a.g.e.*, s. 63-64.

¹⁴⁰ Ansay-Yongalık, *a.g.e.*, s. 19-20.

¹⁴¹ Doğan, Muammer, *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1998, s. 53.

¹⁴² Çevik, O. Nuri, *Uygulamada Şirketler Hukuku*, y.y., Ankara, 1994, s. 143.

ödenmesini isteyebilir. Kâr ve zarar sözleşme ile, paylaştırıcılar (bilir kişi) ile ve kanun gereği belirlenebilir. Sermaye olarak emeğini koyan ortak sözleşme ile zarardan muaf tutulabilir. Ortaklar, şirket için yaptıkları masraf ve uğradıkları zararı şirketten isteyebilirler. Kollektif şirketin yönetimi sözleşme ve ortaklar kararı ile ortaklardan birine veya ortaklık sıfatı taşımayan müdürlere de bırakılabilir. Şayet bunlar yapılmamış ise kanun gereği her bir ortak ayrı ayrı yönetme hakkına sahiptirler. Şirketin temel işlemleri (şirketin konusu, ünvanının değiştirilmesi, yeni ortak alınması, işletmenin satılması gibi) ve olağan üstü işlemleri (bağış yapmak, şirketin gayrimenkullerini satmak, satın almak, rehin vermek gibi) ortakların oy birliği ile gerçekleştirilir. Şirket defterlerinin tutulması, yazışmaların yapılması, teknik işlerin, yıl sonu bilançosunun hazırlanması, şirkete işçi alınması, iş yeri kiralanması gibi olağan işler şirketin yönetim işine girer ve yönetici veya yöneticiler tarafından yerine getirilir. Yönetici veya yöneticilerin görevi kötüye kullanmaları halinde ortakların itiraz hakkı vardır. Müteselsil ve sınırsız sorumluluğun kabul edildiği bu şirkette ortakların geniş bir denetim hakkı vardır. Kollektif şirkette şirketin dışarıya olan borçlarına karşı birinci derecede şirketin mal varlığı sorumludur. Ortakların mal varlığı ikinci derecede sorumludur.¹⁴³ Kollektif şirket çeşitli şekillerde feshedilmek suretiyle sona erer. Bunlar, ortaklar tarafından anlaşmalı fesih, bir ortağın kişisel alacaklısı tarafından fesih ve mahkeme kararı ile fesihtir. Ayrıca, ortaklık amaç ve konusunun imkânsız hale gelmesi, sermayenin üçte ikisinin eksilmesi, bir ortağın iflası ya da ölümü ve şirketin süresinin bitmesiyle de sona erer.¹⁴⁴

Adi Komandit Şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret ünvanı altında işletmek amacıyla kurulan ve şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan bir şirket türüdür.¹⁴⁵ Sorumlulukları sınırsız ortaklara “komandite”, sorumlulukları sınırlı olan ortaklara da “komanditer ” denir. Komanditeler gerçek kişi olmalıdır. Komanditerler ise gerçek kişi olabildikleri gibi tüzel kişi de olabilirler.¹⁴⁶ Şirkette en az bir komanditer ortak bulunmalıdır. Komanditer ortağın şirkete koyduğu sermaye miktarı, dış ilişkilerde sorumluluğunun, iç ilişkide de zarar

¹⁴³ Deryal, Yahya, *Ticaret Hukuku*, 6. bs., Derya Kitabevi, Trabzon, 2002, s. 203-213.

¹⁴⁴ İpekçi, Nizam, *Şirketler Hukuku İlkeleri*, Olgaç Yay., Ankara, 1986, s. 58.

¹⁴⁵ Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁴⁶ Ünlü, Cengiz, *Şirketlerin Kuruluşu ve Tasfiye İşlemleri Rehberi*, Gözlem Yay., Ankara, 1989, s. 95.

payının sınırını teşkil eder. Ancak komanditer ortak kişisel emeğini veya ticari itibarını sermaye olarak koyamaz. Şirket sözleşmesinde temsil yetkisinin kime ait olduğu gösterilmelidir. Fakat komanditer ortağın, yönetim veya temsil yetkisi yoktur. Sözleşmesi zorunlu şartları taşımayan bir komandit şirket, adi şirket hükümlerine tâbi olur.¹⁴⁷ Ortakların hepsi yılsonu bilançosunun yapılmasını, kâr paylarının kendilerine ödenmesini isteyebilirler. Kâr-zarar bölüşümü ilkelerini aralarında serbestçe kararlaştırabilirler. Eğer sözleşmede aksi hüküm yoksa kâr ve zarar, bütün ortaklar arasında komandite ve komanditer ayrımı yapılmaksızın eşit olarak paylaşılır. Komandit ortaklıkta idare hakkı komandite ortaklarıdır. Komanditer ortakların idare hakkı yoktur. Şirketin olağan işlerini komandite ortaklar yürütür. Ancak idari işlerin dışında kalıp ortakların hepsini ilgilendiren ortaklığın feshi, bir ortağın ihracı, yeni ortak alınması, idareci tayini, idare haklarının geri alınması ve olağan üstü işlemlerde oy hakkına sahiptirler. Komandit şirkette temsil yetkisi komandite ortaklara aittir. Komanditer ortağın şirketi temsil yetkisi yoktur. Ancak komanditer ortağa bir üçüncü şahsa verilebilen ticari temsilci ve ticari vekil gibi sıfatlar verilebilir. Bu şirkette, komandite ve komanditer ortaklar alacaklılara karşı şirket malından sonra ikinci derecede sorumludur.¹⁴⁸ Adi Komandit şirketin sona ermesi ile Kollektif şirketinki arasında fark yoktur.

Sermaye şirketlerine gelince, yukarıda belirtildiği gibi bu şirketler üç çeşittir: Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket, Anonim Şirket ve Limited Şirketi.

Sermayesi paylara bölünmüş Komandit şirkette sermayenin şirkette olduğu belirli ve paylara bölünmüştür. Komandite ortaklar kollektif şirket ortakları gibi sorumludur. Komanditer ortaklar da taahhüt etkileri sermaye payı ile sınırlı olarak sorumludur. Komandite ortakların birbirleriyle ya da komanditer ortaklarla ya da üçüncü kişilerle olan hukukî ilişkilerini, özellikle yönetim ve temsil yetkileri ve şirketten ayrılmaları konularında kollektif şirket hükümleri uygulanır. Bunun dışında kalan konularda sözleşmede aksine bir hüküm yok ise, anonim şirket hükümleri uygulanır.¹⁴⁹

Anonim şirket, bir ünvâna sahip, esas sermayesi belirli paylara bölünmüş olan ve borçlarından dolayı yalnız malvarlığı ile sorumlu olan tüzel kişiliğe sahip bir şirkettir.

¹⁴⁷ Deryal, *a.g.e.*, s. 223.

¹⁴⁸ Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, *a.g.e.*, s. 173-177.

¹⁴⁹ Deryal, *a.g.e.*, s. 228-229.

Ortakların sorumlulukları, taahhüt etmiş oldukları sermaye ile sınırlıdır.¹⁵⁰ En az beş kişi tarafından kurulabilen Anonim şirket kuruluşundaki ortak sayısı yönünden ikiye ayrılır. Bunlardan biri halka kapalı, diğeri halka açık olan kuruluş şekilleridir. Halka açık anonim şirketler, hisse senetlerini halka arz etmiş olan veya ortak sayısı 250'nin üzerinde olduğu için, hisse senetleri halka arz edilmiş sayılan anonim şirketlerdir. Kapalı anonim şirketler ise, ortak sayısı 100'ü geçmeyen, hisse senetlerini halka arz etmiş olan veya hisse senetleri halka arz edilmemiş sayılmayan anonim şirketlerdir.¹⁵¹

Anonim şirketlerinin kurulabilmesi için ortaklık sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması, tüm kurucular tarafından imzalanması, bu imzaların noterce onaylanması gerekir. Noter onayından sonra kuruluş izni için Sanayi ve Ticaret bakanlığına başvurulur. Bakanlığın izni alındıktan sonra kuruluşun kesin onaylanması için Bakanlıktan alınan izin belgesi ve onaylanmış ana sözleşme ile ortaklık merkezinin bulunduğu yerdeki Ticaret mahkemesine başvurulur. Ayrıca Ticaret Sicil Gazetesinde ilan edilmesiyle kuruluş tamamlanmış olur.¹⁵² Daha önce belirtildiği gibi şahıs şirketlerinde ortaklar, birbirlerinin ticari yeteneklerine güvenerek şirketi ya birlikte yönetirler ya da yönetimi içlerinden bazılarına bırakırlar. Sermaye şirketlerinde ve özellikle anonim şirketlerde yönetim ve faaliyet organlar tarafından yürütülür. Anonim şirketlerin faaliyetleri sonucunda zarar etmesi durumunda, şirket yönetimi bu zararı ortadan kaldırmak amacı ile öncelikle daha önceden ayırdığı “yedek akçe”leri devreye sokar. Bu ortaklık türünde şirketin zararı ortaklar tarafından karşılanamaz. Anonim şirketlerde hisse karşılığı olarak hisse senedi veya ilmuhaber çıkarılır. Bu suretle ortaklar hem hissedarlık haklarını ispat edecek bir belge elde etmiş olurlar, hem de bu senedi devir nedeniyle hissedarlığı da devredebilirler. Hisse senetleri nama ve hâmile yazılı olurlar. Nama yazılı olan hisse senedinin üzerinde hisse sahibinin adı yazılıdır. Nama yazılı olanlarda ise yazılı değildir. Hisse senetleri esas itibariyle nama yazılıdır. Halka açık anonim şirketler ve bankalar hâmile yazılı hisse senedi çıkaramazlar. Hisse senetleri borsada alınıp satılırlar. Banka şeklinde kurulan anonim şirketler ile hisse senetlerini veya tahvillerini halka arz eden anonim şirketlerin kendilerini borsaya kaydettirmeleri gerekir.

¹⁵⁰ Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁵¹ Türedi, Hasan, *Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi*, 3.bs., Eser Matbaa, Trabzon, 1998, s.163.

¹⁵² Doğan, Muammer, *a.g.e.*, s. 58.

Diğerleri için bu mecburi değildir. Borsa dışında da hisse senedi alınıp satılabilir.¹⁵³ Anonim şirketler uzun vadeli borç para bulmak amacı ile tahvil (itibari değerleri eşit senetler) çıkarırlar. Çıkarılan tahvillerin vadeleri iki ile yedi yıl arasında değişir.¹⁵⁴ Bu tahvile ekli kuponların vadesi geldiğinde şirket faiz öder. Müddet dolduğunda ise tahvilin üstünde yazılı olan miktar tahvil sahibine geri ödenir.¹⁵⁵

Kanuna aykırı şeyleri kendisine konu edinmeyen bir anonim şirket çeşitli sebeplerle sona erer. Bu sebepler iradi ve gayri-iradi olarak iki türdür. İradi olan sebepler; sözleşmede ön görülen sürenin dolması, şirket amacının elde edilmesi veya gerçekleşmesinin imkânsızlığı, şirket sermayesinin üçte ikisinin kaybedilmesi halinde genel kurulun gerekli önlemi almaması, ortak sayısının beş kişiden aşağı düşmesi, esas sözleşmede gösterilen infisah sebeplerinin gerçekleşmesidir. İradi olmayan sebepler ise; mahkemece şirketin feshine karar verilmesi, zorunlu ortaklardan birinin yokluğu, şirketin, kanuna, ana sözleşme hükümlerine ve kamu düzenine aykırı işlemlerde ve faaliyetlerde bulunması, şirketin vatandaşlığının değişmesi veya merkezinin yurt dışına taşınmasıdır. Sona eren şirket tasfiye sürecine girer. Tasfiye anonim şirket mal varlığının paraya çevrilmesi, alacakların tahsil edilmesi, borçların ödenmesi ve bu arada önemli bir fark kalmışsa, bunun tasfiye artığı olarak ortaklara dağıtılması ve şirket kaydının sicilden silinmesi işlemleridir.¹⁵⁶

Limited şirket, iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret ünvanı altında kurulan, ortakların sorumluluğu koymayı taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlandırılmış ve esas sermayesi belirli olan tüzel kişiliğe sahip bir şirket çeşididir.¹⁵⁷

Limited şirketler de anonim şirketler gibi sermaye şirketleridirler. Ortak sayısı ikiden az elliden fazla olamaz. Ortakların sorumlulukları sermayeleri miktarıncadır. Limited şirkette de sermaye paylara bölünmüştür. Ancak anonim şirketlerin aksine sermaye payları karşılığında hisse senedi çıkarılmamaktadır. Bu şirket, küçük işlerde ticari faaliyetlere girişileceği zaman, sayıları az olan ve birbirlerini tanıyıp birbirlerine

¹⁵³ Ansay-Yongalık, *a.g.e.*, s. 92-95.

¹⁵⁴ Türedi, *a.g.e.*, s. 92-95.

¹⁵⁵ Ansay-Yongalık, *a.g.e.*, s. 177-180.

¹⁵⁶ Deryal, *a.g.e.*, s. 95-96.

¹⁵⁷ Poroy-Tekinalp-Çamoğlu, *a.g.e.*, s. 20.

güvenen kimselerin kolaylıkla kurabildikleri şirkettir.¹⁵⁸ Sermaye miktarı farklı olabilir. Sermaye borcunu yerine getirmeyen limited şirket ortakları, yerine getirmediği oranda bütün mal varlıkları ile sermaye borcundan sorumlu olurlar. Limited şirkette ortaklar kurulu en yetkili ve en üst karar organıdır. Müdürleri ve diğer organları seçmek, azletmek, şirket sözleşmesini değiştirmek, hatta şirketi feshetmek ortaklar kurulunun yetkisi içindedir. Ortaklar kurulunun yürütme yetkisi bulunmadığından ortaklığı temsil edemezler. Ortaklık işlevinin sorumluluğu, ortaklığın yürütme, yönetim işlevini üstlenen, dolayısı ile ortaklığı temsil eden müdürlere aittir. Ortak sayısı yirmi veya yirmiden az ise, müdür sıfatını taşımayan biri denetleme işlevini yürütebilir.¹⁵⁹ Limited şirketin kuruluşu, kâr-zarar dağıtımını sona erme şekilleri ve tasfiyesi anonim şirketteki gibidir.

C- Barter Şirketinin İslâm Şirketler Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Barter sisteminde üye firmalar arasında takas esasına dayalı olarak gerçekleşen ticareti organize etmekle yükümlü olan Barter şirketi, uygulamada Anonim ve limited şirket olarak kurulmaktadır. Daha önce genel manada, Anonim ve limited şirketlerine değinilmişti. Buna göre, Barter şirketinin İslâm Hukukundaki yeri hususu, Anonim ve limited şirketler esas alınarak incelenecektir. Bu iki şirket arasında hisse senedi çıkarma ve ortak sayılarındaki alt ve üst sınır uygulaması dışında kayda değer bir fark bulunmayışı sebebiyle ikisi birlikte değerlendirilecektir. Buna göre önce bu şirketlerin İslâm Hukukundaki şirketlerle aralarındaki benzer yönlerle, sonra da farklılık arzeden yönlerle temas edilecektir.

Anonim ve limited şirketler ile İslâmî şirketler arasında şu hususlarda benzerlik vardır:

1-Şirket kurmak için iki veya daha fazla kişinin serbest iradeleriyle bir araya gelerek emek ve sermayelerini îcâb ve kabule dayalı bir akitle birleştirmeleri. Zira şirket sözleşmesi 'îcâb', sözleşmenin imzalanması ise 'kabul' sayılır.

2-Kârın sözleşme esasına dayalı olarak dağıtılması. İslâmî şirketlerden inan şirketindeki kâr paylaşımı ile anonim ve limited şirketlerindeki kâr paylaşımı aynıdır.

¹⁵⁸ Türedi, *a.g.e.*, s. 256- 257.

¹⁵⁹ Doğan, Muammer, *a.g.e.*, s. 59.

Yani kâr paylaşımı ortakların sermayesi miktarıdır. Ortağın sermayedeki pay oranı dörtte bir ise kârdan dörtte bir oranında pay alır.

3-Şirket yöneticilerinin ortaklara hesap vermekle yükümlü olmaları ve ortakların da onları denetleme hak ve yetkisinin olması,

4-Şirket işlerinde çalıştırmak üzere ücretli işçi tutulması ve ücretin şirket hesabından karşılanması,

5-Ortak sayısının alt sınırının iki olması,

6-Şirketin yönetimi hususunda ortaklar ile şirket yöneticileri arasında vekâlet ilişkisinin olması,

7-Şirketin ortaklardan birisi tarafından feshedilmesi, gayenin sona ermesi, gayenin imkânsız hale gelmesi, mahkeme kararıyla fesh ve tasfiye gibi nedenlerle sona ermesi,

8-Şirketlerin gerçek kişiler tarafından kurulması.

9-Nakit dışında kıymet ifade eden her şeyin sermayeye konu olabilmesi. İslâmî şirket çeşitlerinden Vücut şirketinde ticari itibar, Mudârabe şirketinde de emek sermaye olarak kabul görür. Anonim ve limited şirketlerde de nakdin yanı sıra her türlü aynî mal sermayeye konu olabilmektedir.

10-Ortakların kişisel özellikleri konusunda herhangi bir ayrıma tâbi tutulmaması. Alışverişe akli eren, ticarete izin verilmiş çocuk, bunak, kadın, erkek, bâliğ, müslüman ve kâfir herkes, -Mufâvada şirketi hariç- tüm İslâmî şirketlere ve günümüz şirketlerine ortak olabilir. Mufâvada şirketinde ortaklar arasında din birliği aranır.

11-İkiden fazla ortağın bulunduğu şirketlerde bir ortağın şirketten ayrılmasının şirketin sıhhatine bir hâlel getirmemesi. Hem İslâmî şirketlerde hem de günümüz şirketlerinde ortağın şirketten ayrılması şirkete zarar verecekse ortak hemen şirketten çıkmayıp bir müddet bekler.

12-Ortakların şirkette çalışabilmeleri. Mudârabe şirketinde sermaye sahibi çalışmazken, mudârib (emek sahibi) çalışır. İnan şirketinde de ortaklardan birinin izni ile diğer ortak şirket işlerinde çalışır. Anonim ve limited şirketlerde de bütün ortakların

şirkette çalışma zorunluluğu olmamakla birlikte bir kısmının çalışmasına bir mani bulunmamaktadır.

13-Sermayelerin eşitliği şartının olmayışı. Mufâvada şirketi hariç İslâmî şirketlerin tümünde durum böyledir. Anonim ve limited şirketlerde de sermayelerin eşit olması zorunluluğu yoktur.

Anonim ve limited şirketlerin İslâmî şirketlerden ayrıldığı hususlar da şunlardır:

1-İslâm Hukukundaki şirketler tüzel kişiliğe sahip değildir. Buna karşın anonim ve limited şirketler ise tüzel kişiliğe sahiptir. İslâmî şirketlerde gerçek kişiler ön plana çıkar. Anonim ve limited şirketlerde ise şahıs yoktur, sermayesi vardır. Yani sermaye, şirketin ortağı olmaktadır. Şahıslar şirkette tasarrufta bulunamaz. Asıl tasarruf, şirket tüzel kişiliği tarafından gerçekleştirilir. İslâm Hukuku kitaplarında tüzel kişilik tabiri geçmemektedir. Ancak dikkatlice tetkik edildiğinde, beytü'l-mâl, vakıf ve devlet gibi kurumların bugünkü anlamıyla tüzel kişilik manası taşıdığı görülür.¹⁶⁰ Bu nedenle tüzel kişilik İslâm Hukukuna aykırı bir terim olarak düşünülmemelidir.

2-İslâmî şirketlerde her ortak şirketin borçlarından üçüncü şahıslara karşı tüm mal varlığı ile sınırsız olarak sorumludur. Anonim ve limited şirketlerinde ise ortaklar sermayeleri oranında sorumludurlar ve sorumluluk özel mülklerine sirayet etmez.

3-İslâmî şirketlerde ortak sayısı konusunda üst sınır belirtilmemiştir. Limited şirketinde ise ortak sayısı elli ile sınırlandırılmıştır.

4-İslâmî şirketler çoğunlukla iki kişi arasında düşünülmüş ortaklıklar olduğu için ortaklardan birisi şirketi dilediği anda feshetme yetkisine sâhiptir. Ortağın ölümü veya şirketi feshetmesiyle şirket iptal edilmiş olur. Günümüz şirketleri çok ortaklı şirketler oldukları için ortakların birisinin şirketten ayrılması ya da ölümü ile şirket fesholmaz.

5-İslâmî şirketlerde ortaklar, şirketlerin borçlarına karşı müteselsilen sorumludurlar. Fakat anonim ve limited şirketlerde borç şirketin mal varlığınca karşılanır ve ortakların özel mülkiyetine yansıtılmaz. Dolayısıyla borçlara karşı ortakların müteselsilen sorumlu olmaları da sözkonusu değildir.

¹⁶⁰ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3. bs., İz Yay., I-III, İstanbul, 2003, I, 263-265.

6-Anonim şirketlerde görülen hisse senedi ve tahvil çıkarma uygulamaları günümüzdeki manasıyla, İslâmî şirketlerde yoktur.

Hisse senedi, şirketteki payı temsil eden kıymetli evrak olup iki türlü değere hâizdir. Bunlar nominâl değer (sermayenin şirkete takdim edildiği tarihteki değeri ve gerçek değer (hisse senedinin satışa sunulduğu tarihteki değeri)dir.¹⁶¹ Hisse senetlerinin nominâl değer üzerinden satışı ile gerçek değerinin altındaki satışı İslâm Hukukunda caiz görülmez. Çünkü, hisse senedinin satışa sunulduğu tarihteki değeri gerçek değeridir. Gerçek değerinin altında satış yapılırsa, hisse senedi sahibinin hakkı ihlal edilmiş olur. Kul hakkı, İslâm dininin son derece hassasiyetle üzerinde durulduğu hususlardan biridir. Eğer hisse senetleri gerçek değeri ile satışa sunulursa İslâm hukuku açısından bunda bir sakınca yoktur.

Tahvil ise, anonim şirketlerin uzun vadeli ödünç para bulabilmek için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetleridir. Şirket ödünç aldığı paraya karşılık alacaklılara tahvil denilen bir senet verir. Bu tahvillere, ekli kuponların vadesi geldiğinde belirlenmiş faiz ödenir. Kuponlar bittiğinde ise, tahvilin üzerinde yazılı miktar tahvil sahibine geri ödenir.¹⁶² Bu durum, faiz içermesi nedeniyle İslâm Hukukunda caiz görülmemektedir.

7-Anonim ve limited şirketlerde, şirket sözleşmesi haram-helâl ayrımı yapmaksızın her türlü ticari faaliyetin gerçekleştirilmesine imkân tanınmaktadır. Halbuki, İslâm Şirketler Hukukunda alım-satımı helâl olmayan şeylerin ve faiz içeren tüm işlemlerin ticari faaliyetlere konu olması yasaklanmıştır.

Netice itibariyle, yukarıda belirtilen hususlar da göz önünde bulundurularak, İslâm Hukuku açısından anonim ve limited şirketlerin, dolayısıyla Barter şirketinin durumu şöylece değerlendirilebilir:

İslâm'da şirketleşme, müslümanların buldukları bölgelerde ya da dünya ticaretinde söz sahibi olmaları ve gayrimeşru akitlere ve aktivitelere konu olan ticari hayatla mücadele edebilmeleri açısından bir zarurettir. İslâm Hukukunda akdin yapılmasında öngörülen kaideler ihlâl edilmemek, iyi niyeti korumak, kul hakkına riayet

¹⁶¹ Bozer, Ali, *Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi*, y.y., Ankara, 1994, s. 211-216.

¹⁶² Ansay-Yongalık, *a.g.e.*, s. 95.

etmek, haksız kazanca sebebiyet vermemek ve zekât yükümlülüğünü yerine getirmek şartıyla her tip ortaklık kurulabilir.¹⁶³ Anonim ve limited şirketler gerek ismen, gerekse uygulamadaki bazı işlemleriyle İslâm Hukuku kitaplarında yer almasalar da, nitelikleri ve benzer özellikleri itibariyle İslâm dininin genel şirket anlayışına aykırı bir şirket türü değillerdir. Uygulamaları itibariyle de en çok Mudârabeye ve İnan şirketlerini hatırlatmaktadırlar. Ancak, İslâm hukukuna uygunluk açısından bazı durumlarında değişiklik cihetine gitmeleri ve bazı hususlarda da hassasiyet göstermeleri gerekir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1-Ortaklar şirket zararlarına ve alacaklılara karşı mal varlıklarıyla sorumlu olmalıdırlar.

2-Şirket ticari faaliyetlerine konu olan işlemlerinde helâl-haram ayrımını gözetmelidir.

3-Hisse senetlerinin satışı uygulamasında, hisse senetleri satış tarihindeki değeri üzerinden, yani gerçek değeri üzerinden satışa sunulmalıdır.

4-Şirket, kısa ya da uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılarken faiz müessesesinden uzak durmaya çalışmalıdır.

5-Şirket tekel oluşturmak suretiyle İslâm Hukukunun öngördüğü kurumlardan biri olan rekabetin önüne geçmemeli, dolayısıyla kapitalist zihniyetten berî olmalıdır.

III- BARTER SİSTEMİNİN İÇERDİĞİ HUKUKÎ İŞLEMLER VE İSLÂM BORÇLAR HUKUKU AÇISINDAN TETKİKİ

Barter sisteminde iki tarafın bulunduğu daha önce zikredilmişti. Bunlar, Barter şirketi ile Barter sistemine üye olan firmalardır. Barter sisteminin işleyişi, taraflar arasında bir takım hukuki işlemlerin gerçekleşmesini gerektirmektedir. Bu ilişkiler, Barter şirketi ile sisteme üye firmalar arasındaki ilişkiler ve üye firmalar arasındaki ilişkilere, Barter şirketi ile sisteme üye firmalar arasında vekâlet, kefâlet ve havâle ilişkisi; üye firmalar arasında ise takas esasına dayalı bir ticari ilişki göze çarpar. Bu bölümde zikredilen hukuki işlemler esas alınmak üzere Barter sisteminin İslâm Hukuku açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

¹⁶³ Şekerci, Osman, *I.Uluslararası Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Kombad Yay. Konya, 1997, s. 99-102.

A- Vekâlet İlişkisi Açısından

Barter şirketi ile Barter sistemine üye olan firmalar arasında vekalet ilişkisi vardır. Şöyle ki; üyelik sözleşmesi gereği Barter şirketi, Barter sistemi üyesi firmanın Barter ortak pazarına arz ettiği mal ve hizmetlerin satımı için aracılık faaliyetinde bulunmak ve yapılan işlemlerden doğan alacak ve borçların hesabını tutmakla yükümlüdür. Barter şirketinin bu yükümlülüğü yerine getirmesi için üye firmanın kendisine vekâlet vermesi gerekir. Bu durum tarafların birbirleriyle vekâlet ilişkisi içerisinde olduklarını gösterir. Buna göre, Barter sistemindeki vekâletin İslâm hukuku açısından değerlendirmesi aşamasında önce vekâletin tanımına ve konuyla ilgili olarak fıkıh kitaplarında sunulan bilgilere yer verilecektir. Daha sonra da, bu bilgiler ışığında Barter sistemindeki vekâletin değerlendirmesine geçilecektir.

Vekâlet arapça bir kelime olup itimat etmek manasına gelir.¹⁶⁴ İslâm Hukuk literatüründe ise, bir kimsenin, kendisinin de yapabileceği muamelâtta bir işini başkasına devretmesi, onu yerine ikame etmesi olarak tanımlanır. Vekâlet verene 'müvekkil', vekâlet alana 'vekil' ve vekâlete konu olan işe de 'müvekkelün bih' denir.¹⁶⁵ Vekâlet, İslâm'da Kitap, Sünnet ve İcmâ delillerine dayanır.¹⁶⁶

İslâm fıkıhçılarının çoğunluğuna göre vekâlet akdinin dört rüknu vardır. Bunlar, vekil, müvekkil, müvekkelün bih ve îcab-kabul sîğasıdır. Hanefilere göre ise rükun, sadece îcab-kabul sîğasıdır.¹⁶⁷ Vekâletin şartlarını tespit edebilmek için, vekâlet akdinin unsurları olan vekil, müvekkil, müvekkelün bih ve îcab-kabul sîğasında aranan şartları ortaya koymak gerekir.

İcab, bir kimseyle mukaveleye girişmek için yapılan irade beyanıdır. Kabul ise, îcaba uygun olarak izhar edilen ve ona muvafakati içeren irade beyanıdır.¹⁶⁸ İcab ve kabul sîğasında aranan şartlar şunlardır:

1-İcab ve kabul beyanında bulunan tarafların muteber iradelerini kullanmaları gerekir.

¹⁶⁴ İbnü'l-Manzûr, *a.g.e.*, XV, 736.

¹⁶⁵ Ali Haydar, *a.g.e.*, md. 1449.

¹⁶⁶ Döndüren, *a.g.e.*, s.547-548.

¹⁶⁷ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 72.

¹⁶⁸ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 222.

2-İcab ve kabul birbirine uygun olmalıdır.

3-Taraflardan herbirinin icab ve kabulle neyi kastettiklerini bilmeleri gerekir.

4-İcab ve kabul aynı mecliste gerçekleşmelidir.

5-Taraflar eda ehliyetine sahip olmalıdır.¹⁶⁹

Müvekkilde (vekâlet veren) aranan şart, başkasını vekil tayin ettiği şeye tasarrufa ehil olması, yani o işi yapabilme ehliyetini taşımasıdır. Tasarruf ehliyetinin başta gelen şartı temyiz kudreti olduğu için küçük yaştaki çocuklar ile akıl noksanlığı bulunan kimseler gibi eda ehliyeti hiç olmayan ya da eksik olanların vekâlet vermeleri bâtıldır. Ancak, mümeyyiz küçükler kendi yararlarına olan tasarruflarda kanuni temsilcilerinden izin almaksızın başkalarına vekâlet verebilirler. Eğer kendi faydasına olmayan bir tasarruf sözkonusu olursa, vekâlet vermek için velisinin muvâfakatına gerek duyulur. Hanefilere göre hüküm böyledir.¹⁷⁰ Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise mümeyyiz küçüğün hiçbir şekilde vekâlet vermesi caiz değildir. Çünkü mükellef olmadığından, kendi adına tasarrufta bulunamaz. Gayri müslim kimselerin alış veriş konularında vekil olarak tayin edilmesi hususunda ise Mâlikîlerin dışındaki üç mezhep olumlu görüş beyan etmişlerdir. Mâlikîlerin bu hususa cevaz vermemelerinin nedeni, gayri müslim kimselerin helâl-haram ayırımı yapmayarak vekâlet konusu işe haram bulaştırma ihtimalleridir.¹⁷¹

Vekilde aranan şartlar şöyledir:

1-Vekil, vekâlet konusu olan işte tasarruf ehliyetine sahip olmalıdır. Buna göre, tasarruf ehliyetine sahip olmadığı bir işte başkasına vekil olamaz. Bu hususta mezhepler arasında ihtilaf vardır. Hanefilere göre vekilin akıllı olması tasarruf ehliyeti için yeterli olup bâliğ veya reşit olması şart değildir.¹⁷² Mâlikîlerden bazıları vekilde reşid olma şartını ararlarken, bazıları da bu şartı gerekli görmemişlerdir. Şâfiî ve Hanbelîler ise müvekkilde aradıkları şartların vekil içinde aynı olduğu görüşündedirler.¹⁷³

¹⁶⁹ Zeydan, Abdulkerim, *El-Medhal li Dirâseti 'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, 16. bs. Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1420/1999, s. 242-246.

¹⁷⁰ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 20.

¹⁷¹ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 76.

¹⁷² el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 20.

¹⁷³ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 77.

2-Vekil kendisine verilen vekâlet görevinden haberdar olmalıdır.¹⁷⁴

3-Vekilin malum olması gerekir. Yani vekil bizzat tayin edilmeli, belirsizliklere yol açılmamalıdır.¹⁷⁵

Vekilin vekâlet konusu olan işi gerçekleştirmek için müvekkilden aldığı mal ve paralar kendi elinde emanet hükmündedir. Buna göre, vekilin kusuru ve ihmali olmaksızın helâk olan mal ya da para müvekkilden gider. Vekile tazmin ettirilmez.¹⁷⁶ Ayrıca bir konuda müvekkil tarafından tam yetkili kılınan vekil, bu konuda başkasını vekil tutabilir. Bu durumda ikinci vekil, asıl müvekkilin değil, birinci vekilin vekilidir. Asıl müvekkil, vekâlet ile ilgili hususları birinci vekille görüşür. Eğer, vekile tam yetki verilmemişse, bu durumda müvekkilinden izin almadan başkasını yerine vekil olarak tayin edemez.¹⁷⁷

Müvekkelün bihte (vekâlet konusu olan şey) aranan şartlar da şunlardır:

1-Vekâlet konusu olan işin alış-veriş, rehin, ortaklık, evlenme, boşanma ve benzeri gibi başkası yerine yapılabilecek şeylerden olması gerekir. Namaz, oruç gibi şahsen yükümlü olunan bedenî ibadetler vekâlete konu olamazlar. Ancak, hac, zekât ve sadaka gibi malî ibadetlerde vekâlet geçerlidir.¹⁷⁸

2-Müvekkelün bih, müvekkilin mülkü olmalıdır.

3-Müvekkelün ğğbih malum olmalıdır. Yani belirsizlik içermemelidir.¹⁷⁹

4-Müvekkelün bih, ormandan odun toplamak, kuyudan su çekmek, boş arazideki otları biçmek gibi vekile mübah olan şeylerden olmamalıdır. Bu hüküm Hanefilere göredir. Cumhur ulemâya göre ise böyle işlerde vekâlet geçerlidir.¹⁸⁰

5-Müvekkelün bih hukuken câiz olan tasarruflardan olmalıdır. Gasp, cinayet, hırsızlık gibi dinen câiz olmayan fiiller vekâlete konu olamaz.¹⁸¹

¹⁷⁴ es-Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman (v.911/1505), *El-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983, s. 463.

¹⁷⁵ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1458.

¹⁷⁶ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1463.

¹⁷⁷ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, md. 1466.

¹⁷⁸ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 345-346.

¹⁷⁹ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 78-79.

¹⁸⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 81.

¹⁸¹ Zeydan, *a.g.e.*, s. 285.

Alışveriş konularındaki vekâlet, kapsamı itibariyle genel ve özel vekâlet, herhangi bir şartı içerip içermemesi bakımından mutlak ve mukayyed vekâlet, ücretli olup olmaması bakımından da ücretli ve ücretsiz vekâlet olarak üç şekilde sınıflandırılabilir.¹⁸²

Genel vekâlet, herhangi bir tasarrufla sınırlandırmaksızın temsile kâbil tüm tasarruflar için verilen vekâlettir. Özel vekâlet ise belli bir hususta verilen vekâlettir. Yani bir kimse, diğer bir kimseyi bütün tasarruflarında vekil tutabileceği gibi, sadece bir malın satın alınması gibi belli bir tasarrufta da o kimseyi vekil olarak tayin edebilir. Özel vekâletin sıhhati hususunda herhangi bir ihtilaf yoktur.¹⁸³ Genel vekâlet ise, Hanefî ve Malikîlerce kabul görürken¹⁸⁴, Şâfiî ve Hanbelîlerce müvekkelün bihte belirsizlik olduğu gerekçesiyle geçersiz sayılır.¹⁸⁵

Mutlak vekâlet, bir şarta bağlı olmayan; mukayyed vekâlet ise belli bir şartla veya kayıtle sınırlandırılmış vekâlet türleridir.¹⁸⁶ Meselâ, bir kimse diğer bir kimseyi sahibi olduğu otomobilini satması için vekil tayin ederse bu mutlak vekâlettir. Eğer, bu otomobili belli bir fiyatla belli bir zaman kadar satmasını isterse bu da mukayyed vekâlet olur. Mutlak vekâlette satışın sonuçları müvekkili bağlar. mukayyed vekâlette ise vekil belirtilen şartlara uygun hareket etmezse satışı kendisi için yapmış sayılır, müvekkili bağlamaz. Ancak, belirlenen şartlara uyulmadığı halde satışın sonucu müvekkilin menfaatine ise bu durumda satış müvekkili bağlar.¹⁸⁷

Vekâlet, belli bir ücret mukabilinde yapılabildiği gibi, ücretsiz olarak da yapılabilir. Ücretsiz olarak yapılan vekâlet gayri lazım akit hükmündedir. Yani taraflar tek taraflı olarak vekâlet akdini feshedebilir. Ücretli yapılan vekâlet ise lazım akit hükmünde olup taraflar tek taraflı olarak akdi bozamazlar.¹⁸⁸

Vekâlet akdinin sona erdiği haller şöyle sıralanabilir:

1-Müvekkilin vekili haberdar etmek suretiyle azletmesi.

¹⁸² Zeydan, *a.g.e.*, s. 286, 289.

¹⁸³ Zeydan, *a.g.e.*, s. 286.

¹⁸⁴ İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dımaşkî (v. 1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, I-V, Beyrut, ts., IV, 400; el-Cezîrî, Abdurrahman (v.1369/1941), *Kitâbu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, 6. bs., El-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, I-IV, Kahire, ts., III, 173.

¹⁸⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 211.

¹⁸⁶ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 601.

¹⁸⁷ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 27.

¹⁸⁸ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 85.

2-Vekilin müvekkili bilgilendirmek şartıyla vekillik görevini bırakması.

3-Vekilin ya da müvekkilin ölmesi.

4-Vekâletin amacına ulaşması.

5-Müvekkelün bihin yok olması.

6-Vekil ya da müvekkilin eda ehliyetini kaybetmesi.

7-Müvekkilin, müvekkelün bih üzerindeki mülkiyet hakkını yitirmesi.¹⁸⁹

Barter sistemindeki taraflar arasında gerçekleşen vekâlet ilişkisi üyelik sözleşmesiyle başlar. Bu manada üyelik sözleşmesi îcab, üye firmanın sözleşmeyi imzalaması ise kabul sîğasına tekabül eder. Böylece Îcab-kabul sîğasına hâiz bir vekâlet akdi kurulmuş olur. Bu vekâlet akdinde Barter şirketi vekil, üye firma müvekkil, Barter şirketinin üye firmaların sistem içerisinde takasa dayalı alım-satım faaliyetlerine aracı olması ve bu faaliyetlerin sonucunda oluşan hesapların muhasebesini tutması da müvekkelin bih (vekâlet konusu iş) tir. Taraflar arasında mukayyed ve ücretli vekâlet ilişkisi sözkonusudur. Hatırlanacağı üzere, üye firma mal ya da hizmet kredisine göre alım yapacağı zaman kendisine Barter şirketi tarafından tahsis edilen brokeri (danışman) ihtiyaç duyduğu şeyi belli kalitede ve belli bir fiyatla satın alabileceği bir firma bulması hususunda yönlendirir. Sisteme mal arzında bulunmak isteyen firmalar da aynı şekilde hareket eder. Üye firma, Barter şirketine bir de Barter hesabını tutma konusunda vekâlet verir. Barter sisteminde taraflar arasındaki vekâlet ilişkisi bu hususlarla sınırlı olduğu için, buradaki vekâlet mukayyed vekâletten öteye geçmemektedir. Yine, Barter sisteminde, sisteme ilk defa üye olan firmalardan üyelik ücreti alınır. Ayrıca, üye firmalar arasında Barter şirketinin aracılığıyla gerçekleşen her alım ya da satım işlemi için belli miktarda komisyon ücreti alınır. Alınan bu ücretler, vekâlet ücreti olarak değerlendirilebilir. Çünkü, vekâlet konusu olan işler için alınmaktadır. Alış veriş konularında mukayyed ve ücretli vekâlet türlerinin cevazı konusunda İslam Hukukçuları ittifak etmişlerdir.

Barter sisteminde vekil (Barter şirketi), müvekkil(üye firma) ve müvekkelün bihin (alım-satıma aracılık ve hesap tutma) İslam Hukukunca kendilerinde aranan şartlara haiz

¹⁸⁹ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 37-39.

oldukları görülüyor. Buna göre, vekalet konusu iş, üye firmaların mülküyle ilgilidir, malumdur (belirsizlik içermez) ve tasarrufu şer'an caiz konulardandır. Barter şirketi ve üye firmalar da tasarruf ehliyetine sahip, malum ve vekâlet konusu işte muvâfiktirlar. Ancak, merkezi yurtdışında bulunan Barter şirketlerinin Türkiye'de ya da müslümanların yaşadığı diğer ülkelerde franchise vermek ya da şube açmak yoluyla faaliyet gösterdikleri ve müslümanların bu şirketlerle ilişki kurdukları düşünüldüğünde, müslüman bir vekilin gayri müslim bir müvekkile vekâlet vermesi hususu ortaya çıkar. Daha önce de belirtildiği üzere, bu duruma Malikîler hariç diğer üç mezhep cevaz vermektedir. Malikîlerin karşı çıkma sebebi gayri müslim bir müvekkilin vekâlet ilişkisinde helâl-haram ayırımına gitmemesi ihtimaliydi. Barter sistemindeki vekâlet konusunun yukarıda mezkûr hususlarla sınırlandırılmış olması ve müslüman kimlikli firmaların bu konuda gösterecekleri hassasiyet Malikîlerin bu hususta olumlu görüş beyan etmelerini sağlayacaktır. Ayrıca, Barter şirketinin üye firmalara tahsis ettiği brokerler vekilin başkasını vekil tutması meselesini gündeme getirir. Vekâlet konusunda üye firmanın barter şirketine tam yetki verdiği düşünülürse, bu durum da İslâm Hukuku açısından bir sakınca teşkil etmez.

Barter sisteminde taraflar arasındaki vekâlet ilişkisi, dört durumda sona erer. Bunlar; tek işlem için üyelikte iş görme borcunun sona ermesi, belli bir süre için yapılan üyelikte sözleşme süresinin sona ermesi, tarafların feshi ve tarafların karşılıklı rızası ile yani ikâle yoluyla sona ermesi durumlarıdır. İslam Hukukunda da vekâleti sona erdiren hallerin bu durumlarla örtüştüğü görülmektedir.

B- Kefâlet İlişkisi Açısından

Barter şirketi ile üye firmalar arasındaki hukuki işlemlerden biri de kefâlettir ve iki ayrı şekilde tezâhür etmektedir. Birincisi, üyelik sözleşmesi gereği Barter şirketinin, Barter ortak pazarına mal ya da hizmet arzında bulunmak suretiyle alacaklı konuma gelen firmanın alacağını garanti etmesi, yani arz edilen bu mal ya da hizmetleri satın alan alıcı firmanın borcuna kefil olması şeklinde gerçekleşir. Buna göre firma, Barter ortak pazarına üye diğer firmalar tarafından arz edilen mal ve hizmetlerden talepte bulunarak alacağını tahsil eder. Eğer arz listesi ihtiyacına uygun ürün içermiyorsa, en son çözüm olarak kendisine garanti fonundan nakit ödemedede bulunulur. İkinci kefâlet ilişkisi de, Barter sistemince gerekli durumlarda üye firmadan istenen teminat mektubunun alındığı

banka ile üye firma arasında gerçekleşir. Bu durumda banka, üye firmanın Barter sistemine borcunun olması ve bu borcun ödeyememesi veya ödememesi durumunda, borca kefil olmaktadır. Mahiyetleri itibariyle birbirinden farkı olmayan bu kefâlet ilişkilerinin İslâm Hukukundaki kefâlet müessesesi ile mukayesesi bağlamında, öncelikle genel hatlarıyla kefâlet konusu ele alınacak ve ardından karşılaştırma ve değerlendirme yapılacaktır.

Kefâlet, arapça kökenli bir kelime olup başkasının borcunu üstlenme anlamına gelir.¹⁹⁰ İstilahî manası, bir şeyin mutalebesi hakkında zimmeti zimmete eklemektir.¹⁹¹ Yani bir kimsenin diğer bir kimseye olan sorumluluğunu yerine getirme noktasında, üçüncü bir kişinin bu sorumluluğa ortak olmasıdır. Kefâlet, meşruiyeti itibariyle Kitap, Sünnet ve İcmâ ile sabittir.¹⁹²

Kefâlet akdinin rüknu Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre icab ve kabuldür. Buna göre kefâlet akdi, kefilin icabı (teklifi) ve alacaklının kabulüyle mun'akid hale gelir.¹⁹³ Ebû Yusuf ve diğer üç mezhebe göre ise sadece icabdır. Yani, kefilin kefil olduğunu belirtmesiyle kefâlet akdi tamam olur. Alacaklının kabulü kefâlet akdinin rüknu değildir.¹⁹⁴ Kefâlet akdiyle ilgili bilinmesi gereken dört terim vardır. Bunlar, borcu üstlenen kişi (kefil), alacaklı (mekfûlün leh), borçlu ya da asil (mekfûlün anh) ve kefâlet konusu olan şey (mekfûlün bih) dir.¹⁹⁵ Kefâletin sıhhati için herbirinde aranan bazı şartlar vardır.

Kefilde aranan şartlar şunlardır:

1- Kefil âkil ve bâliğ olmalıdır. Aklî dengesi bozuk olan kimselerle ve küçükler kefil olamazlar. Kefillikte bülüğ çağına ermiş olma şartının sebebi, kefâletin bir teberrû akdi olmasıdır. Bu konuda mezheplerin hepsi ittifak etmişlerdir.¹⁹⁶ Kadınların kefil

¹⁹⁰ İbrahim Mustafa, v.dğr., *El-Mu'cemu'l-Vasît*, El-Mektebetü'l-İslâmiyye, 2.bs., Kahire, 1392/1972, s.793

¹⁹¹ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 612.

¹⁹² ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 130.

¹⁹³ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 6-7.

¹⁹⁴ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 71; eş-Şirbinî, *a.g.e.*, II, 200; El-Huraşî, Ebû Abdillâh (v.1101/1690), *Şerhu Muhtasarı Seyyid Halil*, y.y., I-VIII, Beyrut, ts., VI, 34.

¹⁹⁵ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 140.

¹⁹⁶ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 9; İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 78; eş-Şirbinî, *a.g.e.*, II, 198; el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 22.

olması konusunda ise Hanefî, Şâfiîler ve Hanbelîler bir sakınca görmemişlerdir.¹⁹⁷ Mâlikîler ise bekâr ve dul kadınların kefil olmasında bir mahzur görmezken, evli kadınların sadece mallarının üçte biri kadarınca kefil olabilecekleri görüşünü savunmuşlardır. Ayrıca koca, eşinin kefilliğini iptal etme yetkisine sahiptir. Çünkü kefillik görevini yerine getirememesi sonucunda kadının hapsedilmesi sözkonusudur.¹⁹⁸

2- Kefil hür olmalıdır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre efendisinden izin alan bir köle kefil olabilir.¹⁹⁹ Mâlikîlere göre ise hiçbir şekilde olamaz.²⁰⁰

3- Farklı dinlere mensup bir kimse kefil olabilir.²⁰¹

Mekfûlün leh (alacaklı)te bulunması gereken nitelikler şunlardır:

1- Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre mekfûlün leh akıl sahibi bir kimse olmalıdır. Çünkü mekfûlün leh, kefâlet akdinin rükunlarından olan 'kabul' sığasının tarafıdır. Kabul ancak akıllı bir kimse tarafından yapılabilir. Ebû Yusuf ve diğer mezhep imamlarına göre ise 'kabul' akdin rükunlarından olmadığı için mekfûlün lehin akıllı olması gerekmez. Yani, deliler ve küçük çocuklar mekfûlün leh olabilir.²⁰²

2- Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre, mekfûlün leh akit meclisinde hazır bulunmalıdır. Ebû Yusuf'a göre bu, şart değildir.²⁰³

3- Alacaklı belirli bir kimse (malûm) olmalıdır.²⁰⁴ Hanbelîlere göre alacaklının kefil tarafından tanınması şart değildir.²⁰⁵

Mekfûlün anh (borçlu)de aranan özellikler şunlardır:

1- Ebû Hanîfe, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre boçlunun borcunu ödeme gücüne sahip olması gerekir. Buna göre, müflis olarak ölen kimsenin borcuna kefil olunamaz.

¹⁹⁷ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 90; İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 78; er-Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza (v.1004/1595), *Nihâyetü'l-Muhtâc Şerhu'l-Minhâc*, Matbaatü'l-Halebî, I-VIII, Kahire, 1967, IV, 435.

¹⁹⁸ el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 34.

¹⁹⁹ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 6; İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 79; eş-Şirbinî, *a.g.e.*, II, 199.

²⁰⁰ el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 22.

²⁰¹ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm (456/1064), *El-Muhallâ*, Dâru'l-Fikr, I-XI, Beyrut, 1352/1934, VIII, 117.

²⁰² el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 7.

²⁰³ el-Mevsilî, Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd (v.683/1284), *El-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Çağrı Yay., I-IV, İstanbul, 1980, II, 170.

²⁰⁴ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 6; eş-Şirbinî, *a.g.e.*, II, 200.

²⁰⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 72.

Çünkü bu borç dünya hukuku bakımından düşmüştür.²⁰⁶ İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre ise, böyle bir kimsenin borcuna kefil olunabilir.²⁰⁷

2- Hanefilere göre borçlunun kefil tarafından tanınması gerekir.²⁰⁸ Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise bu, şart değildir.²⁰⁹

Mekfûlün bih (kefâletin konusu)te aranan şartlar ise şunlardır:

1-Mekfûlün bih, kefilin ifasına güç yetirebileceği bir şey olmalıdır. Had ve kısas cezalarında kefâlet caiz değildir.

2-Mekfûlün bihin borçludan tazmin edilebilir nitelikte bir şey olması gerekir.

3-Mal ile ilgili kefâletlerde borcun sahih ve lâzım olması gerekir. Yani eda ya da ibrâ (hakkından vazgeçme) ile sâkit olabilen bir borç olmalıdır.²¹⁰

4-Şâfiî ve Mâlikîlere göre borç malûm (belli) olmalıdır.²¹¹ Hanefî ve Hanbelîlere göre ise borcun malûm olması şartı yoktur.²¹² Yani kefil, borçlunun herhangi bir borcunu ödemeyi taahhüt edebilir.

Kefâlet, herhangi bir kayıt içerip içermemesine göre mutlak ve mukayyed; akdin konusuna göre kefâlet bi'l-mal ve kefâlet bi'n-nefs, kefillerin sayısına göre de ferdî, müşterek ve müteselsil kefâlet şeklinde tasnif edilebilir.²¹³

Mutlak kefâlet, herhangi bir kayıtle sınırlandırılmayan, mukayyed kefâlet ise belli bir kayıt içeren kefâlettir.²¹⁴ Yani kefilin borçluya genel olarak kefil olması mutlak kefâlet iken, borçlunun belli bir kimseye olan belirli miktardaki borcuna kefil olması ise mukayyed kefâlet olmaktadır.

²⁰⁶ eş-Şirâzî, Ali b. Yusuf El-Fîruzâbâdî (v.476/1083), *El-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmam Eş-Şâfiî*, Dâru'l-Fikr, I-II, Şam, ts., I, 339; el-Merğînânî, *a.g.e.*, III, 89; İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 73; el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 23.

²⁰⁷ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 6.

²⁰⁸ el-Kâsânî, *a.y.*

²⁰⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 72; er-Remlî, *a.g.e.*, IV, 438.

²¹⁰ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 7.

²¹¹ er-Remlî, *a.g.e.*, IV, 442; el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 25.

²¹² İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 72; İbnü'l-Humâm, *a.g.e.*, V, 402.

²¹³ Çeker, Orhan, *İslâm Hukunda Akitler*, İttifak Holding Yay., Konya, 1999, s.184-185.

²¹⁴ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 625.

Kefâlet bi'l-mal (mala kefâlet), hariçte mevcut ve zimmette sabit bir malın edasına kefil olmaktır. Kefâlet bi'n-nefs (şahsa kefâlet) ise bir kimsenin şahsını mahkemeye veya belirli bir başka yere getirip teslim etmeyi üstlenmektir.²¹⁵

Ferdi kefâlet, tek bir şahsın kefil olması; müşterek kefâlet, birden fazla kimsenin birlikte kefil olmasıdır. Müteselsil kefâlet ise, kefil olana ikinci bir şahsın, ikinci şahsa da üçüncü şahsın kefil olması suretiyle kefillerin birbirine zincirleme kefil oldukları kefâlet türüdür.²¹⁶

Barter sisteminde taraflar arasındaki kefâlet ilişkisi malla ilgilidir. Bu bağlamda kefâlet akdinin hükümleri sunulurken sadece malla ilgili kefâletin aktarılmasıyla kifâyet edilecektir. Mala kefaletin hükümleri şöyle sıralanabilir:

1-Alacaklı, alacağını asilden isteyebileceği gibi kefilden de isteyebilir. Hatta aynı anda ikisinden de talep edebilir. Bu görüş Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere aittir.²¹⁷ Mâlikîlere göre alacaklı, alacağını önce borçludan ister. Ondan tahsil edemezse, kefilden talep eder.²¹⁸

2-Kefil, kefil olduğu borcu ödemedен asilden bir şey isteyemez.²¹⁹

3-Müşterek kefâlette her bir kefilin sorumluluğu, kefil sayısı ile orantılıdır. Meselâ, beş kişinin müştereken kefil olması halinde, bir kefilin sorumluluğu beşte bir oranındadır. İçlerinden biri kefâletin tamamını yerine getirirse, kendi hissesine düşenin dışındaki bedeli diğer kefillerden alır.²²⁰

4-Bir borca birden fazla kimse ayrı ayrı kefil olsa, bu durumda her kefil borcun tamamından sorumludur. İçlerinden biri borcun tamamını ödese, diğer kefillerden bunun bedelini isteyemez.²²¹

5-Kefil, asilin isteği ya da emriyle kefil olmuşsa, ödediği borcun bedelini almak üzere asile rücu edebilir. Eğer, kefil kendi isteğiyle kefil olmuşsa, ödediği borcun

²¹⁵ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 301.

²¹⁶ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 245-246.

²¹⁷ el-Merğînânî, *a.g.e.*, III, 91; İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 81; er-Remlî, *a.g.e.*, IV, 454.

²¹⁸ el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 28.

²¹⁹ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 14.

²²⁰ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 270.

²²¹ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 647.

bedelini asilden isteyemez. Çünkü kefâlet bir teberrû akdidir, Allah rızasını kazanmak amacıyla için yapılır.²²²

6- Kefilin alacaklı ile sulh etme hakkı vardır. Yani, borcun ödenmesi hususunda pazarlık yapabilir. Bunun sonucunda borcu ya tamamen ya da kısmen düşürebilir.

7- Alacaklı asili ibrâ eder ya da borcu ondan tahsil ederse, kefilin üzerindeki kefâlet yükü kalkar. Şayet, alacaklı kefilin ibrâ ederse, asilin zimmetindeki borç düşmez.²²³ Alacaklı dilerse hem asili hem de kefilin ibrâ edebilir.²²⁴

8- Alacaklı, alacağını kefile hibe ederse, bu durumda kefil mal sahibi sıfatıyla asilden borcu tahsil edebilir.²²⁵

9- Kefâlet, bir ücret mukabilinde yapılamaz. Mezheplerin tamamı bu görüştedir. Çünkü bu bir teberrû akdi olup, ilâhi rıza gözetilerek yapılır.²²⁶

10- Kefil, sorumluluğunu yerine getiremeden vefat ederse, zimmetindeki borç düşmez. Kefâlet konusu borç için terikesinden mal ayrılır.²²⁷

11- Alacaklı ile asil arasındaki alış veriştin doğan borç kefâlete konu olduktan sonra, bu alışveriş taraflarca feshedilirse, kefâlet sona erer, kefil de yükümlülükten kurtulur.²²⁸

İslâm hukukunda kefâlet akdi anahatlarıyla bunlardan ibarettir. Görüldüğü gibi, kefâlet akdinin sıhhatinde ihtilafa düşmeyen alimler, teferruatı konularında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bunun en önemli nedeni hükümlerin kaynağı olan ayet ve hadislerin farklı yorumlanmasıdır. Bir diğer önemli sebep ise, konunun ele alındığı yöredeki toplumsal örfün fikhî hükümlere olan etkisidir.

Barter sistemindeki kefâlet ilişkisi, taraflar arasında ayrıca imzalanmış bir sözleşme şeklinde değildir. Daha önce de ifade edildiği gibi, Barter sistemi birden fazla hukukî sözleşmeyi ihtiva eden bir işleyiş sistemine sahiptir ve her sözleşme için ayrı ayrı

²²² İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 88; el-Mevsilî, *a.g.e.*, II, 169; er-Remlî, *a.g.e.*, IV, 462.

²²³ el-Merğînânî, *a.g.e.*, III, 92.

²²⁴ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 12.

²²⁵ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, ; el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 27.

²²⁶ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 32; İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 102; er-Remlî, *a.g.e.*, IV, 438; el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 30.

²²⁷ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 670.

²²⁸ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 96.

akit yapılmamaktadır. Hepsinin yerine bir ana sözleşme yeterli olmaktadır. Yani, bir firma ana sözleşmeyi imzaladığında, direkt olarak Barter şirketiyle arasında kefâlet akdi de kurulmuş olmaktadır. Sözleşme, hukukî tabirle akdin rükunlarından ‘îcab’ olarak değerlendirilir. Buna mukabil, sözleşmenin imzalanmak suretiyle onaylanması da ‘kabul’ sayılır. Taraflar arasında gerçekleşen bu akde göre, Barter şirketi kefil, sisteme mal arzında bulunan firma mekfûlün leh (alacaklı), sistemden mal satın alan firma mekfûlün anh (borçlu, asil) ve Barter şirketinin sisteme mal arzında bulunan firmanın alacağına kefil olması ise mekfûlün bih (kefâletin konusu) olarak isimlendirilebilir. Fıkıh kitaplarında belirtilen kefâlet akdinin rüknu ve taraflarda aranan şartlar ile Barter sistemindeki kefâlet ilişkisinin konuya ilişkin kısmı karşılaştırıldığında, teferruatta mezhepler arasında vuku bulan görüş ayrılıklarından kaynaklanan birkaç farkın dışında aralarında ciddi ölçüde bir farkın bulunmadığı görülecektir. Aşağıda İslâm Hukukundaki kefâlet akdinin rüknu, hükümleri ve taraflarda aranan şartları bağlamında Barter sistemindeki kefâletin durumu maddeler halinde şöyle değerlendirilebilir:

1-Barter sistemindeki kefâlet akdi ancak îcâb ve kabul sîğasıyla kurulabilmektedir. Yani bir sözleşme ile bu sözleşmeye karşı taraftan verilen kabul beyanıyla akit kurulur. Bunlardan birisinin olmaması durumunda akit gerçekleşmez. Dolayısıyla taraflar arasında bir kefâlet ilişkisi doğmayacağı için Barter sisteminin işleyişinde aksaklıklar meydana gelir. Çünkü, sistemin sıhhatli ve güvenilir bir şekilde işleyebilmesi için buna ihtiyaç vardır. Kefâlet akdinin rükunlarının ‘îcâb ve kabul’ olduğu görüşü sadece Ebu Hanife ve İmam Muhammed tarafından ortaya konmuştur. . Ebu Yusuf ve diğer mezhep imamları ise akdin sadece ‘îcâb’ ile kurulabileceğini, ‘kabul’ün gerekli olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Ancak, bu alimler kabulün gereksiz olduğuna dair bir beyanatta da bulunmuş değillerdir. Onların demek istediği akdin kurulabilmesi için şart olarak sadece ‘îcâb’ın varlığının yeterli olmasıdır. Bu durumda imamlar arasındaki bu hususa ilişkin görüş ayrılığı biraz teorik planda kalmakta olup, Barter sistemindeki durumda bir sakınca teşkil etmemektedir.

2-Barter sisteminde kefil statüsünde olan Barter şirketi, tüzel kişiliğe sahip bir firmadır. Şirketin yöneticileri âkil, bâliğ ve hürdür. Günümüz ekonomi dünyasında idarecilerin durumu zaten bunları gerektirmektedir. Ayrıca kefilin farklı dinlere mensup olmasına mezheplerin cevaz vermesi, ülkemizde şube ve franchise vermek suretiyle

faaliyet gösteren yurtdışı merkezli Barter şirketleri için de pozitif bir durumdur. Zira onlar gayri müslimdir ve İslâmî kimliğe sahip şirketlere sisteme üye olmaları halinde kefil olma durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar.

3-Barter sisteminde mekfûlün leh konumundaki alacaklı firma ile Mekfûlün anı konumundaki borçlu firmalar mâlum olup, şirket olmaları hasebiyle tüzel kişiğe sahip olduklarından akıl ve bülüğ gibi şartları hâizdirler. Borçlu firmalar borcu ödeme gücüne sahiptirler. Çünkü barter sistemine üye olan firmalar genelde büyük ölçekli firmalar olmaktadır. Alacaklı ve borçlu firmalar bu durumları, İslâm Hukuku açısından bir sakınca teşkil etmemektedir.

4-Barter sisteminde kefâletin konusu, sistemden mal ya da hizmet satın alan üye bir firmanın bu alımdan kaynaklanan borcudur. Bu borcun, borçlu firmadan tazmin edilebilir olması, kefilin de ifasına güç yetirebileceği bir borç olması, malûm olması ve eda ya da ibrâ ile sakıt olabilen bir borç olması İslâm Hukukunun mekfûlün bihte aradığı şartlara birebir uyum sağlamaktadır.

5-Barter sistemindeki kefâlet, belli bir kayıtle sınırlandırılmasıyla mukayyed kefâlet, akdin malî konuda olmasıyla kefâlet bi'l-mal ve kefil sayısının bir olmasıyla da ferdî kefâlet sınıflarına girmektedir.

6-Barter sisteminde alacaklı firma alacağını sadece kefilden (Barter şirketinden) talep edebilir. Borçlu firmayla bu hususta herhangi bir şekilde muhatap olmaz. Sistemin işleyişi böyle geektirir. İslâm Hukukunda ise alacaklı alacağını hem kefilden hem de borçludan talep edebilir. Barter sistemi bütüncül bir yaklaşımla incelendiğinde bu durumun herhangi bir sakınca teşkil etmediği görülecektir.

7-İslam Hukukunda kefil, borcu alacaklıya ödmeden asilden talep edemez. Barter sisteminde ise durum farklıdır. Çünkü Barter şirketi borçlu firmanın borcuna kefil olmadan önce, kendisinden ya sisteme mal-hizmet arzında bulunmasını ya da teminat sunmasını talep etmektedir. Alacaklı firmaya da ancak bu işlemlerden sonra satın alma yetkisi vermektedir. Bu durum, Barter şirketinin borç bedelini garanti altına aldıktan sonra kefil olmayı kabul ettiğini düşündürür. Bu ise, İslâm hukukunun kefâlet anlayışına uygun değildir. Çünkü kefâlet, tebberru akitlerindedir. Karşılıksız ve iyilik amaçlı yapılmalıdır. Ancak günümüzde insanların bu tür duyguları ne kadar önemsedikleri

ortadadır. Bununla birlikte Barter sisteminde kefâletin konusu büyük meblağları ihtiva eder. Sadece günümüzde değil, tüm zamanlarda büyük meblağlara kefil olmak pek görülmüş bir hadise değildir. Bu sebeple kefilin kendisini garanti altına almak istemesi doğal karşılanmalıdır. Aksi takdirde kendisi mağdur olabilecektir.

8-İslâm Hukukunda kefâlet, bir ücret mukabilinde yapılamaz. Barter sisteminde üye firmalardan ücret olarak yıllık üyelik aidatı ile mal alım-satımıyla ilgili gerçekleşen her işlem başına belli oranda komisyon ücreti alındığı daha önce belirtilmişti. Barter şirketi tarafından tahsil edilen bu ücretlerin bir kısmı, Barter şirketinde çalışan elemanlara maaş olarak dağıtıldığı gibi, bir kısmı da genel işletme giderlerinde kullanılır. Kalan kısmı ise Barter şirketi ortaklarına dönemsel kâr olarak dağıtılır. Bu durum, Barter şirketinin üye firmalara sağladığı kefâlet hizmetini ücret mukâbilinde yaptığını ortaya çıkarır. Çünkü, Barter şirketi bütün şirketler gibi kâr elde etme amacı güder. Müctehid imamların konuya ilişkin ortaya koydukları net tavrın gerekçesi, kefâlet akdinin bir teberru akdi olması, dolayısıyla bu tür hizmetlerden para alınmaması gerektiği ile kefil olunan borcun karşılığında, borç bedelinin dışında asilden ayrıca alınan miktarın riba olduğu düşüncesidir. Birinci gerekçeye şöyle cevap verilebilir: Önceleri imamet, ezan ve Kur'an öğretimi gibi dinî vazifelerin ücretli olarak yapılması caiz görülmezken, daha sonra toplumun maslahatı açısından buna cevaz verilmiştir. Çünkü bu vazifeleri gönüllü olarak yerinde ve zamanında yapabilecek kimselerin sayısı çok azalmıştı. Halbuki bu tür hizmetler de teberruâtandır. Buna binâen, günümüzde de kefâlet müessesesinin devamı için büyük meblağlar içeren borç ilişkilerinde kefâlet hizmetinin ücret mukabilinde yapılabilmesine istihsanen cevaz verilmelidir. İkinci gerekçeye de cevaben şöyle denilebilir: Kefâlet akdi, karz akdine benzese de, ondan daha kapsamlıdır. Bu sebeple aynı hükme tâbi olamazlar. Ayrıca ödünç para veren bir kimseyle, bir borca kefil olanın sorumlulukları birbirinden farklıdır. Sonuç olarak, Barter sisteminde üye firmalardan alınan ücretler, vekâlet ücreti olduğu gibi kefâlet ücreti olarak da değerlendirilirse, bu ücretin sınırlı hallerde istihsânen caiz olması gerektiği kanaati hasıl olmuştur.

Buraya kadar Barter şirketi ile üye firmalar arasında gerçekleşen kefâlet ilişkisi ele alındı. Bölümün baş tarafında zikredildiği gibi Barter sisteminin kendi yapısında olmadığı halde işleyiş sürecinde kendisini alâkadar eden bir kefâlet ilişkisi daha vardır ki, o da teminat mektubu veren banka ile üye firma arasındaki ilişkidir. Bu ilişkide, banka

kefil, teminat mektubunu talep eden firma mekfûlün anh (borçlu), Barter şirketi mekfûlün leh (alacaklı) ve teminat mektubu da mekfûlün bih (kefâletin konusu) olarak isimlendirilebilir. Yine bu kefâlet ilişkisi, yukarıda Barter şirketi ile üye firma arasında gerçekleşen kefâlet ilişkisiyle mahiyet itibariyle aynıdır. Dolayısıyla ikisi de aynı hükümlere tâbidir. Konu hakkında gereksiz tekrar olacağı için mezkûr kefâlet ilişkisini üzerinde ayrıca değerlendirilme yapmaya gerek duyulmadı.

C- Havale İlişkisi Açısından

Barter sistemine üye bir firma, Barter ortak pazarına mal veya hizmet arzında bulunmakla sistemden alacaklı hale gelir. Kendisinin arzettiği ürünü satın alan diğer bir firma borcunu henüz ödemedi, alacaklı firma Barter ortak pazarından ürün satın almak suretiyle sistemden alacağını tahsil edebilir. Burada borcun alacaklı firmanın zimmetinden barter şirketinin zimmetine geçirilmesi sözkonusudur. Çünkü Barter sisteminde mal ya da hizmet satın alan firmalar, aldıkları ürünün sahibine değil, Barter sistemine borçlanırlar. Barter sistemi adına da bu borcu organizatör firma sıfatıyla Barter şirketi tahsil eder. Böylece, borçlu firma zimmetindeki borcu Barter şirketine havâle etmiş olur. Ayrıca, Barter factoring müessesesinin devreye girdiği durumlarda da havâle işlemine rastlanır. Şöyle ki, Barter sistemine üye olmayan şirketler arasında devir ya da satış nedeni ile borç ilişkisi doğar. Meselenin halli için iki firma da Barter sistemine üye yapılır ve üç taraf arasında factoring işlemine ilişkin sözleşme yapılır. Sözleşme gereği, borçlu firmadan borcu miktarınca teminat alınır ve alacaklı firmaya satın alma kredisi açılır ya da borçlu firmadan teminat talebinde bulunmaksızın Barter ortak pazarına mal ya da hizmet arzında bulunması istenir ve buna mukabil alacaklı firmaya satış yetki kodu verilir. Böylece borçlu firmanın zimmetindeki borcun Barter şirketinin zimmetine nakledilmesi neticesinde taraflar arasında factoring işlemi gerçekleşmiş olur. Bu aynı zamanda bir havale işlemidir. Barter sisteminde taraflar arasında gerçekleşen havale akdinin mahiyeti böyledir. Bundan sonra, öncelikle havâlenin İslâm Hukukundaki yerine değinilecek, ardından Barter sisteminde gerçekleşen havâle işlemine ilişkin bir değerlendirmede bulunulacaktır.

Havâle kelimesi, arapça kökenli bir kelimedir ve bir yerden başka bir yere aktarma anlamına gelir.²²⁹ İstilahta ise borcun bir zimmetten diğer bir zimmete nakledilmesi manasındadır.²³⁰ Yani, borcun asıl borçlunun üzerinden başka bir kimsenin üzerine geçirilmesi de denebilir. Bu durumda alacaklı, borcu isteme konusunda asıl borçluyla değil, borcun havâle edildiği kimseyle muhatap olur. İslâm'da havâle sünnet ve icmâ delilleriyle sabittir.²³¹

Havâle akdinin rüknu îcâb-kabul sîğası olup bunun dışında dört unsuru vardır. Bunlar; muhîl (zimmetindeki borcu başkasına havale eden), muhâlun leh (alacaklı), muhâlun aleyh (borcun havale edildiği kimse) ve muhâlun bih (havâle konusu borç) tir. Buna göre, muhîlin îcâbına muhâlun leh ya da muhâlun aleyhin kabul beyanıyla karşılık vermeleri ile havale akdi kurulur.²³² Mezhepler havale akdinde tarafların rızasının gerekip gerekmeyeceği hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Hanefilerin ekseriyetine göre havâle akdi muhîlin rızası bakılmaksızın muhâlun aleyh ve muhâlun lehin rızalarıyla kurulur.²³³ Şâfiî ve Mâlikîlere göre, hem muhîl hem de muhâlun aleyhin rızası olmadan havâle akdi kurulamaz.²³⁴ Hanbelîlere göre ise sadece muhîlin rızası şart olup muhâlun aleyh ile muhâlun lehin rızalarına bakılmaz.²³⁵ Yine, mezheplerin tamamına göre; muhîl, muhâlun leh ve muhâlun aleyhin âkil ve bâliğ kimseler olmaları gerekir.²³⁶ Muhâlun bihte bulunması gereken nitelikler ise şöyle sıralanabilir:

1-Havâle edilen borç malum olmalıdır. Bilinmez tarafları olmamalıdır.

2-Muhâlun bih lâzım bir borç olmalıdır. Lâzım borç; alışveriş ve karz gibi zimmette sabit olup düşme ihtimali bulunmayan borçtur. Buna mukabil, zimmetten düşen borçlar da lâzım olmayan borç olmaktadır. Meselâ, zekat lazım olmayan bir borçtur. Çünkü ölümle birlikte sâkıt olur.

²²⁹ İbrahim Mustafa, *a.g.e.*, s. 209.

²³⁰ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 673.

²³¹ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 163.

²³² Bilmen, *a.g.e.*, VI, 286-288.

²³³ İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 289.

²³⁴ eş-Şirbinî, *a.g.e.*, II, 188; el-Huraşî, *a.g.e.*, VI, 16.

²³⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 58.

²³⁶ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 16;

3-Havâle edilen borç muayyen bir mal olmayıp zimmete taalluk eden bir borç olmalıdır. Çünkü havâle ile gerçekleşen borcun nakli, hükmî ve itibarî bir nakildir. Maddi ve muayyen olan malın nakli bu yolla olmaz.²³⁷

4-Havâle konu olan borç vadeli ya da vadesiz olabilir.²³⁸

5-Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre havâlenin sahih olması için havâleden önce muhâlun aleyhin muhîle borçlu olması gerekir. Yani, muhâlun bih bu borca karşılık olarak düşünülür. Aksi durumda bu işlem havâle olarak isimlendirilmez, muhâlun aleyhin muhîle bir teberrusu olarak kabul edilir. Hanefîlere göre ise muhâlun aleyhin muhîle borçlu olması şartı yoktur. Muhâlun bih borca karşılık olması ya da olmaması bir sakınca teşkil etmez.

Havâle akdi mutlak ve mukayyed havâle diye ikiye ayrılır. Mutlak havâle, muhîlin (borcu havale eden) muhâlun aleyh (borcun havale edildiği kimse) üzerinde bulunan bir malından ödeme şartı bulunmayan havâledir. Mukayyed havâle ise, muhîlin muhâlun aleyh üzerindeki bir malından ödemek şartıyla yapılan havâledir.²³⁹ Yani, mukayyed havâlede muhâlun aleyh muhîle ya borçludur ya da elinde ona ait bir mal vardır. Muhîl de muhâlun lehe (alacaklı) olan borcunu, muhâlun aleyhteki malı ya da alacağıyla kapatmak istemiştir. Mutlak havâle de ise böyle bir durum yoktur. Muhâlun aleyhin muhîle borcu olsa da olmasa da ya da elinde muhîle ait bir mal bulursa da bulunmasa da borcu üzerine alır ve muhâlun lehe (alacaklı) karşı sorumluluğu üstlenir.

Havâle akdinin hükümleri şöyle sıralanabilir:

1-Havâle işleminde hem borç hem de borcun mutalebesi (istenmesi) beraber nakledilir.²⁴⁰ Buna göre alacaklı, alacağını sadece muhâlun aleyhten talep edebilir.

2-Havâle akdiyle muhîlin borç sorumluluğu düşer.²⁴¹ Akdin kuruluşu esnasında muhâlun leh, muhîlin borç sorumluluğundan kurtulmasını kabul etmezse, bu durumda muhâlun aleyh muhîlin kefilî konumunda olur ve aralarındaki bu işlem için kefâlet akdi

²³⁷ el-Cezîrî, *a.g.e.*, III, 210-220.

²³⁸ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, 697.

²³⁹ el-Cezîrî, *a.g.e.*, III, 212-218.

²⁴⁰ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 673.

²⁴¹ el-Merğînânî, *a.g.e.*, III, 99.

hükümleri uygulanır. Buna göre, muhâlun leh alacağını hem muhîlden hem de muhâlun aleyhten talep edebilir.²⁴²

3-Muhâlun aleyh kendisinden borcun istenmesi esnasında havâleyi inkâr ederse ve muhîl ile muhâlun leh de havâle akdinin yapıldığına dair bir delil ibraz edemezlerse, muhâlun leh borcu tahsil etmek üzere muhîle rücû eder.²⁴³ Muhalun aleyhin borcu ödemededen müflis olarak vefat ettiği durumda da hüküm böyledir.²⁴⁴ Mutlak havâlede borcu ödemededen vefat eden muhâlun aleyhin terikesinde borcu karşılayacak miktarda mal varsa, bu durumda borcun ifası için terikeden mal ayrılır. Mukayyed havâlede ise, muhâlun aleyhin vefatı havâle için butlân sebebidir. Buna göre, muhâlun leh muhîle rücû eder.²⁴⁵

4-Havale konusu borç vadeli ise vadeli olarak, peşin ise peşin olarak muhâlun aleyh tarafından ödenir.²⁴⁶

5-Mahkeme ya da bilirkişi tarafından muhâlun aleyhin iflasına hükmedilmesi durumunda, muhâlun leh muhîle rücû eder.²⁴⁷

6-Mukayyed havâlede muhîle ait olup muhâlun aleyhin elinde emanet olarak bulunan mal, muhâlun aleyhin kusur ve ihmali olmaksızın helak olsa ya da muhîlin muhâlun aleyhteki alacağı çeşitli nedenlerle düşse, bu durumda muhâlun leh muhîle rücû eder.²⁴⁸

7-Muhîl, muhâlun lehi aldatarak onu ödeme gücü olmayan bir kimseye havâle etmişse, bu havâle geçersizdir.²⁴⁹

8-Mutlak havâlede, muhîlin muhâlun aleyhte bir alacağı varsa, yapılan havâle akdi onun bu alacağını muhâlun aleyhten isteme hakkını düşürmez. Muhîl alacağını tahsil ettiğinde de havâle akdi iptal olmaz. Mukayyed havâlede ise bu durumlar tam tersinedir.

²⁴² Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 649.

²⁴³ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 47.

²⁴⁴ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 18-19.

²⁴⁵ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, s. 186.

²⁴⁶ İbnü'l-Humâm, *a.g.e.*, V, 444-445.

²⁴⁷ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 48.

²⁴⁸ el-Merğînânî, *a.g.e.*, III, 100.

²⁴⁹ İbn Hazm, *a.g.e.*, VIII, 109.

Çünkü bu tür havâlede, havâle konusu borcun, muhîlin muhâlun aleyhteki alacağıyla ödenmesi kaydı vardır.²⁵⁰

9-Mutlak havâlede, muhâlun aleyh zimmetine intikal eden borcu ödedikten sonra ödediği meblağı, muhîle olan borcu ile takas edebilir.²⁵¹

10-Mutlak havâlede, muhâlun aleyhin muhîle borcu yoksa ve havâle de muhîlin kendi isteğiyle yapılmışsa, bu durumda ödemiş olduğu havale konusu borcu muhîlden talep edebilir.²⁵²

11-Mutlak havâlede, muhâlun aleyh borcu ödemedikçe muhîle rücû edemez.²⁵³

12-Mutlak havâlede, havâle konusu borç vadeliyse, muhîlin ölümüyle bu vadenin durumunda değişme olmaz, ama muhâlun aleyhin ölümüyle peşin hale gelir.²⁵⁴

13-Mutlak havâlede, muhîl havâle akdi yapıldıktan sonra borcu kendisi ödemek isterse buna engel olunmaz. Bu durumda muhâlun aleyhin üzerinden borç sorumluluğu düşer.²⁵⁵

14-Mukayyed havâlede, muhîlin muhâlun aleyh üzerindeki emanet malı, onun kusuru ve ihmali olmaksızın helâk olursa, havâle hükümsüz hale gelir. Kusuru varsa havâle hükümsüz hale gelmez. Muhâlun aleyh, helâk olan malın kıymetini muhâlun lehe öder.

15-Mukayyed havâlede, muhâlun leh muhâlun aleyhi ibrâ ederse, muhîl de muhâlun aleyh de borcun sorumluluğundan kurtulur. Ancak, muhîlin muhâlun aleyhteki alacağı düşmez.²⁵⁶

Havâle akdinin hükümleri genel manada bu maddelerde yazılı olanlardan ibarettir. Havâle akdinde muhâlun aleyhin sorumluluğunu sona erdiren durumlar ise şunlardır:

²⁵⁰ İbn Nüceym, Zeynüddîn (v.970/1562), *El-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, 3. bs., Dâru'l-Ma'rife, I-VIII, Beyrut, 1413/1993, VI, 274.

²⁵¹ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, md. 691.

²⁵² İbn Nüceym, *a.g.e.*, VI, 269.

²⁵³ el-Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 19.

²⁵⁴ İbn Nüceym, *a.g.e.*, VI, 274.

²⁵⁵ es-Serahsî, *a.g.e.*, XX, 71.

²⁵⁶ İbnü'l-Humâm, *a.g.e.*, V, 447.

1-Havâle akdinin taraflarca feshedilmesi. Fesih, ya ikâle (tarafların karşılıklı olarak akdi feshetmesi) yoluyla ya da muhayyerliğin şart koşulması durumunda muhayyer olan tarafın feshetmesiyle gerçekleşir.²⁵⁷

2-Muhâlun aleyhin iflası gibi muhâlun lehine hiçbir müdahalesinin sözkonusu olmadığı bir sebeple borcun tahsil edilmesine imkan olmaması (tevâ)

3-Havâle konusu borcun muhâlun lehe ödenmesi.

4-Muhâlun lehine Muhâlun aleyhi ibrâ etmesi.

5- Muhâlun aleyhin ölümü. (Mukayyed havâlede)

Barter sisteminde havâle akdi üyelik sözleşmesiyle kurulur. Buna göre, Barter şirketince firmalara sunulan üyelik sözleşmesi icâb, üye firmaların bu sözleşmeyi imzalamaları ise kabul niteliği taşır. Bunun yanında, Barter sistemine arz edilen ürünlerden satın alarak borçlanan firma muhîl, sisteme mal ya da hizmet arzında bulunarak alacaklı duruma gelen firma muhâlun leh, borçlu firmanın borcunu zimmetine geçirerek alacaklı firmaya karşı bunu ödemekle sorumlu olan Barter şirketi muhâlun aleyh ve sisteme borçlu olan firmanın borcu ise muhâlun bih olarak isimlendirilebilir. Taraflar arasında cereyan eden havâle ilişkisinin İslam Hukuku açısından değerlendirmesinin maddeler halinde sunumu ise şöyledir:

1-Barter sisteminde havâle akdi bütün tarafların rızası ile kurulur. Çünkü, üyelik sözleşmesini sunan Barter şirketi (muhâlun aleyh), ve bu sözleşmeyi imzalayan üye firmalar (muhîl ve muhâlun leh) bunu kendi rızalarıyla yapmaktadırlar. Dolayısıyla, mezheplerin bu konuda ortaya koydukları farklı görüşlerin mezci sözkonusudur.

2-Barter sistemindeki havâle, mukayyed havâledir. Çünkü, Barter şirketi (muhâlun aleyh) nin elinde borçlu firma (muhîl) ya ait bulunmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Barter sistemine ya teminat sunularak ya da ürün arzında bulunularak giriş yapılabilmekteydi. Dolayısıyla, Barter şirketi ancak teminat sunarak üye olarak ürün satın alan firmaların borçlarını ödemeyi üstlenir. Bu da mukayyed havâle türüne girer. Hanefî mezhebi dışındaki üç mezhebin havâleyle yükledikleri anlam da budur. Hanefî mezhebi imamları ise havâleyi biraz daha geniş anlamıyla kullanmış ve mutlak-mukayyed

²⁵⁷ Ali Haydar, *a.g.e.*, II, s. 180.

ayrımına gitmişlerdir. Neticede, bütün mezhepler mukayyed havâlenin cevazında ittifak etmişlerdir.

3-Barter sisteminde havâle işlemini gerçekleştiren taraflar âkil ve bâliğ olma vasfını hâizdirler. Bütün mezhepler bu hususta görüş birliği içerisindeyler.

4-Barter sisteminde havâle konusu olan borç (muhâlun bih); malum, lâzım ve zimmete taaluk eden bir borçtur. Yani, belirli, zimmette sabit kalan ve maddi bir borçtur. Ayrıca, bu borç vadeli olmakla birlikte peşin de olabilmektedir. Bu yönleriyle, İslam Hukukunca muhâlun bihte aranan şartlara uygundur.

5-Barter sisteminde borçlu firma borcunu Barter şirketine havâle etmekle alacaklı firmaya karşı borç ödeme sorumluluğundan kurtulur. Ancak, Barter sistemine karşı sorumluluğu devam eder. Yani, borcunu Barter Ortak Pazarına ürün arzında bulunarak öder. Bunu yapamazsa, nakit olarak ya da daha önce sunmuş olduğu teminatı devreye sokarak borcunu öder. Bu süreçte, borcun ödenmesi konusunda malını satın aldığı alacaklı firmayla hiçbir şekilde muhatap olmaz. Bu durum, daha önce de ifade edildiği gibi hanefilere göre mukayyed havâleye, diğer üç mezhebe göre ise havâlenin kendisine işaret eder.

6-Barter şirketi, sistemin sağlıklı bir şekilde ve istismara uğratılmadan işlemlerini sağlayacak tedbirleri üyelik sözleşmesinde beyan eder. Böylece taraflar arasında gerçekleşen hukukî işlemler sağlam bir temele oturtulmuş olur. Dolayısıyla, havâle işlemi de aslına uygun bir şekilde gerçekleşir.

D- Takas Esasına Dayalı Alım-Satım İlişkisi Açısından

Barter sisteminde Barter şirketi ile sistem üyesi firmalar arasındaki ilişkinin dışında bir de üye firmalar arasındaki ilişkinin irdelenmesi gerekmektedir. Barter sisteminde üyelik sözleşmesi gereği, üye firmalar satın aldıkları mal ve hizmetlerin bedelini yine kendi ürünleri olan mal ve hizmetlerle ödemek durumundadırlar. Bu durum, üye firmaların arasındaki ilişkinin takas esasına dayalı alım-satım ilişkisi olduğunu düşündürmektedir. Daha önceki değerlendirmelerde olduğu gibi bu konuda da öncelikle takasın İslâm Hukukundaki yeri hakkında özlü bilgi verilecek, ardından mukayyese dayalı bir değerlendirme de bulunulacaktır.

Takas, arapça kökenli bir kelime olup sözlükte iz sürmek, kesmek ve eşitlik-benzerlik anlamlarına gelir.²⁵⁸ İstilahta ise, bir kimsenin borcunu aynı kimsede olan alacağı ile ifa etmesi şeklinde tanımlanır.²⁵⁹ Takasın sözlük anlamından hareketle iki farklı manada kullanıldığı görülür. Birincisi daha çok iktisat literatüründe kullanılmakta olan trampa teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Trampa en basit şekliyle malın mal ile değiştirilmesi demektir.²⁶⁰ İkincisi ise, genellikle hukuk literatüründe yer alıp karşılıklı olarak mübadele yoluyla iki borcun birbirini düşürmesi anlamında kullanılmaktadır. Klasik İslâm fıkhi kaynaklarında takasın yukarıda zikredilen ilk manası ‘el-Mukayada’ terimiyle, ikinci manası ise ‘et-Takas’ ya da el-Mukassâ’ terimleriyle ifade edilir. Barter sistemindeki takas işlemi karşılıklı olarak iki borcun birbirini düşürmesinden ibarettir. Bu nedenle, takas konusu işlenirken yukarıda zikredilen ikinci mana yani hukuken borcu düşüren sebeplerden biri olan takasüzerinde durulacaktır, değerlendirme de ona göre yapılacaktır. Kaynaklar incelendiğinde büyük çoğunluğunda takasın müstakil bir başlık halinde ele alınmadığı görülmektedir. Konuyu en sistemli bir şekilde işleyen Mâlikîler olmuştur. Diğer mezheplerin kitaplarında ise takas konusuna muhtelif başlıklar altında ve dağınık bir şekilde değinilmiştir.

Takas, iki yönlü bir ifa ve teminattır. Alacaklı, takas yoluyla alacağını garanti altına almış ve borcunu da ödemiş olur. Takas, sadece borcu düşüren bir sebep değil, aynı zamanda bir ifadır. Takasın meşruiyeti hususunda Kitap ve Sünnette açık olarak doğrudan herhangi bir delile rastlanmamaktadır. Sadece hanefiler İbn Ömer’den rivayet edilen şu hadisi takasın delili olarak kabul ederler: “Ben Baki mezarlığında deve satıyordum. Deveyi bazen dinar karşılığında satıp yerine dirhem alıyordum, bazen de dirhem karşılığında satıp yerine dinar alıyordum. Peygamberimize gelip bu durumu söyledim. Buyurdu ki: Aranızda kabzettiğiniz bir bedel olmadan ayrılmadıkça o günün fiyatını almanda bir beis yoktur.”²⁶¹ Bu hadisin dışında takasa dayalı mal alım-satımlarında ribaya karşı uyarı anlamında bir hadis daha göze çarpmaktadır ki o da şudur: Birgün Bilâl-i Habeşî Resulullâh’a (iyi bir cins hurma olan) bernî hurması getirmişti. Peygamber ona ‘Bu nereden?’ diye sordu. Bilâl, ‘Bizde adi hurma vardı. Resulullâh’ın

²⁵⁸ İbnü’l-Manzûr, *a.g.e.*, VII, 76.

²⁵⁹ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 539.

²⁶⁰ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 583.

²⁶¹ Ebu Davud, *Büyu’*, 14; Nesâî, *Büyu’*, 50.

yemesi için ondan iki ölçek vererek bundan bir ölçek satın aldık.’ dedi. Bunun üzerine Allah rasûlü şöyle buyurdu: ‘Eyvah! Bu ribanın ta kendisi, eyvah bu ribanın ta kendisi, sakın böyle yapma. Şayet iyi hurma satın almak istersen elindekiyi ayrıca sat. Sonra onun parasıyla iyi hurmayı satın al.’²⁶²

İslâm fıkıhçılarının tasnifine göre takasın başlıca iki türlü icra şekli vardır. Bunlardan biri, bir takım şartların bulunmasıyla irade beyanına gerek kalmadan kendiliğinden meydana gelen cebrî takas, diğeri ise tarafların karşılıklı rızası ve irade beyanları olmadan meydana gelmeyen akdî (ittifakî) takastır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler takası icra ediliş şekli bakımından ele almışlar ve sonuçta takası cebrî ve akdî diye ikiye ayırmışlar. Bununla birlikte eserlerinde daha çok cebrî takas şeklinden bahsetmişler. Malikîler ise onların aksine cebrî takastan ziyade akdî takas şeklini konu edinmişler ve takasla ilgili hükümleri bunun üzerine bina etmişler.²⁶³

Cebrî takas; cins, sıfat, ve vade bakımından aynı olan borçların, ilgili şartlar bulunduğu tarafların talep ve rızalarına gerek kalmadan kendiliğinden düşmesini sağlayan takastır.²⁶⁴ Cebrî takasın gerçekleşmesi için şu şartlar gereklidir:

1-Taraflar birbirinden alacaklı olmalıdır ve bu alacaklar aynı cinsten olmalıdır.

2-Takas yapma talebinde bulunan kimsenin karşı taraftaki alacağının ifası mümkün olan şeylerden olması gerekir.

3-Takas taraflar üzerinde olumsuz etki meydana getirmemelidir.

4-Takasa konu olan işlemler İslâm dini prensiplerine aykırı olmamalı ve takas, fikhî hükümlere uygun olarak gerçekleşmelidir.

Akdî (ittifakî) takas ise tarafların karşılıklı olarak akitleşmeleri neticesinde irade beyanlarına dayalı olarak gerçekleştirdikleri takas türüdür. Daha önce ifade edildiği bu takas şekli daha çok Malikî mezhebince incelenmiş ve hükme bağlanmıştır. Akdî takasta cebrî takastan farklı olarak, takas konusu şeyin vasıf, miktar ve vade bakımından eşit olması ya da olmaması takasın cevazına engel değildir. Yine, takasa konu olan borçların

²⁶² Nesai, *Büyu*, 41.

²⁶³ İbn Cüzeyy, Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed (v.741/1332), *El-Kavânînu'l-Fikhiyye*, Beyrut, 1989, s. 288; el-Erdebilî, Cemaluddin Yusuf b. İbrahim (v.799/1396), *El-Envâr li Ameli'l-Ebrâr*, I-II, Mısır, ts., II, 528; İbn Nüceym, *a.g.e.*, VI, 216.

²⁶⁴ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 374.

nevinin ve vasfının ayrı olması ya da aynı olması arasından takasın hükmü açısından fark yoktur. Bu durum ticaret mallarının takasında da aynıdır. Yani, miktar, vasıf ve cins farklılıkları bu malların karşılıklı olarak takas edilmelerine mani değildir.²⁶⁵ Cebrî takas sadece deynler arasında gerçekleşebilirken, akdî takas ayn ve deyn arasında gerçekleşebilir. Deyn, borç alma, kefil olma gibi bir yolla zimmette sabit olan şeydir. Para ya da zimmette sabit olabilecek mislî mallardan olur.²⁶⁶ Ayn ise kitap, ev, ağaç gibi hariçte mevcut, belli ve somut olan şeydir.²⁶⁷ Hariçte varlığı olmayıp zimmette sabit olan para ve misliyyat ayn değil, deyndir.

Takasta bazı hususlar vardır ki taraflar rıza gösterse de göstermese de caiz değildir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1-Takas, sarf akdinin gerçekleştiği meclisin sona ermesinden sonra akdi gerçekleştirenlerin borçları arasında yapılırsa batıldır. Çünkü bu durumda sarf akdi batıl olacağı için tarafların zimmetinde herhangi bir borç sabit olmaz.²⁶⁸

2-Selemlerde ister akitten önce isterse akitten sonra var olan bir borcu selemine ana parası ile takas etmek caiz değildir. Çünkü bu durumda yapılan takas, kabzdan önce selem borcunda tasarrufta bulunmak demektir. Bu ise caiz değildir. Ayrıca selem akdinde anaparanın akit meclisinde tamamen kabzedilmesi şarttır.²⁶⁹

3-Ribayı doğuran durumlarda da takas caiz görülmemiştir. Takas işlemlerinde riba; fazlalık ribası ve nesfe ribası olmak üzere iki şekilde cereyan eder. Mezheplerin malların mübadelesinde oluşabilecek ribanın illeti hususunda farklı görüşlere sahiptir. Hanefilere göre fazlalık ribasının illeti altın ve gümüşte tartı ve ölçü birliğiyle bunların dışındaki mallarda cins ve miktar birliğidir. Yani aralarında cins ve miktar birliği olan mallar ancak eşit ve peşin olarak değiştirilebilir. Nesfe (vade) faizinin illeti ise fazlalık faizinin illetindeki iki nitelikten birisidir. Yani ya ölçü ve tartı birliğidir ya da cins birliğidir. Takasa konu olan mallarda bu iki faiz illetinden yalnızca biri bulunursa mübadelenin peşin olması şartıyla miktarlarının farklı olması caizdir. Yani cins birliği ya da ölçü/tartı birliği olan malların her halukârda eşit olsun ya da olmasın vadeli olarak

²⁶⁵ İbn Cüzeyy, *a.g.e.*, s. 288; el-Huraşî, *a.g.e.*, IV, 143.

²⁶⁶ Erdoğan, *a.g.e.*, s. 101.

²⁶⁷ Ali Haydar, *a.g.e.*, I, md. 159.

²⁶⁸ ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 380-381.

²⁶⁹ es-Serahsî, *a.g.e.*, XIV, 20; eş-Şirbinî, IV, 534.

değişimi caiz değildir.²⁷⁰ Hanbelîler de faizin illeti hususunda hanefîler gibi düşünürler. Malikî mezhebine göre fazlalık faizinin illeti altın ve gümüşte mutlak semeniyet (para olma, nakdilik) ve eşyanın değeri olma özelliğidir. Diğer mallardaki riba illeti, bunların saklanıp depolanabilen gıda maddeleri olmasıdır. Bu durumda bu maddelerin eşit ve peşin olarak değiştirilmesi gerekir. Nesfe faizinin illeti ise, bu maddelerin sadece yiyecek maddesi olmalarıdır.²⁷¹ Şâfiî mezhebinde faizin illeti altın ve gümüşte semeniyet olma özelliğidir. Diğer mallarda ise gıda maddesi olmalarıdır.²⁷²

Barter sisteminde üye firmalar arasındaki takas esasına dayalı alım-satım ilişkisi İslâm hukukunda öngörülen takas türlerinden akdî (ittifakî) takası akla getirmektedir. Çünkü firmalar belli bir sözleşme gereği mallarını birbirleriyle takas ederler. Buna göre takas konusu malların vasıf, miktar ve vadesinde eşitlik şartı aranmaz. Ancak riba tehlikesine karşı dikkatli olmak gerekir. Barter sistemi her türlü mal ve hizmetin vadeli ya da peşin olarak karşılıklı takasına imkan tanımaktadır. Bu durum Barter sistemindeki takas işlemlerinin ribaya yol açabileceği endişesinin de dile getirilmesine sebep olmaktadır. Ancak sistemin işleyişi dikkatle incelendiğinde Barter sisteminde gerçekleşen alım-satım faaliyetlerinde mal ya da hizmet bedellerinin belli bir para birimine endekslendiği görülecektir. Günümüzde bu Barter Dolarıdır. Uygulamada Bir Barter Doları, bir Amerikan Dolarına eşittir. Buna göre bir firma Barter Ortak Pazarına arz edilmiş ürünlerden birini aldığı anda, aldığı ürünün bedeli yukarıda zikredilen para birimi üzerinden kayıt altına alınır. Daha sonra borcunu ödemesi için kendisine verilen süre içerisinde muhasebe servisinde kendisine ait kayıtlarda yazılı borç tutarınca mal ve hizmet arzında bulunmak suretiyle borcunu öder. Bu durumda mal ve hizmetlerin değerlerinde vadeden kaynaklanan bir eksilme olmamaktadır. Sadece Amerikan Dolarının değer kaybetmesi durumunda böyle bir durum sözkonusudur. Bu da günümüz enflasyonist ekonomi ortamında sıkça gözlenen bir durumdur. Dolayısıyla barter sisteminde gerçekleşen takas işlemlerinin genel manada İslam hukukuna uygunluğundan söz edilebilir.

²⁷⁰ el-Mevsilî, *a.g.e.*, III, 61-65.

²⁷¹ İbn Rüşd, *a.g.e.*, II, 142.

²⁷² en-Nevevî, Muhyiddin Yahya b. Şeref (676/1277), *El-Mecmû'Şerhu'l-Mühezzeb, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî*, I-XX, Beyrut, ts., IX, 493-494.

SONUÇ

Günümüz ekonomilerinde kullanımı gittikçe yaygınlık kazanan Barter sisteminin tanıtılması ve İslâm Hukuku içerisindeki yerinin tespiti amacını taşıyan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar ve öneriler maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1-Ticari hayatta kullanılan diğer finansman tekniklerine göre yeni sayılan ve ülkemizde henüz gereği gibi organize olamamış durumda bulunan Barter sistemi, atıl kapasitenin üretime sokulması ve stokların nakde çevrilmesindeki etkinliği ile üzerinde önemle durulması gereken bir finansman tekniğidir.

2-Barter sistemi, günümüz ekonomilerinin hegemonyası altında tutan paranın gücüne karşı ciddi bir alternatif teşkil etmekte ve para piyasasından mal piyasalarına geçişin sinyalini vermektedir. Gerçekten de para piyasaları insanların refah düzeyini artıramamış, daha da onları sefilliğin eşiğine getirmiştir. Çünkü para araç olmaktan çıkmış amaç olmuştur. Bu da gayrimeşru kazanç yollarına rağbeti artırmıştır. Mal piyasasına geçildiği takdirde insanlar ticari hayatta öze dönmüş olacaklar ve amaç-araç problemini de kısmen çözeceklerdir.

3-Barter sisteminin daha da yaygınlaşabilmesi ve uluslararası düzeyde etkinlik kazanabilmesi için ülkelerde bu sisteme mahsus yönetmelikler hazırlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Özellikle Türkiye gibi ekonomik krizlere açık bir ekonomiye sahip ülkeler alternatif sistemler üretmelidirler. Barter sistemi onlar için ciddi bir fırsat teşkil etmektedir.

4-Barter sistemi muamelâta dair güncel bir konu olma özelliği taşır. Dolayısıyla İslâm Hukukunun da ilgi alanına girer. İsmi itibariyle fıkıh kitaplarında yer almayan Barter sistemi mahiyeti, işleyişi ve tarafları arasındaki hukuki ilişkileriyle İslâm Hukukunda yeri olan bir ticaret tekniğidir. Ancak, alım-satımı dinen yasak olan malların ticaretini yapan firmaların Barter sistemine dahil edilmesine imkan tanınması ve taraflardan teminat alınırken hazine bonusu ve devlet tahvili gibi faiz müessesesiyle iç içe bulunan teminatların Barter şirketleri tarafından kabul edilmesi İslâm fikhî açısından sakınca teşkil etmektedir. Dini hassasiyeti olan insanların da böyle müesseseler oluşturarak dinen sakınca teşkil etmeyecek ticari faaliyetlere önyak olmaları gerekir.

5-Barter sisteminin İslâm Hukuku hükümlerine uygun olup olmadığı hususunda yapılan değerlendirme ve tenkitlerde ağırlıklı olarak mal ya da hizmetlerin takas edilerek alım-satım konu olması durumlarında, peşin olarak gerçekleşmeyen mübadele işlemlerinin ribâyâ yol açtığı endişesi dile getirilmektedir. İslâm dini hükümlerince ribâ haramdır ve ribâyı doğuran ticarî muamelelerden uzak durulmalıdır. Takasa dayalı olarak gerçekleşen alım-satım işlemlerinde ister mislî, isterse kıyemî malların takası olsun, mutlak surette peşin olarak değişim yapılmalıdır. Vadeye dayalı mal takaslarının ribâyâ yol açtığı bilinmektedir. Barter sisteminde mal ve hizmetlerin takası peşin olarak gerçekleştirilebilse de ekseriyetle vadeye dayalı olarak gerçekleştirilir. Genellikle bu vade 9-12 ay süreyle sınırlı tutulmaktadır. Örneğin, Barter sisteminden mal satın alan bir firma aldığı malın bedelini 9-12 ay süresi içerisinde Barter ortak pazarına mal arzında bulunmak suretiyle ödemek zorundadır. Aynı durum Barter sistemine mal satan ve sistemden alacaklı duruma gelen firmalar için de geçerlidir. İşte yukarıda bahsedilen endişenin sebebi bu durumdur. Bu endişe, duruma şu şekilde açıklık getirmek suretiyle şöyle giderilebilir: Barter sisteminde gerçekleşen alım-satım işlemlerinde para kullanılmadığı için onun yerine sağlam bir değerlendirme yapılabilmesi için Barter Doları adıyla bir para birimi kullanılır. Yani bir firma mal satın aldığı anda o malın değeri miktarınca Barter Doları olarak sisteme borçlanır. Bu borcu daha sonraki aylarda herhangi bir vade farkı ya da faiz uygulaması olmaksızın bu para birimi üzerinden ödeyecektir. Örneğin sistemden 1 milyon Barter Doları değerinde mal satın alan bir firma, borcunu 9-12 ay içerisinde yine 1 milyon Barter Doları değerinde malı sisteme arz ederek ödeyecektir. Bu süre içerisinde mevcut piyasa şartları gereği malların parasal değerlerindeki artma ya da düşmeler borç miktarını değiştirmez. Bu durumu, Barter sisteminden mal satın alan firmaların sistemden belli miktarda borç aldığı daha sonra da bu borcu hiçbir ekleme yapmaksızın ödediği şeklinde düşünülürse ki -bu, İslâm Hukuku literatüründe ‘karz’ olarak isimlendirilir-ribâyâ ilgili endişelere uygun bir cevap verilmiş olur.

KAYNAKÇA

- Adadağ,** İ. İtri, İşletmelerde Alternatif Finans Kaynakları ve Seçimi, Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- Ali Haydar,** Hoca Emin Efendizâde (v.1935), *Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Dersaadet, I-IV, İstanbul, 1330/1912.
- Alpugan,** Oktay, *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, 5. bs. Beta Yay., İstanbul, 1997.
- Ansay,** Tuğrul - Yongalık, Aynur, *Bankacılar İçin Şirketler Hukuku Bilgisi*, 14. bs. Adalet Mat., Ankara, 1992.
- Armağan,** Servet, *Anahatlarıyla İslâm Ekonomisi*, Timaş Yay., İstanbul, 1991.
- Arslan,** C. Murat-Aykutlu, Fercan, *Barter Uygulaması*, Turmob Yayınları-97, Ankara, 1999.
- Bahar,** Gönül, "İşinizi Geliştirmek İçin Barter Yeni Yardımcınız", *Barter Ekonomi*, sy. 12, Yıl:1, Aralık 1998.
- Bektaş,** Mustafa, "Dünya Barter'a Koşuyor", *Barter Ekonomi Dergisi*, sy. 33, Eylül 2000.
- Bilmen,** Ömer Nasuhi (v.1970), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayınevi, I-VIII, İstanbul, 1970.
- Bozer,** Ali, *Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi*, y.y., Ankara, 1994.
- Cezîrî,** Abdurrahman (v.1369/1941), *Kitâbu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, 6. bs., El-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, I-IV, Kahire, ts.
- Çan,** Altan, "Barter sistemi Nedir?", *Barter Ekonomi*, Şubat 2001.
- Çeker,** Orhan, *İslâm Hukunda Akitler*, İttifak Holding Yay., Konya, 1999.
- Çevik,** O. Nuri, *Uygulamada Şirketler Hukuku*, y.y., Ankara, 1994.

- Çımat,** Ali - Avcı, Mehmet, “Türkiye’de Barter Sisteminin Hukuki Dayanağı ve Muhasebeleştirilmesi”, *Mali Çözüm*, sy. 60, Yıl 12, Temmuz - Ağustos - Eylül 2002.
- Deryal,** Yahya, *Ticaret Hukuku*, 6. bs., Derya Kitabevi, Trabzon, 2002.
- Deveci,** İrfan, Barter İşlemleri ve Barter İşlemlerinin Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Muhasebeleştirilmesi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla, 2000.
- Doğan,** Muammer, *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1998.
- Doğan,** Zeki, ”Yeni Bir Finansman Tekniği Olarak Barter ve Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, sy. 3 Ocak 2001.
- Döndüren,** Hamdi, *Delilleriyle Ticâret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul, 2003.
- Ebû Dâvûd,** Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî (v.275/889), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- El-Erdebilî,** Cemaluddin Yusuf b. İbrahim (v.799/1396), *El-Envâr li Ameli’l-Ebrâr*, I-II, Mısır, ts.
- Erdoğan,** Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayıncılık, 2.bs. İstanbul, 2005.
- Eren,** Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler I*, İstanbul, 1998.
- Erkan,** Mehmet, “Yeni Bir Finansman Aracı: Barter”, *Vergi Dünyası*, sy. 221, Ocak 2000.
- _____, “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Barter’in Diğer Finansman Teknikleri ile Karşılaştırılması”, *Active Finans*, sy. 12, Nisan-Mayıs 2000.

- _____, “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Barter’in Vergi Hukuku Karşısındaki Durumu”, *Vergi Dünyası*, sy. 225, Mayıs 2000.
- Gerni,** Cevat, *Dış Ticaret Finansmanı*, TOBB Yay. Ankara, 1990.
- Gökçe,** Mehmet Uğur, “Barter Nedir?”, *Maliye Postası*, sy. 407, 15 Ağustos 1997.
- Grahani,** H. Norris, “Barter Redefined”, *Barter Ekonomi*, sy. 13 Yıl 2 Ocak 1999.
- Günlü,** Ebru, “Turizm Sektöründe Barter Sisteminin Kullanımı,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, 2000.
- Gürel,** Y. Ziya, Finansal Sistemde Alternatif Bir Ekonomi Modeli Olarak Barter Sistemi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2001.
- Gürsoy,** Celal, "Türkiye ve Dünyada Barter Sisteminin Çalışması", *İGEME*, sy. 9, İstanbul, 1999.
- _____, “*Bartering 2.Kitap-Türkiye’de Barter Ticaretinin Kullanıldığı Sektörler*”, 1,bs., EG Bartering, İstanbul, 2000.
- Heyet,** *Fetavâyı Hindiyeye*, (trc. Mustafa Efe), Akçağ Yay. I-XVI, Ankara, 1988.
- Huraşî,** Ebu Abdullah (v.1101/1690), *Şerhu Muhtasarı Seyyid Halil*, I-VIII, y.y., Beyrut, ts.
- İbn Âbidîn,** Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dımaşkî (v. 1252/1836), *Reddü’l-Muhtâr ale’ d-Dürri’l-Muhtâr*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, I-V, Beyrut, ts.
- İbn Cüzeyy,** Ebu’l-Kasım Muhammed b. Ahmed (v.741/1332), *El-Kavânînü’l-Fikhiyye*, Beyrut, 1989.
- İbn Hazm,** Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm (456/1064), *El-Muhallâ*, I-XI, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1352/1934.

- İbn Kudame,** Muvaffukuddîn Abdullah b. Ahmed (v.620/1223), *el-Muğnî*, 3.bs, Dâru'l-Menâr, I-X, Kâhire, 1970.
- İbn Mâce,** Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (v.275/888), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- İbnü'l-Manzûr,** Cemâlüddin Muhammed b. Mükrim (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sadr, I-XV, Beyrut, 1410/1990.
- İbn Nuceym,** Zeynüddîn (v.970/1562), *El-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, 3.bs., Dâru'l-Ma'rife, I-VIII, Beyrut, 1413/1993.
- İbn Rüşd,** Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed (v.595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, I-II, Beyrut, 1988.
- İbnü'l-Humâm,** Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (v.861/1456), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru's-Sâdir, I-VIII, Beyrut, 1316/1898.
- İbrahim Mustafa,** v.dğr., *El-Mu'cemu'l-Vasît*, El-Mektebetü'l-İslâmiyye, 2.bs., Kahire, 1392/1972.
- İpekçi,** Nizam, *Şirketler Hukuku İlkeleri*, Olgaç Yay., Ankara, 1986.
- Kaçar,** Hülya - Mavuş, Banu, "Modern Takas Fırsatını Kaçırmanın", *İntermedya Ekonomi*, sy. 9, 30 Mart 1997.
- Karalar,** Rıdvan, *İşletme: Temel Bilgiler-İşlevler*, 3. bs., Etam Matbaacılık, Eskişehir, 1994.
- Karaman,** Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3. bs., İz Yay., I-III, İstanbul, 2003.
- Kâsânî,** Alâuddîn Ebu Bekr b. Mes'ûd (v.587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, 2.bs., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-VII, Beyrut, 1982.
- Kayacan,** Hale, "Takasın Çağdaş Adı Barter: Paranız Değil Malınız Konuşsun", *Trend*, sy. 27, 10-16 Ekim 1993.

- Keskin,** A. Dilşad, Barter Sözleşmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.
- Merğînânî,** Ebu'l Hasen Ali b. Ebî Bekr (v.593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Kahraman Yay., I-IV, İstanbul, 1986.
- Mevsilî,** Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd (v.683/1284), *El-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1980.
- Meydânî,** Abdulğani el-Ğanîmi(v.1289/1881), *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, El-Mektebetü'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut, ts.
- Molla Hüsrev,** Muhammed b. Ferâmûz (v.885/1480), *Düreri'l-Hukkâm fî Şerhi Ğureri'l-Ahkâm*, Mahmut Esad Matbbası, I-II, İstanbul, 1300/1881.
- Nesâî,** Ahmed b. Şuayb b. Ali (v.303/915), *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul, 1981.
- Nevevî,** Muhyiddin Yahya b. Şeref (676/1277), *El-Mecmû'Şerhu'l-Muhezzeb, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî*, I-XX, Beyrut, ts.
- Olgundeniz,** Veli, "Barter'la Yüksek Kazanç", *İntermedya Ekonomi*, sy. 51, 20 Aralık 1998.
- Öçal,** Tezer, *Para Teorisi*, Ankara, 1990.
- Örten,** Remzi, "Barter ve Muhasebe Uygulamaları", *Ankara SMMMO Bülteni*, Ağustos, Eylül, Ekim 1998, sy. 90, 91, 92.
- Öz,** Yaşar, Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Barter ve Barter'in Türkiye'deki İşletmelerde Finansman Amaçlı Kullanımı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005.
- Özbaşar,** Sera, "Franchising Nedir, Ne Değildir?", *Dünya Gazetesi*, 22 Şubat 1993.
- Özkan,** Azzem, "Barter İşlemleri ve Muhasebe Uygulamaları", *EÜİİBFD*, sy. 18, Kayseri, 2002.

- Polat,** Dilek, Bir Finansman Tekniği Olarak Barter Sistemi, İŖleyiŖi ve Türkiye'deki Barter Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YayımlanmamıŖ Yüksek Lisans Tezi), EskiŖehir, 2002.
- Poroy,** Reha-Tekinalp, nal-Çamoğlu, Ersin, *Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku*, Arıkan Yay., İstanbul, 1988.
- Redhouse,** *English-Turkish Dictionary*, 3.bs., Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1977.
- Remlî,** Ŗemsddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza (v. 1004/1595), *Nihâyetü'l-Muhtâc Ŗerhu'l-Minhâc*, Matbaatü'l-Halebî, I-VIII, Kahire, 1967.
- Resmi Gazete,** 6 Ocak 1996.
- Saban,** Nihal, "*Franchising ve Vergilendirme*", Beta Yay. 1.bs., İstanbul, 1997.
- Serahsî,** Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v.483/1090), *El-Kitâbu'l-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, I-XXX, Beyrut, 1398/ 1978.
- Seyyid Sâbık,** *Fıkhu's-Sünne*, (trc. Ahmet Sanoğlu -Tayyar Tekin), 3. bs., Pınar Yay., I-IV, İstanbul, 1992.
- Solak,** Sadık, "Firmalar Barter Sistemini BaŖarılı Nasıl Kullanır? " *Barter Finans Dergisi*, sy. 6, Yıl 1, Acar Matbaacılık, Haziran 2004.
- Suyûtî,** Celâlüddin Abdurrahman (v.911/1505), *El-EŖbâh ve'n-Nezâir*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983.
- Sürmen,** Yusuf, "Barter ve Muhasebe İŖlemleri", *Vergi Dünyası*, sy. 239, Ankara, Temmuz 2001.
- Sürmen,** Yusuf - Kaya, Uğur, "Barter ve Muhasebe İŖlemleri", *Vergi Dünyası*, sy. 235, Ankara, Mart 2001.
- Ŗekerci,** Osman, *I.Uluslararası Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Kombad Yay. Konya, 1997.

- Şenol,** Aydın, Barter Sisteminin İşleyişi, Uygulama ve Muhasebesi., Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 1999.
- Şimşek,** M. Sırrı, “Barter Sisteminin Çalışma Şartları”, *Barter Ekonomi*, sy. 21, Eylül 1999.
- _____, “Barter Şirketlerinin Çalışma Şartları”, *Barter Ekonomi Dergisi*, sy. 20, Ağustos 1999.
- _____, *Parasız Ticaret Barter*, Kapital Medya Yay., İstanbul, 2004.
- Şirâzî,** Ali b. Yusuf El-Fîruzâbâdî (v.476/1083), *El-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmam Eş-Şâfiî*, Dâru'l-Fikr, I-II, Şam, ts.
- Şirbinî,** Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb (v.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifet-i Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Ma'rife, I-IV, Lübnan, 1418/1997.
- Şoğur,** Macide, “İşletme Sistemi Olarak Franchising”, İ.Ü. İşletme Yönetimi ve Muhasebe Araştırma Merkezi, İstanbul, 1993.
- Tandoğan,** Haluk, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler I*, İstanbul, 1988.
- Toroslu,** Vefa, “Factoring İşlemleri”, *Vergi Dünyası*, sy.227, Temmuz 2001.
- Türedi,** Hasan, *Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi*, 3.bs., Eser Matbaa, Trabzon, 1998.
- Uçtu,** Mustafa, “Hergün Gelişen Dünyada Barter: En Uygun Ekonomik Sistem”, *Üsiad Vizyon*, Yıl:1, sy. 3, Ekim 2005.
- Ünlü,** Cengiz, *Şirketlerin Kuruluşu ve Tasfiye İşlemleri Rehberi*, Gözlem Yay., Ankara, 1989.
- Varlı,** Naz, Ulusal Pazarlara Giriş Stratejilerinden Franchising Sistemi ve Türkiye Uygulaması, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2005.

- Yeşiloğlu,** Talat - Yiğit, Selçuk, “Barter ile Ticaret Çok Avantajlı Oldu,” *Ekonomist*, sy. 47, 24 Kasım 1996.
- Yıldız,** A.Murat – Gümüşay, Serdar, “Barter Sistemi, Yapısı ve Avantajları ile Vergisel Boyutu-1”, *Maliye Postası*, sy. 551, Yıl 24, 15 Ağustos 2003.
- Yönezer,** Nurhan, “Takas Ticareti Kârlı Bir İş Oldu”, *Ekonomist*, 13 Eylül 1992.
- Zeydan,** Abdulkerim, *El-Medhal li Dirâseti’ş-Şerîati’l-İslâmiyye*, 16. bs. Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1420/1999.
- Zuhayfî,** Vehbe, *el-Fıkhu’l-İslamî ve Edilletühû*, I-VIII, 2. bs., Dımaşk,1405/1985.

İnternet Adresleri

<http://www.abarter.com>

<http://www.ankarabarter.com>

<http://www.barteractive.com>

<http://www.barteringshop.com>

<http://www.opal.com>

<http://www.turkbarter.com>

TURK X BARTER

INTERNATIONAL

➔ Barter Sözleşmesi

HESAP TÜRÜ: YTL

Sözleşme Sıra No:.....

➔ A. SÖZLEŞME KONUSU

1. İşbu sözleşmenin konusu, Türk Barter International A.Ş tarafından kurulup işletilen Barter Sistemi ile çalışma şartlarının, Barter Ortak Pazarı'ndaki yükümlülüklerin tespit edilmesi ve Barter Sistemi işleyiş şartlarının belirlenmesidir.

➔ B. TARAFLAR

İşbu sözleşme; Park Plaza No: 22 Kat: 18 34398 Maslak/İSTANBUL adresinde ikamet eden Türk Barter International A.Ş. (bundan böyle Türk Barter olarak anılacaktır) ile diğer tarafta,

Üye Unvanı :
Adresi :
Posta Kodu:..... İlçe:..... İl:.....
Telefon/iş : Telefon/ev:.....
Faks : E-Mail:.....

(Bundan böyle Üye olarak anılacaktır) arasında imzalanmıştır.

➔ C. TANIMLAR

- a. Barter Sistemi : Firmanın satın aldığı mal veya hizmetlerin bedelini, sisteme üye diğer firmalara mal veya hizmet satarak ödemesidir.
- b. Barter Şirketi : Üyelik taleplerini karara bağlayan, üyelerin kredibilite durumlarını değerlendiren ve firmaların çalışmalarını organize eden özel nitelikli kuruluştur. Arz talep bilgilerinin ve cari hesap hareketlerinin kaydedildiği bir Bilgi Bankası'nı yönetir.
- c. Broker : Üye'nin Barter Ortak Pazarı'nda çalışmasına yardımcı olan barter sistem danışmanıdır.
- d. Barter Kredisi : Miktarı Türk Barter tarafından belirlenen Üyenin, Barter Ortak Pazarı'nda, ödemeyi Barter Çeki ile yapmak üzere mal veya hizmet satın alarak borçlanabilmesidir.
- e. Teminat : Barter Kredisi kullanmak isteyen Üyenin, Kredi Limiti oluşturmak için Türk Barter'a teminat olarak verdiği Banka Teminat Mektubu, Devlet Tahvili, Hazine Bonosu, Gayrimenkul İpotegi gibi hukuki enstrümanlardır.
- f. Barter Çeki : İki üye arasında gerçekleşen alım-satım işlemlerinde bir ödeme ve tahsilat aracı olarak kullanılan, üzerinde yapılan işlemin Yeni Türk Lirası cinsinden tutarının yazılı olduğu, mal veya hizmeti alan tarafından imzalanan, yetki kodu alınması ile hüküm doğuran, Türk Barter nezdinde alışverişin gerçekleştiğini belgeleyen Barter Sistemi'nin kıymetli evrakıdır.
- g. Yetki Kodu : Barter Sistemi ile satış yapacak firmaya, ürününü satın alacak üyenin barter kredisi kullanabileceğine dair Türk Barter tarafından verilen onaydır.
- h. Hesap Bildirim Cetveli : Barter Sistemi ile alım-satım yapan Üye'nin cari hesap hareketleri, bakiyesi, kredi limiti detaylarını içeren ve her ay üyeye bildirilen ekstredir.
- i. Cari Hesap : Türk Barter tarafından üyenin diğer üyeler ile yaptığı barterli alım ve satım işlemlerinin ve bu alım ve satım işlemleri sebebiyle Türk Barter lehinde doğacak komisyon bedellerinin, yapılan ödemelerin ve tahakkuk eden komisyonların kaydedildiği hesaplardır. Barterli işlemler, komisyon borçları ve ödemeleri ayrı ayrı hesaplarda gösterilir. Üyenin kredibilitesi cari hesaplarının aktif ve pasif toplamına göre belirlenir. Barterli işlemlerin kaydedildiği hesabın mutabakatı her sözleşme yenileme döneminde yapılır. Türk Barter lehinde doğacak komisyon bedellerinin tutulduğu hesabın mutabakat dönemi ise ayda birdir. Üyenin cari hesabının alacak bakiyesi vermesi hallerinde üye lehine faiz tahakkuk etmez. Üyenin cari hesabının borç vermesi halinde temerrüt tarihine kadar üye aleyhine faiz tahakkuk etmez. Gecikme cezası işbu sözleşme içeriğindeki gibi uygulanır. İşbu sözleşmenin tümü ile birlikte cari hesap sözleşmesi yerine de kaimdir.

➔ D. ÜYE OLMA ESASLARI

1. Hesap Açma ve İşlem Yapma Yetkisi almak için Firma, Yıllık Üyelik Bedeli'ni Üye Bilgi Formu'nda belirtilen şekilde ödeyerek ve formda belirtilen evrakların tamamını Türk Barter Genel Merkezi'ne ulaştırır.
2. Türk Barter, firmanın ve yetkili temsilcilerinin kimliğini kendisine verilmiş bulunan imza örneklerini (imza sirküleri), adı geçenlerin Türk Barter yetkilileri nezdinde doldurulan belgelerin üzerine atacakları imzalarla karşılaştırmak suretiyle denetler ve inceler. Türk Barter, imza karşılaştırmasını makul bir dikkatle yapacak ve ilk bakışta anlaşılacak olan imza benzerliklerinin sonuçlarından sorumlu olmayacaktır. Türk Barter'a ibraz edilen belgelerin, vekaletnamelerin ve diğer yetki belgelerinin sahteliğinden sorumlu tutulmayacaktır. Türk Barter kendisine üye veya yetkilendirdiği kişiler tarafından sunulan her türlü belgenin gerçeğe uygunluğunu araştırmakla yükümlü değildir. Üye'nin şirket yapısında meydana gelen esaslı değişiklikleri (özellikle temsil ve ilzam) bildirmekle yükümlüdür.
3. Türk Barter Üyeye, işbu sözleşmenin kapsamı içinde Barter Sistemi'ni kullanmaya başlaması için, istenen evrakların tamamlanması, üyelik bedelinin ödenmesi ve sözleşmenin onaylanmasını müteakip, yazılı olarak HESAP AÇMA ve İŞLEM YAPMA YETKİSİ verir. Hesap Açma ve İşlem Yapma Yetkisi'ni almadan işbu sözleşmeyi imzalamak Üyeye, Barter Sistemi ile çalışma yeterliliğini sağlamaz.
4. Türk Barter, Hesap Açma ve İşlem Yapma Yetkisi alan Üye adına bir Cari Hesap açar ve Üye'nin Barter Ortak Pazarı'nda gerçekleştirdiği alım ve satım işlemlerinin bedellerini, Yeni Türk Lirası cinsinden Cari Hesapta kaydını tutar. Ayrıca, Üyeye, Barter Sistemi çalışmalarında yardımcı olması için bir Broker görevlendirir, satın almada kullanabilmesi için üye adına Barter Çek Karnesi verir. Barter Çeki'nin işbu sözleşme kapsamı dışında kullanımından doğan sorumluluk, Üyeye aittir.

➔ E. ELEKTRONİK TİCARET YÜKÜMLÜLÜKLERİ

1. Üye, internet üzerinden barter işlemlerini takip edebilmesi için işbu sözleşmeyle, internette Türk Barter web sayfasına erişme yetkisine sahip olabilecektir. Bu şifre internet kullanımındaki tüm adımlarda geçerli olacaktır, her türlü gizlilik ve güvenlik ihlalleri nedeniyle ileride barter'li işlemlerden doğacak problemlerden Üye sorumludur.
2. Üye, internet üzerinden yapacağı barter işlemleri için kendisine verilecek olan şifrenin başka şahıslarla kullanılması durumunda işlem yapılmaması için gerekli önlemleri alacak, şifrenin yetkisiz şahıslarla öğrenildiğinden şüphe ettiği anda Türk Barter'ı derhal haberdar ederek şifresini değiştirecek, aksi takdirde yetkisiz kişilerce yapılan işlemlerden ve bunun neticelerinden sorumlu olacaktır. Bu durumda işlemin gerçekleştirilmesi sebebiyle Üyenin uğradığı zararlardan Türk Barter sorumlu tutulmayacaktır. Türk Barter güvenlik nedeniyle şifreyi değiştirme ve iptal yetkisine sahiptir.

3. Üye, Türk Barter'in sunduğu internet hizmetlerinin verilmesi esnasında veya herhangi bir zamanda oluşabilecek arıza vs. teknik sebepler ile bu hizmetlerin verilmesine ara veya son verilmesi yahut hizmetin kesintiye uğramasından, keza donanım, yazılım (hardware-software) ve internet sunucusundan kaynaklanan aksaklıklar sonucu 3. kişinin kendisine ait bilgilere erişimi nedeniyle, Türk Barter'in herhangi bir sorumluluğu olmadığını beyan ve kabul eder.

4. Türk Barter, barter sisteminin bir parçası olarak web sayfası üzerinden her zaman yeni uygulamalar başlatabilir veya başlatılmış bir uygulamaya son verebilir. Yeni sistemlerin elektronik ortamda işletim ve uygulama kurallarını Türk Barter tek tarafı olarak belirlemek yetkisine sahiptir. Türk Barter bu kuralları her bir uygulama için ayrı ayrı veya tümü için genel hükümler şeklinde düzenler. Bu kuralları internet üzerinden kullanım anında onaya sunar. Yayınlanan ve üye tarafından elektronik ortamda onaylanan bu hükümler iş bu sözleşmenin bir parçası olarak kabul edilir. Aynı esaslar elektronik ticaretin ve web sitesinin diğer kullanım alanlarında dahi caidirdir.

→ F. ALIM - SATIM İŞLEMLERİ

1. Barter Ortak Pazarı'nda yaptığı alım ve satım işlemlerinde fiyat, ürün kalitesi, teslimat süresi, ürünle ilgili nitelik ve nicelik kararları üyelere aittir. Türk Barter ve görevlendirdiği Broker'lar alım ve satım işlemlerinden sorumlu değildir. Bu sebeple ürünün fiyatından, kalitesinden, niceliğinden ve diğer niteliklerinden, satış sonrası teknik hizmetlerden ve ürün garanti şartlarına yönelik hizmetlerden kaynaklanan problemlerin sorumluluğunu, alıcı ve satıcı firmalar üstlenirler. Bu problemler için Türk Barter, alıcının veya satıcının lehinde veya aleyhinde taraf değildir.

2. Üye, sattığı ürünün bedeli karşılığı Barter Çeki'ni kabul ederek Barter Sisteminden alacaklı olur. Üye bu alacağını, Barter Ortak Pazarı'nda satışa sunulan ürünlerden satın alarak tahsil eder. Üyenin Barter Sistemi ile satış yapması, Türk Barter Genel Merkezi'nden Yetki Kodu alması şartına bağlıdır. Yetki Kodu almadan, Üyenin diğer Üyelere yaptığı satışlar bu sözleşmenin kapsamı içine girmez, yapılan satışın sorumluluğu Üye'ye aittir.

3. Sipariş ile üretim yapan satıcı üye, alıcı ile siparişin şartlarını içeren bir protokol yapar. Yapılan protokole alıcı Üyenin siparişten vazgeçme riskine karşılık bir miktar tespit edilmiş ise Türk Barter o miktarı satıcıya alacak, alıcıya borç olarak kaydeder. Alıcının siparişten vazgeçtiği durumda protokole belirtilen miktar, satıcının alacağında, alıcının borç hesabında kalır. Siparişli üretimlerde satıcıdan kaynaklanan ya da alıcıdan kaynaklanan problemlerin karşı tarafa verdiği zarar, Türk Barter'in sorumluluk alanına girmez, bu durumda taraflar Taleplerini Türk Barter'a yöneltebilir.

4. Üyeler arasındaki işlemlerden ve işlem konusu mal ve hizmetin niteliklerinden doğabilecek her türlü ihtilafta Türk Barter taraf değildir. Türk Barter, Barter işlemine konu hiçbir ürün için ayıba karşı tekeffül yükümlülüğüne katlanmaz.

5. Barter'li işleme konu olan gayrimenkul (devre mülk, devre tatil dahil), her türlü taşıt alım satımlarında, kat mülkiyeti ve kat irtifakı tapularının alınması, kooperatif ise dairenin ve tapuların teslim süresi, kooperatif üyeliği tahsis belgesi, noter onaylı kooperatif ortaklık payı devir sözleşmesi konularında her türlü problemler üyelere aittir. Türk Barter bahse konu işlemlerde taraf ve yükümlülük sahibi değildir. Türk Barter bu tür resmi tescil gerektiren satış işlemlerinde fiili ve / veya resmi malik ile işlem tarafları arasında uyum, ayniyet gözetmek ve araştırmak durumunda değildir. İşlem iradesinin varlığı bakımından Türk Barter Üye'nin Barter Çeki' üzerindeki beyanını esas alır ve bu yönde işlem yapar. Üye, Barter Sistemi dahilinde yaptığı alım ve satımlarda kanunen yapılması gereken faturalama, tapudan ferağ yapılması, vergi ve harçların ödenmesi gibi yükümlülükleri yaptıktan sonra Türk Barter'dan yetki kodu alacağını, Türk Barter'dan yetki kodu talebinde bulunmakla, her türlü kanuni prosedürü yapmış sayılacağını ve bu işlemlerle ilgili kanuni eksiklik olması durumunda her türlü sorumluluğun kendisine ait olduğunu, Türk Barter'in hiçbir şekilde sorumlu olmadığını/olmayacağını, alım ve satımda meydana gelebilecek eksiklikten dolayı Türk Barter'dan herhangi bir talepte bulunmayacağını, yetki kodu almakla mal veya hizmeti barter sistemi gereklerine uygun olarak almış/satmış sayılacağını ve bu durumların tüm sonuçlarını bildiğini kabul, beyan ve taahhüt eder.

6. Üye, gerçekleştirdiği bir barter işlemini zorunlu sebeplerden dolayı iptalini, ancak işlemi yaptığı diğer üye ile karşılıklı mutabakat halinde ve yazılı olarak talep edebilir. Türk Barter bu durumda iptal talebini inceler ve işlemin iptal edilip edilmeyeceğine karar verir. Türk Barter'in kararı işlemin iptali yönünde olduğunda işlemin alıcı ve satıcı komisyonları iptal edilmez. İptal işlemi ters kayıt şeklinde yapılır. Üye iptal talebinde bulunduğu işlemin komisyonun iadesini talep etmeyeceğini beyan ve kabul eder. İki üye arasında yapılan barter işlemi ile ilgili olarak taraflardan sadece birisinin iptal talebi açık ihlal ve zaruri haller dışında nazara alınmaz.

→ G. YETKİ KODU

1. Üye, Barter İşlemleri'nde telefonla Call Center veya robot operatörden yetki kodu alma işlemlerini gerçekleştirebilir. Bunun için, verilen internet şifresi geçerli olacağından yukarıda E1., E2., E3. ve E4. maddelerinde internet kullanımına ve Barter işlemlerinde bahsi geçen konuları aynı şekilde telefonla yapılacak işlemler için de geçerli olacağını beyan ve kabul eder.

2. Üye, Yetki Kodu talebinde mal veya hizmet satışında alıcı ve satıcı üye ile protokol yaparak satış şartlarını belirlemelidir. Üye, alıcıdan teslim alacağı Barter Çeki ve Protokolü Türk Barter'a faks ile beyan eder. Türk Barter, belgelerdeki imza kontrolünden sonra alıcı üyenin işlem miktarı kadar kredi limitinin olup olmadığını inceler. Alıcının yeterli kredisinin olması durumunda Türk Barter genel merkezi tarafından Yetki Kodu üyeye yazılı olarak bildirilir.

→ H. TEMİNAT

1. Üyenin, Barter Sistemi ile mal veya hizmet satın alabilmesi Kredi Limiti oluşturmasına bağlıdır. Üyenin Barter Ortak Pazarı'na yaptığı satıştan doğan alacak, Kredi Limiti anlamındadır ve Üye, alacak miktarı kadar Barter Ortak Pazarı'ndan ürün satın alabilir. Üye, kredi limiti oluşturmak için ise satış yapmak veya teminat vermek durumundadır. Gayrimenkul İpotek karşılığı kredi kullanılması durumunda ekspertiz değeri üzerinden Türk Barter, belirlendiği oranda kredi açar.

2. Türk Barter hiç bir sebep ve gerekçe göstermek durumunda kalmaksızın teminatların değiştirilmesini veya ek teminat verilmesini talep edebilir. Söz konusu teminatlar, sözleşmenin süresinin uzatılması ve herhangi bir sebeple sona ermesi halinde dahi Üyenin doğmuş olacak her ne nam altında olursa olsun bütümlü borçlarının teminatını teşkil edecektir.

3. Türk Barter'a her ne sebeple olursa olsun devir, ciro ve teslim edilen teminatların ayrıca metinlerinden açıkça tasrih olunmadıkça kanuna uygun olarak temlik ciro su ile devir edilmiş sayılacağını, bunların teminat olarak ciro ve teslim edildiği iddiasında bulunulmayacağını, ve tahsile verilen teminatlarda bu hususun geçerli olduğunu, eğer Üye böyle bir kıymetli evrakın teminat için verildiği iddiasında ise buna ilişkin ayrıca Türk Barter'in imzasını içeren bir belge ibraz etmesi gerektiğini açıkça beyan, kabul ve taahhüt eder.

4. Türk Barter, Üyenin satış yapmadan Kredi Limitini oluşturması için birden fazla teminat türlerinin birlikte gösterilmesini, teminatların değiştirilmesini, yeni ve ilave teminatlar verilmesini isteyebilir. Her ne sebepten olursa olsun Üyenin hesap bakiyesi borçlu olduğu süre içinde (Kredilendirme 1. maddesi gereği üye, 9 (dokuz) ay aşan durumlarda borcunu nakden ödemekle yükümlüdür) Türk Barter, teminatlarını geri verilmesi taleplerinin kabul edip etmemekte serbesttir.

5. Türk Barter, her zaman kullanılan kredi karşılığında, Üyenin borçlarından gerekli gördüğü kısma teminat olmak üzere tayin edeceği miktarda teminatını bloke edebilir.

→ I. KREDİLENDİRME

1. Türk Barter Üyeye, Barter Ortak Pazarı'ndan satın aldığı ve karşılığında borçlandığı her ürünün bedelini, satın aldığı tarihten itibaren Barter Sistemi ile ödemesi için 9 (dokuz) ay vade tanıır. Üye, satın aldığı bir ürünün bedelini dokuz aylık vadede Barter Ortak Pazarı'na mal veya hizmet satarak ödeyemez veya ödeyebildiği miktar borcunu karşılamaz ise hiçbir bir ihtaraya gerek olmadan temerrüde düşmüş kabul olunur, borcunu, dokuzuncu ayın sonunda defaten ve nakden Türk Barter'a komisyonu ile birlikte öder. 9 (dokuz) ay dolduktan sonra Yeni Türk Lirası olarak nakit ödenmesi gereken borca, her ay için tahsil anına kadar %3 oranında gecikme cezası uygulanır.

2. Üye, Barter Sistemi'ne konu olan borçlarının, mevcudiyetini, hukuki geçerliliğini, Türk Barter'in sözleşmenin ve barter sisteminin kapsamı içindeki üye borçları üzerinde tasarruf ve tahsilini talep yetkisinin varlığını, borçlarının zamanında ve tamamen ödeneceğini, kabul ve taahhüt etmektedir. Üye ile alım veya satım yaptığı firma arasındaki temel ilişkiden kaynaklanabilecek hukuki ihtilaflar Üyenin Türk Barter'a karşı yükümlülüklerinin ifasına engel olarak ileri sürülemez.

3. Türk Barter gerçekleşen işlem için alıcı Üyenin imzaladığı Barter Çeki üzerindeki bilgileri esas alır. Alıcı ve satıcı Üyeler arasında gerçekleşen Barter işleminde, alıcı Üye satıcı Üyeye Barter Çeki düzenleyerek verir. Barter Çeki üzerinde yapılan işlemin Yeni Türk Lirası cinsinden bedeli, tarihi, satış yetki kodu, satıcı Üyenin cari hesap numarası ile alıcı üye imza ve kaşesi yer alır. Alım yapan Üye, satış yapan Üyeye Barter Çeki düzenleyerek verir. Satış yapan üye, Barter Çeki eline geçtiğinden itibaren 7 (yeddi) gün içinde Barter Genel Merkezi'ne ulaştırır. Barter Çeki'nin Türk Barter'a geç teslimi halinde Türk Barter teslim sırasındaki tarafların cari hesaplarının durumuna göre barter işlemini kabul edip etmemekte tamamen serbesttir. Üye barter çekini geç teslim etmekten dolayı uğradığı/uğrayacağı zararlardan dolayı Türk Barter'ı sorumlu tutmamayı kabul, beyan ve taahhüt eder.

4. Üye, bu sözleşme ile Türk Barter'a, Barter Ortak Pazarı'nda yaptığı alış veya satış işlemlerinden doğan alacak veya borç hesaplarının Cari Hesaplarda Yeni Türk Lirası tutulması konusunda tam yetki verir.

5. Üye, yeni yatırımlara girilmesi, ortak alınması, işletmenin yönetimini etkileyecek gelişmeler, değişiklikler ile Üye aleyhine 3. kişiler tarafından açılan davalar, girilen takiplerden, Üyenin ödeme gücünü, teminatlarını etkileyebilecek gelişmelerden Türk Barter'ı derhal haberdar eder. Üyenin bu madde ya da sözleşme ile ilgili Türk Barter'a vermekle yükümlü bulunduğu bilgi ve belgeleri göndermiş olması, Türk Barter tarafından bu konuda bir talepte bulunulmamış olması, Üyenin işbu sözleşme ile üstlendiği sorumlulukları kaldırmaz, hafifletmez.

6. Taahhüt edilen borcun ödenmemesi durumunda yargı organları veya icra yoluyla takibi ve tahsilini talep yetkisinin Türk Barter'a ait olması, işbu sözleşme kapsamındaki tüm borçlar için geçerlidir. Borcun takibi ve tahsiline ilişkin tüm masrafları ilgili kuruluşa ödemekle yükümlüdür.

7. Türk Barter, Üye'nin Barter işlemlerinden dolayı cari hesabında oluşan Kredi Limiti'ne, alacak bakiyesine, 16 maddesindeki şartların birinin dahi gerçekleşmesi halinde veya gelecekte tamamlayacağı satış yükümlülükleri veya alımından kaynaklanan ileriye dönük borçları için bloke şerhi koyma yetkisine sahiptir. Türk Barter bu yetkisini, Üye'nin diğer Üye(ler) ile yaptığı anlaşmalar neticesine veya Üye'nin satış kabiliyetlerine göre kullanacaktır. Üye, Kredi Limiti'ne konulan Bloke'ye hiçbir itirazda bulunmayacağını beyan ve kabul eder. Bloke edilen miktar bloke sebebine uygun olarak kullanılmak durumundadır.

8. Üye, Barter Sistemi'nin zarar görmesi ihtimali bulunan her türlü davranıştan kaçınmak zorundadır. Üyenin dürüstlük kuralı ile bağdaşmayan her bir davranışı sözleşmeye aykırılık sayılır ve haklı nedenle fesih sebebi kabul edilir.

→ J. ÜYEYE BİLGİ VERME

1. Üye, İşbu sözleşmenin uygulanmasında Türk Barter tarafından gönderilecek her türlü yazı ve ihbarları kanuni ikametgah olarak sözleşmede bildirdiği adresine gönderilmesini kabul eder. Adres değişikliğini yazılı olarak geçerli usuller ile bildirmeyen üyenin bilinen adresine yapılacak her türlü tebligat geçerli bir tebligatın tüm hukuki sonuçlarını doğurur.

2. Üye, Türk Barter nezdinde bulunan hesabındaki tüm hareketleri her zaman öğrenme hakkına sahiptir. Türk Barter Üyeye Hesap Bildirim Cetvelini aylık olarak gönderir. Üye gönderim şeklinin Türk Barter tarafından belirleneceğini kabul etmiştir.

3. Üye, Üye Bilgi Formu ile bildirdiği numaraya tüm yazılı bildirimlerin gönderilmesini talep etmiş olduğundan bu faks kanalı ile gönderilen tüm belge ve ekstreler üye tarafından öğrenilmiş sayılır. Faks numarası değişikliği yazılı olarak bildirmeyen üyenin bilinen faksına gönderilecek bilgilerin üye tarafından alındığı kabul edilir. Faks ile yapılan bildirimler TTK gereklerine uygun yapılmış geçerli bir tebligatın tüm sonuçlarını doğurur.

4. Hesap Bildirim Cetvellerinin (Ekstrelerin) tebliğinden veya tebliğ edilmiş sayılmasından itibaren sekiz gün içerisinde taahhütlü posta veya noter vasıtasıyla itiraz alınmaması durumunda ekstrelerdeki bakiye, işlemler ve varsa Türk Barter ihtirazi kayıtları Üye tarafından kabul edilmiş sayılacaktır. Kesilen Hesap Bildirim Cetvelleri önceki dönem ekstrelerinin tamamını kesinleştirir.

→ K. ÜYELİK BEDELİ VE İŞLEM KOMİSYONU

1. Üye, Barter Sistemi'ni sağlıklı ve verimli kullanmasında faaliyet gösteren ve yatırım yapan Türk Barter'a üyelik bedelini Üye Bilgi Formu'nda belirlediği seçeneğe göre öder. Üyelik Bedelini ödememiş Üye'ye, Hesap Açma ve İşlem Yapma Yetkisi verilmaz.

2. Türk Barter, Üyenin Barter Sistemi ile yaptığı alım ve satım işlemlerinde Üye Bilgi Formunda belirtilen oranda komisyon alır. Komisyon oranlarında tek taraflı ve dönemsel olarak Üye/ler lehine yapılan indirimler Üye tarafından genel ve sürekli kural olarak yorumlanamaz. Üye Bilgi Formunda belirtilen şartlar sözleşme hükmünde geçerli olduğundan üye bu şartlara uymakla yükümlüdür.

3. Nakit Komisyon: Her ay içinde yapılan işlemlerin nakit komisyon faturaları bir sonraki ayın başında fatura Yeni Türk Lirası olarak kesilir. Üye, Komisyon Faturasını 10 gün içinde, Türk Barter banka hesaplarına nakit olarak ödemek durumundadır. Bu süreyi aşan ödemelerde geçen her ay için %5 gecikme cezası uygulanır. Nakit komisyon borcu işlemin özelliğinin gerektirdiği durumlarda peşin olarak da talep edilebilir.

4. Barterli komisyon: Üye Bilgi Formunda belirtilen oranda oluşacak komisyon borçlarının barter kısmı tahsilatı, Türk Barter hesabına alacak, üye hesabına da borç yazılmak suretiyle işlem yapılma anında virman edilir. Yetki kodu talebi barterli komisyon miktarının virmanına muvafakat beyanını da kapsar. Faturaların kesilme işlemi üyelik süresi sonunda yapılır. KDV Nakit tahsil edilir.

5. Satıcı Üye, kısmi Barter uygulamasında, satışını gerçekleştirdiği mal veya hizmetin bedeli üzerinden komisyonu nakit öder. Genel anlamda Komisyon borçları ile ilgili yükümlülüğünü yerine getirmeyen üyeye barterli işlem taleplerinde yetki kodu verilmaz.

6. Üye, Barter sisteminde oluşan alacağını, başka bir üyenin hesabına, Virman Talimatı vermek suretiyle devredebilir. Virman işlemi yapılabilmesi Türk Barter onayına bağlıdır. Virman talimatları Barter işlemleri gibi değerlendirilir, virman eden üyeden %5 nakit komisyon alınır.

7. Üyelik bedeli, işlem ve virman komisyon değer ve oranları ile ifade edilen tüm miktarlara KDV dahil değildir. KDV nakit tahsil edilir.

→ L. YURTDIŞI BARTER İŞLEMLERİ

1. Türk Barter Uluslararası Barter şirketi Statüsünde; Üyenin Uluslararası Finansal Takas (Barter) işlemlerinde, uygulamaların usul ve esaslarını gerektğinde sektör ve/veya ülke bazında belirlemeye, Üyenin politikalarında bir bütünlük sağlanması için finansal takasa yönelik faaliyet ve kaynaklarını koordine etmeye, yetkilidir.

2. Uluslararası Barter işlemlerinde ihracat ve ithalat bedelleri, Türk Barter Uluslararası Barter şirketi Statüsünde, organize ettiği Barter Sistemi üzerinden takip eder. Türk Barter Üyenin Uluslararası işlem yaptığı ihracat bedelini barter sisteminde yurt içinde başka bir üyeden mal veya hizmetle tahsil edebilir. Bu durumda Türk Barter ihracat bedelini, ihracat yapılan ülkedeki üyeden değil o ülkedeki Barter şirketinden barter sistemi içinde tahsil eder. Bu durumda işlemlerin takibi ve tahsilatı, Uluslararası Barter şirketleri arasında yapılan anlaşmalarla takip edilerek kapatılabilir.

3. Barter Ortak Pazarı'na üye olan firma IRTA üyesi diğer Barter şirketlerinin Üyeleri ile bu sözleşme ile Barter Sistemi kapsamında dış ticaret işlemleri yapabilir.

4. Üye, yurtdışı barter işlemlerinde yürürlükteki dış ticaret mevzuatı, kambiyo mevzuatı ve gümrük kanunları ile tabii olarak bağlıdır.

→ M. SÖZLEŞME SÜRESİ VE SONA ERMESİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER

1. Sözleşmenin süresi 1 (bir) yıldır. Sözleşmenin bitiminden 30 gün önce taraflardan biri işbu sözleşmeyi feshetmediği takdirde sözleşme aynı şartlar ile bir yıl uzatılmış sayılır ve üye üyelik bedelini öder. Sözleşmenin feshi konusundaki hükümler mahfuzdur. Devam edecek dönemler için de aynı hükümler caridir.

2. Üyenin akde aykırı davranışı, kredibilitesi, teminatın yetersiz kalması veya esaslı değişikliğe uğraması ve mali durumunda olumsuz etkenlerden birinin dahi ortaya çıkması halinde Türk Barter, herhangi bir mehil tayinine gerek olmaksızın sözleşmeyi yazılı ihbarla her zaman sona erdirebilir. Türk Barter'ın bu fesih hakkını kullanabilmesi için Üyenin aczinin sabit, iflasına hüküm verilmiş olması ve subjektif delillerin ispat şartı aranmaz.

3. Türk Barter'ın işbu sözleşmeyi haklı sebeple feshi halinde, sebebinin haklılığının takdiri objektif kriterlerle değerlendirilmek üzere Türk Barter'a aittir.

4. Sözleşmenin herhangi bir şekilde sona ermesi halinde Üye, ödenmemiş borçlarını, komisyonu ile birlikte derhal nakit ödemekle yükümlüdür. Üyeye ayrıca bir ihbar ya da ihtar yapılması şartı aranmaz. Türk Barter, Üyenin bilcümle teminatlarını nakde tahvil, kefillerini takip yetkisine sahiptir. Teminatın nakde tahvil ayrı bir metin ile şarta bağlanmış olsa dahi fesih halinde bu teminatın nakde tahvilini geciktirecek her türlü kısıtlamalar hüküm ifade etmeyecektir. Üyenin alacağı var ise tahsilatını, ancak alacak miktarı kadar mal veya hizmeti, barter ile satın alarak tahsil eder. Üye, Türk Barter'dan hiçbir zaman nakit ödeme talebinde bulunamaz.

5. Sözleşme süresi sonunda sözleşmeyi yenilemeyen Üye, alacağı var ise Barter Ortak Pazarı'ndaki ürünlerden satın alarak tahsilatını yapar; borcu var ise borcunu defaten nakit öder. Alacağını sistem kurallarına göre tahsil edinceye ve borcunu Türk Barter'a ödeyinceye kadar geçen süreler için Yıllık Üyelik Bedeli'ni ödemekten kaçınamaz.

6. Üye borçlarının tahsiline imkan verebilmek için Türk Barter'ın aleyhinde borcun kambiyo senedine bağlı olduğu durumlar da dahil olmak üzere teminatsız olarak ihtiyati haciz kararı alabilmesine tam muvafakatinin olduğunu kabul beyan ve taahhüt eder

7. Türk Barter, Üye'nin bu sözleşmedeki taahhütlerine aykırı davranması halinde internet şifresini iptal edebilir ve Üyenin bu hizmetten yararlanmasına son verebilir.

→ **N . DİĞER HÜKÜMLER**

1. İşbu sözleşme ve kapsamı içerisinde gerçekleşen işlemler nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda, Türk Barter'in her türlü belge ve kayıtlarının münhasır, kesin delil teşkil edeceği hususunda taraflar tam mutabakata varmışlardır.
2. Üyenin bu sözleşmeye herhangi bir aykırılığı halinde veya belirtilen sair hallerde Türk Barter herhangi bir ihbara, hüküm istihsaline, mehil tayinine, borcun miktarının yetkili yargı organlarınca önceden tespitine, teminatın niteliğinin gerektirdiği bekleme sürelerinin bitmesinin beklenmesine gerek olmaksızın ilcümle teminatları nakde tahvile, mahsuba, kefilleri takibe yetkilidir. Bu sözleşmede, muaccel olabilmesi için ihbar ve ihtar gereken hallerde dahi Üyeye yapılan ihbar yeterli olup ayrıca kefillere ihbar yapılması gerekmez.
3. İş Bu sözleşmenin müzakeresi, imzası uygulanması ve teminatlarının alınması nedeni ile, ödenmesi gereken ilcümle harç, vergi ve resimler ile masraflar Üyeye aittir.
4. İş bu sözleşmede ve eklentileri sayılan Üye Bilgi Formu, Faks Talimatı ve diğer belgelerde taraflar ortak mutabakat ile değişiklik yapabilirler. Taraflar arasında özel olay ve işlemler için yapılan sözleşmeler iş bu sözleşme hükümlerinin geçerliğini etkilemez.
5. Sözleşmenin bir kısmının herhangi bir sebeple hükümsüz hale gelmesi, diğer kısımların da hükümsüz kalması sonucunu doğurmaz. Ancak tarafların, bu hükümlerin mevcut olmaması halinde işbu sözleşmeyi yapmayacakları açıkça anlaşılan hallerde sözleşme tamamen hükümsüz hale gelir. Sözleşmenin sona ermesi, hükümsüz hale gelmesi Üyenin sözleşmeden kaynaklanan veya sözleşme temel alınarak yapılan her türlü işlemlerden doğan yükümlülüklerini kararlaştırıldığı şekilde ifa ve tasfiye etmesini engellemez.
6. İşbu sözleşmenin yorumu gereken hallerde Türk Barter'in genel uygulamaları ve İRTA uygulama kuralları esas alınır. Üye lehine münferit uygulamalar yoruma esas teşkil etmez.
7. Taraflar yukarıda yazılı olan adresler, gerekli tebligat adresleri olarak kabul ve beyan etmişlerdir. Adres değişikliği yazılı olarak bildirmediği sürece bu adreslere yapılacak tebligatlar geçerli bir tebligatın tüm hukuki sonuçlarını doğuracaktır.
8. Bu sözleşmeden doğabilecek ihtilaflarda Türkiye Cumhuriyeti Hukuk kuralları geçerlidir.
9. Bu sözleşmeden doğacak ihtilafların halinde İstanbul Ticaret Mahkemeleri ve İcra Müdürlükleri yetkilidir. Teminatlar ile ilgili taraflarca ayrıca özel yetkili mahkeme belirlenebilir. Belirlenmemiş olması halinde İstanbul Mahkemeleri ve İcra Müdürlükleri yetkilidir.
10. Üye Bilgi Formu iş bu sözleşmenin ayrılmaz bir parçası ve ekidir.
11. İşbu sözleşme/...../200... tarihinde, İstanbul'da tanzim, imza ve teati edilmiştir.

Türk Barter International A.Ş.
İmza / Kaşe

Üye
İmza / Kaşe

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı :Kütahya-1981

Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	:1996	1999	Kartal Anadolu İ.H.L.
Lisans	:1999	2003	Uludağ Ü. İlahiyat Fak.
Yüksek Lisans	:2005 (Aftan)		

Doktora :

Medeni Durum :Bekâr

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: İngilizce-52 (KPDS)

Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama Tarihleri	Ayrılma	ve Çalışılan Kurumun Adı
1.	:11.01.2001-07.04.2005		Keles İlçe Müftülüğü
2.	:08.04.2005-05.11.2006		Kestel İlçe Müftülüğü
3.	:06.11.2006		D.İ.B. Selçuk Eğitim Merkezi Müdürlüğü

Yurtdışı Görevleri :

Kullandığı Burslar :

Aldığı Ödüller

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler

08.09.2008

Abdullah KOÇDOĞAN